

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

מטות – מסעי

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו יששכר שמואלי שליט"א

התשפ"ה

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מור אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמות

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

דינים הנוהגים מר"ח עד התענית

דינים הנוהגים מר"ח עד התענית

- א. משנכנס אב ממעטים בשמחה א, ולכן ישראל שיש לו משפט עם נכרי ישתדל לדחות משפטו עד לאחר תשעה באב^ב. וכן מי שצריך לעבור ניתוח, והוא ניתוח שאפשר לדחותו עד אחר תשעה באב, כדאי שידחה הניתוח^ג.
- ב. משנכנס אב ממעטין במשא ומתן. ולכן אדם אמיד שעסקיו להרווחה יותר מכדי פרנסתו, ימנע ממשא ומתן בימים אלו. ומי שיכול שלא לפתוח חנותו בימים אלה עדיף^ד.
- ג. בנין של ציור וכיור שנעשה לנוי או להרווחה בעלמא, אסור. על כן אסור לצבוע הדירה מר"ח אב, ומכל מקום בתי כנסיות ובתי מדרשות ותלמודי תורה מותר, דהוי צורך מצוה^ה.
- ד. יש להמנע מלקנות או להזמין ריהוט חדש או כלים חדשים וכיוצא בזה, אע"פ שיגיעו לביתו רק לאחר תשעה באב. אמנם דבר האבד, כגון מכירות בזול, שעלול להפסיד הרבה אם לא יקנה, מותר. ומטעם זה מותר ג"כ לחתום חוזה לקניית או שכירות דירה בימים אלה, לפי שאינו יודע אם יזדמן לו אח"כ^ו.
- ה. אין נושאים נשים, ואין עושין סעודת אירוסין מר"ח עד התענית. אבל ליארס בלא סעודה מותר, שמוא יקדמו^ז.

עיונים והארות

כגון צרכי חופה וכיוצא בהם, אבל שאר משא ומתן שרי. ודעת התוס' ביבמות, ריבוי משא ומתן קא אסר, שימעטו יותר מבשאר ימים.

ועיין למו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם בהלכות משנכנס אב ממעטין בשמחה במקורות להלכה א) וזת"ד: כתב מרן הב"י, ועכשיו לא נהגו רוב העולם למעט במשא ומתן כלל משנכנס אב, ונראה שהם מפרשים שלא נאסר אלא משא ומתן של שמחה, כגון צרכי חופה וכיו"ב, כאותה הסברא שדחו התוס' (יבמות מג. ד"ה מלישא וליתן). ומפני כך היו נושאים ונותנים כדרכם. ולפ"ז עכ"פ צריכים להזהר במשא ומתן של שמחה. ע"כ. והט"ז (ס"ק א) כתב שאין די בזה, שהרי עינינו הרואות שגם בצרכי חופה אינם ממעטין, אלא נראה הטעם להתיר בזמן הזה, משום שיש עלינו משא מלך ושרים. וכ"כ הב"ח בשם מהרש"ל. ע"כ. וכ"כ הא"ר (ס"ק ב) בשם מהרש"ל והב"ח. ומי"מ לדינא יש לחוש למ"ש מרן הב"י למעט במשא ומתן של שמחה. וכ"כ להלכה וז"ל: וצריך למעט במשא ומתן של שמחה, כגון צרכי חופה וכיו"ב, ולהמנע מלקנות תכשיטי כסף וזהב, ושלא לבנות בית חתנות לבנו, והוא הדין למי שבונה בית לנוי ולהרוחה. (הר"ן סוף פ"ק דתענית, והרב המגיד פ"ג מהל' תעניות ה"ח). אבל הבונה לצורך מגורים לו ולמשפחתו ברוכת הילדים, ומרחיב את ביתו, מותר.

וכתב שם עוד (בביאורים) מותר לקנות ספרים חדשים, אע"פ שהוא שמח בהם, שכיון שהוא דבר של מצוה מותר. וכן מותר לקנות ארון ספרים, להשתמש בו לצורך הספרים, וכן מותר לקנות רהיטים חדשים הנחוצים לו להשתמש בהם, בימים אלו.

וכן כתב בא"ח (שם אות ב) וז"ל: הא דאמרו ממעטין במו"מ מר"ח עד ט"ב היינו של שמחה כגון צרכי חופה, אבל שאר מו"מ של מסחר וכיוצא עושין כדרך ואין חוששין.

א. **משנה** בתענית (כו:) שו"ע (סי' תקנא סעי' א).
ב. **גמ'** בתענית (כט:) אמר רב פפא: הלכך, בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי - לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה. וכ"כ השו"ע (שם) וז"ל: ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי כותי, לישתמיט מיניה דריע מזליה, עכ"ל.

ג. **מו"ר** מופת הדור בהליכות עולם (ח"ב פר' דברים הלכה א).
ד. **מו"ר** האור לציון (ח"ג פכ"ו תשובה א) וז"ל: ראוי למי שיכול, למעט בעיסוק בסחורה ועסקאות כספים מראש חדש אב, עכ"ל.

ועיין לקמן בהלכה ד' באיזה משא ומתן אסור לעסוק ובאיזה מותר.

ה. **כתב** השו"ע (סי' תקנא סעי' ב') מר"ח עד התענית ממעטים במשא ובמתן וכו' או בנין של ציור וכיור.

וכתב הבא"ח (ש"א פר' דברים אות ג) וז"ל: הא דאסרו בציור וכיור היינו בין בציור וכיור שעושים בבנין, בין מה שעושים בעצים במלאכת הנגרים, ואפילו שאר בנין שאינו ציור וכיור אם הבנין הוא להרווחה דינו כציור וכיור, דאפילו אם התחיל קודם אסור לעשות מר"ח, מיהו בבית הכנסת יכולים לבנות אפילו ערב ט"ב ואפילו ציור וכיור דצורך מצוה הוא, עכ"ל.

ו. **מרן** השו"ע (שם) כתב, מר"ח עד התענית ממעטים במשא ומתן, ובבנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו, או בנין של ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים לצל להסתופף בצילו, או מיני הדס ומיני אהלים. ואם היה כותלו נוטה ליפול, אף על פי שהוא של שמחה מותר לבנות.

ובב"י שם הביא מחלוקת בפירוש ממעטים במשא ומתן, שדעת התוס' במגילה היינו משא ומתן של שמחה,

אחר.¹

ו. מר"ח ועד התענית לא יקנו בגדים חדשים, ואפילו אם קונים על מנת ללבושן אח"כ. מיהו אם נקרעו בגדיהם ואין לו אחרים. או כשיש עתה לקנות בזול מאד, ולאחר תשעה באב לא יהיה במחיר הזה מותר לקנות חדשים.²

ז. בגדים שאינם חשובים, ובכלל זה גרביים ונעלי בית וכדומה, מותר לקנותם. וכן מותר לחדש נעלי הגומי אף בתשעה באב עצמו.³

ח. אסור לתפור בגדים חדשים או לייצר נעלים, מר"ח ועד התענית.⁴

עיונים והארות

ת. כ"ב הרמ"א (סי' תרנא סעי' ז) וה"ה דאסור לקנות. וכתב המ"ב (ס"ק מט) אפילו דעתו שלא ללבושן עד אחר ט"ב ודומיא דאסורין לעיל לענין כיבוס אפילו במכבסן להניח. וכ"כ הכה"ח (ס"ק קג). וכתב האול"צ (ח"ג פכ"ו תשובה ב) וז"ל: ואולם אין בכלל כל זה תיקון בגדים או נעלים שנקרעו. ומותר לתקנם ולתפרם לאחר ראש חודש, ואף בשבוע שחל בו ט"ב. וכן כתבו במטה יהודה שם אות ז' ובמועד לכל חי סימן י' אות י"ח ובבא"ח פרשת דברים אות י', ע"ש. (וראה עוד במחזיק ברכה שם אות י"א בשם היעב"ץ). וכן מותר לקנות בגדים ונעלים אם עומדים להתייקר, וראה גם בבא"ח (שם אות ב). וכן יש להתיר לקנות נעלים חדשות כשנקרעו נעליו ואין לו נעלים אחרות.

ט. אול"צ (שם) וז"ל: וכן מותר לקנות גרבי נשים, כיון שאינם בגד חשוב. וכן מותר לקנות נעלי גומי חדשות לתשעה באב, ואף לחדש אותם בתשעה באב. וראה גם בכה"ח (שם ס"ק צו-צז). אולם דעת המ"ב (ס"ק מה) דמותר ללבושו מ"ז בתמוז ועד ר"ח אבל לא בשבוע שחל בו ט"ב.

י. שו"ע (שם סעי' ז) וז"ל: יש אומרים שאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת זה, ויש להחמיר בזה מראש חודש. וכתב האול"צ (שם), ואולם נראה, שיש מקום להקל לתפור בגדים, אם התחלת התפירה היתה לפני ראש חודש אב, שכיון שהמקור שלא לתפור הוא מדאיתא בירושלמי דלא למשתי עמרא, שהוא התחלת מעשה עשיית הבגד, וראה גם בב"י שם בשם התרומת הדשן שבתחילת אריגת הבגדים איכא שמחה בדבר, ע"ש. א"כ אף שאין ראייה גמורה מכאן, מכל מקום יש לומר שאין להמנע אלא מהתחלת התפירה, אבל כשהתחלת התפירה היתה לפני ראש חודש אב, יהא אפשר להמשיך בתפירה. ויש להקל בזה בעיקר לבעלי מלאכה שמלאכתם בכך וצריכים לזה, כיון שהמקור הוא ממנהגא ומרן הביאו בשם י"א. (וראה ביד אפרים שם סעיף ז'. וראה גם בבא"ח (פרשת דברים אות ט'). ומש"כ בבא"ח אין לו מה לאכול, היינו אין לו מה לאכול בריחוק. ועל כן אם נתנו להם להכין כמה חליפות, יתחילו בכל אחת מעט לפני ראש חודש, וימשיכו את התפירה לאחר ראש חודש.

יא. אנדרה העוזרת לכלות נזקקות על ידי תפירת בגדים בשבילן, ולאחר תשעה באב יוצאות העובדות לחופשה, ולא יוכלו לתפור לאחר תשעה באב, יש בזה מצוה רבה של הכנסת כלה, ורשאות לתפור את הבגדים לאחר ראש חודש אב. (וראה

במ"ב שם ס"ק מ"ז ובכה"ח שם ס"ק ל' וס"ק ל' וס"ק קא).

אולם האור לציון (שם) כתב וז"ל: ויש להמנע מקניית רהיטים מראש חדש אב, ואף לא להזמין את הרהיטים, אף שלא יקבל אותם אלא לאחר תשעה באב, אלא אם כן המחירים עולים וייגרם לו הפסד מזה. וכן ספרים, ראוי להמנע מלקנותם אלא אם כן צריך להם עכשיו או שחושש שלא ימצאם לאחר זמן או שיתייקרו.

ובתב"ב באורים, הנה מסתמות דברי מרן משמע שסובר שכל משא ומתן יש למעט. וראה גם בב"י שם. וכן בשו"ע (בסי' תקנד סעי' כב) לענין פרקמטיא להרויח ולהשתכר בתשעה באב, שבמקום שנהגו לעשות, מותר, אלא שממעט, שאפי' משנכנס אב ממעטין מלישא וליתן. וראה גם בדברי הרמ"א (בסי' תקנא סעי' ז). ובב"י (שם) כתב שלא נהגו רוב העולם למעט במשא ומתן כלל, ע"ש בטעם הדבר. וראה בב"ח ובט"ז (שם ס"ק א) שכתבו טעם למנהג, שבזמן הזה שיש לנו מס מלך ושרים הכל כדי חיינו. וראה גם במ"ב (שם ס"ק יא). ועל כל פנים ראוי להמנע מריבוי משא ומתן בימים אלו, דהיינו לעסוק בסחורה ובעסקאות כספים וכדומה, וכמשמעות דברי מרן. ומי שאפשר לו שלא לפתוח חנותו, עדיף טפי. וראה בב"י שם בזה. ובכלל כל זה קניית רהיטים וכדו', שלא יקנה בימים אלו כדי למעט במשא ומתן. ואף הזמנת הרהיטים, אף שלא יקבל אותם אלא לאחר תשעה באב, ג"כ היא בכלל משא ומתן.

מ"ב דבר האבד, כגון מכירות בזול, שעלול להפסיד הרבה אם לא יקנה, מותר. וכמו שפסק הבא"ח (שם) וז"ל: הא דאמרו ממעטין במו"מ מר"ח עד ט"ב היינו של שמחה כגון צרכי חופה, אבל שאר מו"מ של מסחר וכיוצא עושין כדרך ואין חוששין, ואפילו צרכי חופה אם רוצה לקנות דבר שלא יוכל לקנותו אחר ט"ב, או דבר שאין שהות לעשותו אחר ט"ב, מותר. וה"ה דבר שיוכל לקנותו אחר ט"ב אלא שעתה נמצא לו בזול שא"ל לקנותו בערך זה אח"כ, מותר לקנות קודם ט"ב. וכ"כ האול"צ (שם) וז"ל: ועל כל פנים, אם הוא דבר האבד, כגון שהמחירים יעלו הרבה וייגרם לו הפסד, או שהוא דבר שלא ישיג אותו לאחר תשעה באב, ודאי שרי, שהרי אף בת"ב מותרת מלאכת דבר האבד, וכמבואר בשו"ע (סי' תקנד סעי' כג). לכן מותר לקנות דירה ולחתום על חוזה, ואף בת"ב, דהוי דבר האבד, שמא יקדמנו אחר. וכן מותר לעבור דירה בימים אלו, שאין איסור של שמחה אלא באופנים שאמרו חז"ל. ואולם קבלן המוכר דירות, לא ימכור מראש חודש אב, כדי למעט במשא ומתן. ורק אם הוי דבר האבד, כגון שצריך לכסף מזומן רשאי למכור, וכמו שנתבאר.

יז. שו"ע (סי' תקנא סעי' ב). מ"ב (ס"ק טז) וכה"ח (ס"ק לח).

ט. המנהג לכבס הבגדים וללבוש בגדים מכובסים מראש חודש עד שבוע שחל בו תשעה באב, ובני אשכנז היוצאים ביד הרמ"א נהגו להחמיר יא.

י. מנהג בני ספרד בארץ ישראל, שאין נמנעים מרחיצת הגוף בחמין ובסבון אלא בשבוע שחל בו יב.

יא. נהגו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מור"ח, לפי שבטלו הנסכים והקרבתות בבית המקדש, ואסור לפרוץ גדר יב. ואין נמנעים אלא מב' אב ואילך, אבל בר"ח עצמו אוכלים בשר וכן מנהג ירושלים יד.

יב. גם בשר עוף בכלל האיסור, וכן תבשיל של בשר. אמנם במקום מיחוש וחולשה, יש להקל בתבשיל של בשר טו.

יג. לנוהגים לטעום בערב שבת מהתבשילים שמבשילים לכבוד שבת, מותר לטעום מהם אף שיש בתבשילים בשר. שאין טעימה כאכילה, כי טעימת התבשיל בערב שבת יסודתה בהררי קודש וזה סוד "טועמיה חיים זכו" טז.

יד. בשר שנשתייר משבת חזון, ורוצה לאכול בשבוע זה, הנה הבשר עצמו אסור. אבל יכול להאכילו לתינוקות והתבשיל בלבד אם אין בו ממשות של בשר או של שומן, אם נתבשל לכבוד שבת מותר לאכול יז.

טו. אע"פ שאין לאכול משיורי שבת בשר ועופות, מ"מ בסעודה רביעית אם נוהג תמיד לאכול בשר מותר,

עיונים והארות

לכל חי (סימן י' אות ז'). וכן כתב בבא"ח (שם). וכן כתב מור"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני אכילת בשר ושתית יין הלכה א).

טו. שו"ע (שם סעי' י) וכתב הכה"ח (ס"ק קמב) דגם לפי המנהג שכתב המג"א לאסור תבשיל שיש בו טעם בשר במקום מיחוש אין להחמיר.

טז. מור"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה ג). וכתב שם וז"ל כמבואר בשער הכוונות (דף סב ע"ב), שראוי לאדם לטעום התבשילים מערב שבת, אם הם טובים למאכל, או שמא חסרים מלח או תבלין. ושהו כמכין סעודה למלך שטועם התבשילים אם הם טובים או חסרים תבלין כדי שיתקנם, וזה הוראה שמקבל את האורח בסבר פנים יפות. וזה סוד "טועמיה חיים זכו" וכו'. וכ"כ בשבולי הלקט (סי' פג), כי ממה שאומרים בתפלה טועמיה חיים זכו, יש סמך מכאן שצריך לטעום התבשיל מערב שבת. וכן הוא בבית יוסף (סי' רפו). וכן כתב הארחות חיים (בתפלת מוסף אות א דף סה ע"ג), טועמיה חיים זכו, מצוה לטעום בע"ש התבשיל של שבת כדי לתקנו כהוגן, ויהיה נאכל בתאוה.

אולם מצאתי בשו"ת התעוררות תשובה ח"ב (סימן קסט) שכתב שהואיל ומצוה לטעום התבשיל בערב שבת, מותר לטעום בערב שבת ולפלוט, אבל לבלוע יש להחמיר אפילו בפחות מכשיעור. ע"ש. וכ"כ בשו"ת עין אליעזר (סי' מח), שיטעום ויפלוט, אבל לבלוע לא. ע"ש. מ"מ לדינא נראה שאף לבלוע מותר, כפי מה שפסק מרן (סי' רי), שהטעום אינו צריך ברכה, ואפילו הוא בולעו.

וב"ד האול"צ (פכ"ו סוף הערה ד) וז"ל: ולענין טעימת התבשיל בערב שבת, הנוהג לטעום את התבשיל בכל ערב שבת, רשאי לטעום מתבשילי הבשר גם בערב שבת חזון, ואין בכך חשש, שאין זה אלא משום טועמיה חיים זכו, כמבואר בשער הכוונות דף ס"ב, ע"ש. (וראה גם בכה"ח סימן רנ ס"ק ח).

יז. בן מסקנת הכה"ח (סי' תקנא ס"ק קמג) דהעיקר לאסור. ועיין באול"צ (שם פכ"ו תשובה ז) דכתב שהיה נראה להתיר מכיון שיש איבוד אוכלין, לאכול בשר שנשתייר משבת אם הבשר

יא. שו"ע (שם סעי' ג) וז"ל: שבוע שחל בו תשעה באב, אסורים לספר ולכבס, אפילו אינו רוצה ללבושו עתה אלא להניחו לאחר ט' באב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד, אסור; וכן המכובסים מקודם, בין ללבוש בין להציע בהם המטה; ואפי' מטפחות הידים והשלחן, אסור. וכתב הרמ"א, ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחלת ר"ח עד אחר התענית.

יב. שו"ע (שם סעי' טז) וז"ל: יש נוהגים שלא לרחוץ מור"ח, ויש שאין נמנעין אלא בשבת זו. עכ"ל. וכתב האול"צ (שם פכ"ז תשובה ה) ומנהג בני ספרד בארץ ישראל כדעה שניה, שלא לרחוץ בשבוע שחל בו תשעה באב, אבל לפני שבוע זה רוחצים כרגיל. ועל כן אף שבני אשכנז מחמירים בערב שבת חזון כדעת הרמ"א שם, בני ספרד רוחצים בערב שבת חזון במים חמים וסבון כרגיל. ולפנים היו גם מבני ספרד שנהגו בזה כהרמ"א, אבל כיום המנהג פשוט להקל. ודעת הבא"ח (דברים אות טז) דנוהגים מור"ח כדעת הרמ"א.

וכתב שם הרמ"א דמי שרגיל לרחוץ בכל ער"ש מותר לרחוץ ג"כ בער"ש חזון.

יג. שו"ע (שם סעי' ט) יש נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבת זו; ויש שמוסיפין מראש חודש עד התענית, ויש שמוסיפין מ"ז בתמוז.

ובבא"ח (שם אות טו) כתב דמנהג בגדד שנהגו איסור מליל ב' דר"ח אב. וכ"פ האול"צ (שם פכ"ו תשובה ג) דכן הוא מנהג ספרד.

ודעת מור"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני אכילת בשר ושתית יין בביאורים הלכה ב) שהמנהג לשתות יין בימים אלו וז"ל: מיהו לדידן שנתפשט המנהג להתיר שתיית יין בימים אלו, וכמ"ש גאון ירושלים בספר פרי האדמה ח"ד (דף ה ע"ד), ובשער המפקד (מנהגי ירושלים, דף צה ע"א). וכ"כ השדי חמד (מע' בין המצרים סי' א אות ב). לפ"ז אין נפקא מינה בכל זה, דלדידן משרא שרי.

יד. אול"צ (שם) אולם מנהג בני ספרד לאכול בשר בראש חודש, וכמו שכתב בספר פרי האדמה (ח"ד דף ח' ע"ד) והחיד"א בספרו מורה באצבע (סימן ח' אות רלג) ובספר מועד

ומצוה איכא י"ה.

טז. מי שבירך על חתיכת בשר, ושוב נזכר שבימים אלו אין לאכול בשר, יטעם מעט מן הבשר, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. שאין בטעימה כזאת לא משום שמחה ולא משום ביטול המנהג יט.

יז. מותר לאכול בימים אלה מאכלים מחומרים טבעיים הנראים כמאכלי בשר, כגון בשר ונקניק סינטטיים וכדומה. ואף בסעודה מפסקת אפשר לאכול מאכלים אלה, אלא שאז לא יאכלם אלא בצנעא. וכן מותר לאכול דגים בימים אלה, מלבד בסעודה מפסקת שאין לאכול בה דגים י.

יח. יולדת בתוך שלשים אחר לידתה, מותרת באכילת בשר בימים אלה. וכן יש להתיר לכל חולה שאין בו סכנה כא.

יט. בסעודת מצוה שאחר ראש חודש אב, כגון בסעודת ברית מילה, מותר לאכול בשר. וכל הקרובים של בעל הברית ריעו ואוהביו הקרואים לסעודה רשאים לאכול שם בשר. אבל סתם בני אדם שהולכים שם אך ורק למטרה זו של אכילת בשר למלאת תאותם, הרי הם עושים מצוה הבאה בעבירה יב.

יום ה' באב

א. יום ה' באב, הוא יום פטירת רבנו האריז"ל זיע"א וצריך שילמד ביום זה דברי רבנו האריז"ל ז"ל בעץ חיים ושמונה שערים ביראה ואהבה ובחשק גדול. ואם יכול, ידחוק עצמו להתפלל ג' תפילות בסידור האריז"ל והרש"ש זיע"א. ומה טוב בליל ה' באב ללמוד הלימוד שסידר רבנו יוסף חיים זיע"א.

עיונים והארות

באכילת בשר עוף, יאכלו בשר עוף, שבמג"א שם ס"ק כ"ח כתב, שמי שאי אפשר לו לאכול מאכלי חלב, מותר לו לאכול בשר עוף, שלא היו מקריבים ממנו קרבן, וגם אין שמחה אלא בבשר בהמה, ע"ש. ואולם אם יש לו חוסר דם, וצריך דוקא בשר בהמה, יאכל בשר בהמה. (וראה עוד בספר מועד לכל חי סימן י' אות כ'). וכן מעוברות ומניקות, אם חלשות וצריכות לכך מותרות. אבל בלאו הכי אסורות. (וראה במ"ב ס"ק ס"א וס"ד).

בב. מו"ר מופת הדור (שם הלכה י). וכה"ח (ס"ק קסג-קסה).
והאול"צ (פכ"ו תשובה ד) כתב וז"ל: מראש חודש אב עד שבוע שחל בו תשעה באב מותר באכילת בשר כל מי שהיה קרוא לסעודה זו גם אם לא היתה חלה בימים אלו, וכגון הבאים מחמת קורבה או רעות. אבל אין להתיר לבאים כדי לאכול בשר בימים אלו. ובשבוע שחל בו תשעה באב אין לאכול בשר אלא בעלי המצוה והקרובים הפסולים לעדות ועוד עשרה אנשים הבאים מחמת רעות. ובכל אופן לא הותר אלא למי שאוכל במקום הסעודה, ולא למי ששולחים לו לביתו. והמברך על היין בשעת הברית, ישתה הוא בלבד מהכוס, ולא יחלק לשאר המוזמנים. (ועי"ש מה שכתב במקורות).

א. כתב מו"ר הבא"ח בקונטרס סדר תיקון ה' באב, וז"ל: ולכן החיוב מוטל על כל איש ישראל לקדש עצמו בליל חמשה באב בלימוד הקדוש הזה לכבוד אדונינו מורינו ורבנו האריז"ל הקדוש זיע"א, ותרדנה עיניו דמעה בזכרו פטירת הרב זיע"א, ותועיל לנו לכפרת עוונותינו ולתיקון נפשנו, ולא נהיה כפוי טובה ח"ו, לבלתי נזכור ונצטער על פטירת צדיק יסוד עולם, אשר האיר עינינו בסודות התורה ובכמה תקנות ומנהגים ישרים, ואם עוונותינו גרמו לבלתי נוכל להשיג הסודות אשר גילה לנו, עכ"פ הנה אנחנו טועמים מן המן אשר הוריד לנו איזה הקדמות יקרות אשר ישיג שכלנו, ואפילו עניי שבישראל

יזרק כשלא יאכלוהו. אלא שטעם זה לא שייך כל כך כיום, שהרי מלבד מה שאפשר ליתן את הבשר לקטנים, הרי כיום אפשר לשמור את הבשר בהקפאה עד לאחר עשירי באב. אבל התבטל שאין בו בשר שנשתייר משבת יש להקל לאכול. ודעת מו"ר מופת הדור (שם הלכה ה) דהאכל אחר השבת משיורי הבשר שנשאר לו מסעודת שבת, יש לו על מה שיסמוך.

יח. בן כתב בספר חיים ביד (סי' קכה אות טו) וכ"כ בספרו מועד לכל חי (סי' י' אות כ') דבסעודה רביעית יש להקל לאכול משיורי שבת, והשאר יתנו לתינוקות. אך בזאת לא יקנה יותר מהרגלו כדי שישאר לסעודה ד' ע"ש. (כה"ח שם ס"ק קמז).

יט. מו"ר מופת הדור (שם עמוד קפח הלכה ו). ובשו"ת יביע אומר (חי"א חא"ח סי' מא).

כ. מו"ר האור לציון (ח"ג פכ"ו תשובה ג). וכתב שם במקורות, כיון שאין זה בכלל הגזירה, ואין אנו גוזרים גזירות מדעתנו. ומכל מקום בסעודה המפסקת, שאז איסור אכילת בשר ושתיית יין הוא מזדינא, כדאיתא בתענית (כו:): ובשו"ע (סי' תקנב סעי' א), יש להמנע מאכילת מאכלים אלו בפרהסיא, ויש לדון בזה משום מראית העין, ורק בצנעא יאכל, משום שבאיסור דרבנן לא אמרינן כל שאסור משום מראית העין אסור אפילו בחדרי חדרים, אלא בצניעא שרי, וכמו שהביא במ"ב (סי' שא ס"ק קסה), ע"ש.

ואולם דגים נהגו לאכול בימים אלו, ורק בסעודה המפסקת אין אוכלים, כמבואר בשו"ע בסימן תקנ"ב סעיף ב', ע"ש.

כא. מו"ר מופת הדור (שם הלכה ח). והאול"צ (פכ"ו הערה ו) כתב וז"ל: ונראה שאדם חלש שצריך לאכול בשר כדי להתחזק, וכל שכן יולדת, מותרים הם באכילת בשר. אלא שאם די להם

ב. נוהגים ביום זה לעלות על ציונו ולעורר רחמי שמים וכן היה מנהג מו"ר המקובל האלקי כמוה"ר יצחק כדורי זצוק"ל. וכן נוהגים בישיבתנו הקדושה שהולכים לצפת לאחד הבתי כנסיות בעיר העתיקה ולומדים שם דברי רבנו האר"י ומתפללים תפילת מנחה בכוונות ואח"כ עושים סעודה לכבוד הצדיק.

מאמרי הזוה"ק

זהר - בין המצרים

רבי זירא נכנס לרבי אלעזר בן ערך וראה אותו בוכה, על אבן השתיה שממנה הושתת העולם, עליה הניח יעקב אבינו את ראשו, ועליה נבנה בית קודש הקדשים, שהיא רמו ליעקב אבינו, כי כמו שממנה הושתת העולם, כן ממנו הושתת כל עם ישראל, ועליה אמר יעקב אבינו, והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים. איך וכיצד טמאו אותה הישמעאלים.

זוהר חדש ויצא ל"ה ע"א

רבי זירא עאל קמי רבי אלעזר בן ערך רבי זירא נכנס לפני רבי אלעזר בן ערך, ומבואר בספרים אע"ג דר"ז היה אמורא וראב"ע תנא, מביא כאן, מה שהיה בעולמות העליונים, **אשכחיה דהנה יתיב, ועינאי נבעין מיא** מצאו שהיה יושב ועיניו נובעות מים של דמעות, **והנה מרחיש בשפוטתיה ובכי** והיה מדבר בלחש בשפתיו ובוכה, **חור לאחורוי רבי זירא חור** לאחוריו רבי זירא כי לא יכל לדבר עם ר"א בן ערך שהיה בוכה מאד. **אמר לשמשיה** אמר ר' זירא לשמשו של ר"א, **מאי האי דיתיב מר ובכי** מה זה שיושב הרב ובוכה, **אמר תרי זמני עיילנא לקרבא גבוי** אמר המשמש, שתי פעמים נכנסתי להתקרב אצלו ולשאול ממנו מדוע בוכה, **ולא יכילנא** ולא יכולתי. **עד דהו' יתבי** עד שהיו יושבים, **חמון ליה דעאל לאדריה** ראו את ר"א שנכנס לחדרו, **עד דנחת** עד שהיה יורד לחדרו, **הנה קליה אויל כביתא ובכי** היה קולו הולך ונשמע בבית שהוא בוכה.

שמע דהנה אמר שמע ר' זירא שהיה אומר, **אבנא אבנא, אבנא קדישא עלאה** על כל עלמא אבן אבן, אבן הקדושה ועליונה על כל העולם, **בקדשתא דמאריך** את מקודשת בקדושת קונך, והיא אבן השתיה שממנה הושתת העולם, **זמני בני עממיא לאתזלזלא**

עיונים והארות

את רעהו יעזורו לאמר בית יעקב נלכו ונלכה ונתקבצה יחדיו לעסוק בתורה ליקבה"ו בלילה הזה וחפץ ה' בידינו יצלח לשמור ולעשות המנהג הטוב הזה עד ביאת גו"צ בב"א, עכ"ל.

הנה הוא אוכל מפת בג המלך איזה הקדמות יקרות הקרובות לפשט, באופן כי כולנו בית ישראל הנה אנחנו אוכלי לחמו של רבנו האר"י החי זיע"א ומימיו אנחנו שותים, מה שלא זכו לשנות דורות אשר היו טובים מדורינו. ולכן בדור הזה איש

בְּךָ עֲתִידִים בְּנֵי הָאוֹמוֹת לְזָלוֹל בְּךָ, וְלֹאֲתָבָא גּוֹלְמֵי מְסַאֲבִין עֲלֶיךָ, וְלִהְיוּשִׁיב גּוֹפִים טַמְאִים עֲלֶיךָ, לְמַאֲבָא אֶתְרֶךָ קַדִּישָׁא לְטַמָּא מְקוֹמְךָ הַקְדוֹשׁ, וְכָל מְסַאֲבִין יִקְרְבוּן בְּךָ וְכָל הַטְּמָאִים וְהַרְשָׁעִים יִתְקַרְבוּ אֵלֶיךָ, וְיִי לְעֲלָמָא בְּהִיּוֹא זְמַנָּא [א] אוֹי לְעוֹלָם בְּאוֹתוֹ הַזֶּמֶן.

נִתַּת וְיִתִּיב בְּסוּלְסָלְנִיה יִרְד ר"א בֶּן עֶרֶךְ לַחֲדָרוֹ וַיֵּשֶׁב בְּכֶסֶא-טְרַסְקֵל שְׁלוֹ, אָמַר רַבִּי זִירָא וַיֵּרָא לְשַׁמְשִׁיָּה אָמַר רַבִּי זִירָא לְשַׁמְשׁוֹ שֶׁל רַבִּי אֲלֵעָזָר, וַיֵּל וַיֹּאמֶר לִיה לְמַד לָךְ וְתֹאמַר לוֹ וְתִשְׁאַל מִמֶּנּוּ לִר"א, אֵי אִיעוּל קַמִּיה אִם אִפְשָׁר לְהַכְנִס וּלְבֹא לִפְנֵיו. עָאֵל שַׁמְשִׁיָּה, אָמַר הָא רַבִּי זִירָא הָבָא נִכְנֵס הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁל ר"א וְאָמַר לוֹ הֲרִי רַבִּי זִירָא כֹּאן, הָאִם יִכְנֹס, לָא אֲשַׁנַּח בִּיה לָא הַשְׁגִּיחַ וְהִסְתַּכֵּל בּוֹ ר"א, וְלָא זָקִיף עֵינֹהִי וְלָא הִגְבִּיהַ אֶת עֵינָיו.

לְבַתָּר אָמַר, רַבִּי זִירָא לִיעוּל לְאַחַר שָׁנָה מִצַּעְרוֹ וְהִתְיַשְׁבָּה דַּעְתּוֹ אָמַר, רַבִּי זִירָא יִכּוֹל לְהַכְנִס, וְאִתָּה תִּיב לְבָר וְאִתָּה שֶׁב בַּחוּץ. עָאֵל ר' זִירָא, וְאַרְבִּין בְּרַבּוּי, וְיִתִּיב קַמִּיה נִכְנֵס רַבִּי זִירָא וְכָרַע עַל בְּרַכּוֹ וַיֵּשֶׁב לִפְנֵיו. חָמָא ר' אֲלֵעָזָר, בְּטַשׁ בְּרַגְלֵיהָ רָאָה רַבִּי אֲלֵעָזָר בֶּן עֶרֶךְ שֶׁרַבִּי זִירָא כּוֹרַע עַל בְּרַכּוֹ, וְהִכָּה בְּרַגְלֵיו עַל הַקֶּרֶקַע, אָמַר קוּם מִהֶתֶם וְאָמַר לִר' זִירָא קוּם מַעַל הָרַצְפָּה, וְתִיב בְּאַרְחָךְ וְשֶׁב כְּדֹרְכְךָ, קָם וְיִתִּיב בְּאַרְחֵיהָ קָם ר' זִירָא וַיֵּשֶׁב כְּדֹרְכּוֹ.

אָמַר רַבִּי זִירָא, הָאִי דְמַד דְּהִתּוּה בְּכִי, מַאי חָזָא אָמַר רַבִּי זִירָא זֶה שְׁכַבּוּדוֹ הִיָּה בּוֹכָה, מַה רָאָה שֶׁגֵּרָם לוֹ כ"כ לְבָכוֹת. אָמַר, אֲרַבְּכָתָא תְּבִירָא סְגִיָּאָה דְּכָל עֲלָמָא חֲזִינָא אָמַר ר"א מִרְכַּבָּה שְׁבוּרָה גְּדוּלָּה, וְהִיא הַמִּרְכַּבָּה שֶׁל כָּל הָעוֹלָם רִאשִׁיתָּהּ, כְּלוּמַר רִאשִׁיתָּהּ אֶת הַמַּחֲזוּה עַל אֲבָן הַשְּׁתִּיָּה שֶׁהִיא מִרְכַּבָּה שֶׁל כָּל הָעוֹלָם, אֵיךְ שִׁיטְמָאוּ אוֹתָהּ הַגּוֹיִם וְהִיא בְּצֶרֶה גְּדוּלָּה וּבִשְׁבֵּר גְּדוּלָּה, הָהוּא אֲבָנָא יִקְרָא קַדִּישָׁא אוֹתָהּ הָאֲבָן הַיִּקְרָה וְהַמְּכֻבָּדֶת הַקְּדוּשָׁה, דְּמִנָּה אֲשֶׁתִּיל עֲלָמָא שְׁמִמְנָה הוֹשֶׁתֶל הָעוֹלָם וְהִיא אֲבָן הַשְּׁתִּיָּה שְׁעָלֶיהָ עוֹמֵד הָעוֹלָם. וְהָהוּא אֲבָנָא חָזָה, דְּשֵׁנִי יַעֲקֹב רִישִׁיָּה עָלָהּ וְאוֹתָהּ הָאֲבָן הִתָּה, זֶה שֶׁשֶּׁם יַעֲקֹב אֲבִינוֹ רָאשׁוֹ עָלֶיהָ, כַּמֶּשֶׁכּ וִיקַח מֵאֲבָנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׁם מֵרֵאשִׁיתוֹ.

וְא"כ קִשָּׁה וְכִי אֲבָנָא דְּמִנָּה אֲשֶׁתִּיל כָּל עֲלָמָא וְכִי אֲבָן חֲשׁוּבָה כִּזְאת שְׁמִמְנָה הוֹשֶׁתֶל כָּל הָעוֹלָם, וְהָיָה רִישָׁה מְשַׁקְעָא בְּתַהוּמָא רַבָּא וְהִיא רָאשָׁה נִשְׁקָע בְּתַהוּם הַגְּדוֹל, הָיָה יִכּוֹל יַעֲקֹב לְנַעֲנֶעָה לָהּ אֵיךְ הִיָּה יִכּוֹל יַעֲקֹב אֲבִינוֹ לְנַעֲנֵעַ אוֹתָהּ וּלְקַחַת אוֹתָהּ וּלְשִׁים אוֹתָהּ מִתַּחַת לְרֹאשׁוֹ, וּמִפְרָשׁ. אֵלָּא הָהוּא אֲבָנָא אֵלָּא אוֹתָהּ הָאֲבָן, וְיִיִּתִיָּה מְשַׁקְעָן בְּתַהוּמָא רַבָּא הַזֹּוֹת שֶׁלָּהּ הִתָּה מְשׁוֹקַעַת בְּתַהוּם הַגְּדוֹל, וְרִישָׁה אֲתַמְנּוּם בְּכִי מְקַדְשָׁא וְרָאשָׁה נִתְּגַלָּה וְעָלָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְעָלָה קֶדֶשׁ קוֹדֶשִׁין וְעָלֶיהָ נִבְנָה קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים, וְשְׁכִינָתָא יִקְרָא עֲלָהָ עָלָהּ וְהַשְׁכִּינָה הַיִּקְרָה

עִיּוֹנִים וְהֶאָדָוֶת

א. כִּי כָל מוֹת שֶׁל הַיִּשְׁמַעְעָאִים שֶׁבַעִיר הַקּוֹדֶשׁ, מְכַנִּסִּים אוֹתוֹ לְחַדֵּר שֶׁל הַכִּיפָה בַּמָּקוֹם קה"ק הַנִּקְרָא הַיּוֹם "מִדְרֹשׁ שְׁלֵמָה", וּמִנִּיחִים אוֹתוֹ שֶׁם בִּשְׁעָה שֶׁהֵם מִתְּפַלְּלִים, וְאֵחָכ

מִוְלִיכִים אוֹתוֹ לְקַבּוּרָה, כ"כ מִהַר"ם חֲגִיז זצ"ל. (סֵפֶר אֵלֶּה מִסְעֵי דָף ט').

והעליונה עליה שוכנת. **הָרָא הוּא דְּכְתִיב** וזה הוא מש"כ, (בראשית מט כד) **מִשֵּׁם רָעָה אָבִן יִשְׂרָאֵל** ממקום ביהמ"ק רועה ומקבלת אבן ישראל, שהיא השכינה של עם ישראל את כל השפע והאורות. **וְשָׂמָא קְדִישָׁא דְּמִלְכָּא עֲלָאָה הָוָה גָּלִיף עֲלָהָ** ושם הקדוש של מלך העליון היה חקוק עליה.

כִּד אָתָּא יַעֲקֹב, קָרָא הָהוּא שְׂמָא קְדִישָׁא והנה כאשר בא יעקב, קרא את אותו השם הקדוש ובכח השם המפורש הקדוש, **וְנִסְכָּה מִכָּאן** לקחה מכאן, ממקום שהיא נמצאת, **וְשִׁוְיָהּ בְּהָהוּא אַתְרֵי דְּקִנְדָּשׁ קְדָשִׁין הָוָה תַּפְּנִן** ושם אותה באותו מקום שקדש הקדשים היה שם. **אָמַר רַבִּי יִירָא, אָנָּא שְׂמַעְנָא בְּשֵׁם ר' בּוּ** אמר רבי זירא לר"א אני שמעתי בשם רבי בּוּ, **דְּאָמַר רִזָּא דְּמִלָּה בְּהָא, וְלֹא אֲדַבְרָנָא** שאמר סוד הדבר הזה של אבן השתיה, ואיני זוכר מה ששמעתי.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אִי, רַבִּי יִירָא, דַּעְתִּי אָחִים עֲלָךְ אמר רבי אלעזר, הוי ר"ז, דעתי חסה עליך ששכחת. **וְדִילְמָא הָאִי מִלָּה שְׂמַעְתָּ** ואולי זה הדבר ששמעת, **וְכִךְ הוּא בְּרִירָא דְּמִלְתָּא** וכך הוא בירורו של דבר, **דְּכְתִיב** שכתוב ביעקב אבינו (בראשית כח יא) **וַיִּקַּח מֵאֲבִנֵי הַמָּקוֹם** כלומר, שלקח **אָבִן אֶחָת מֵאֲבִנֵי הַמָּקוֹם. מֵאִיזָה מְקוֹם** ושואל מאיזה מקום לקח את האבן, ומשיב, **מִמָּקוֹם תִּירוּעַ, שֶׁהוּא מְקוֹם הַתְּהוֹם, שְׂשֵׁם אֲבָנִים שְׂשׁוּחָקִים** ששוחקות וטוחנות **מִיָּם לְכָל הָעוֹלָם. הָרָא הוּא דְּכְתִיב** וזה הוא מש"כ, (איוב יד יט) **אֲבָנִים שְׂחָקוּ מִיָּם** ששם יש אבנים, ששוחקות וטוחנות מים לכל העולם.

וְהָאָבִן הַזֶּה (בראשית כח כב) ומש"כ והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וכו', **הִיְתָה עֵינָךְ לְכָלָם** כי היא היתה עיקר ושורש לכל האבנים, **וְהִיְתָה עוֹלָה עַד מְקוֹם שְׁהִיָּה שָׁם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ** כיון שהיא העיקר ועליה יבנה קדש הקדשים. **וַיַּעֲקֹב לֹא הִיְתָה בְּוִנְתָּו עַל שׁוּם אֶחָת מֵהֶן** מאותן האבנים שהיו בתהום, **אֶלָּא עָלֶיהָ** אלא אך ורק עליה, על אבן השתיה, **מִשׁוּם דְּרַמְיוּא לִיָּה רַמְיוּא** היות ואבן זאת רמוזה לו ליעקב אבינו רמז. **מַה הִיא, הַכֹּל אֲשֶׁתִּיל מְנָה** דהיינו כמו שהאבן הזאת כל העולם נשתל ממנה, **כִּךְ יַעֲקֹב כָּל עֲלָמָא אֲשֶׁתִּיל מְנָה** כך יעקב אבינו כל העולם נשתל ממנו, כלומר י"ב שבטים שמהם יצאו כל בני ישראל.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נאמר **וַיִּקַּח מֵאֲבִנֵי הַמָּקוֹם** שלקח את אבן השתיה, **שְׁהִיָּה עֵינָךְ כָּל הָעוֹלָם** שהיא העיקר והיסוד של כל העולם. ומה עשה בה, **וַיִּשֶׁם מְרָאשׁוֹתָיו, שָׁם בְּלָבוּ שְׁהִיָּה מְרָאשׁוֹתָיו, דּוֹנְמַת זֶה בּוֹז** שם אותה מראשותיו, כלומר שם בלבו שהאבן הזאת שממנה הושתת העולם שהיא עתה מראשותיו, דומה זה כזה, כלומר יעקב אבינו ג"כ ממנו הושתת כל העולם כולו. **מִיָּד וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא, כְּלוּמַר, נְתִישְׁכָּה דַּעְתּוֹ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם** שידע הסוד שבדבר, שהאבן היא השכינה ועם ישראל הם בניה, ויעקב אבינו ממנו הושתת העולם.

וְסִימָן יָדוּעַ לָקַח יַעֲקֹב אֲבִינוּ מֵאֲבֵן הַשְּׁתִּיָּה, אָמַר, זֶה הָאֲבֵן הִיא דְּוִגְמָא שְׁלִי כַּמֶּשֶׁכּ, וְאִם לֹא תִּהְיֶה שׁוֹם מֵעֵלָה הָאֲבֵן שִׁיבְנָה עֲלֶיהָ בִּיהֶמ"ק, בְּיָדוּעַ שִׁיְהִיָּה לִי ג"כ מֵעֵלָה שְׁאֵנִי ג"כ אֶתְקַדַּשׁ בְּקִדּוּשָׁה הַעֲלִיוֹנָה. וְעַל כֵּן בָּךְ שָׁם לְבֹו עָלֶיָּה עַל אֲבֵן הַשְּׁתִּיָּה, וְנִדְרָה נִדְרָה, דְּכֻתִּיב שְׁכָתוּב, וְהָאֲבֵן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצָּבָהּ. כְּלוּמָר, אִם הָאֲבֵן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצָּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים, מִיָּד וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֲשֹׂר אֲעֲשֶׂנּוּ לָךְ, נִדְרָה הַמְעַשֵּׂר שֶׁנִּדְרָה לִיתֵּן אֶת הַמְעַשֵּׂר. אָמַר רַבִּי זִירָא, הָאֵל וְדָאִי שְׁמַעְנָא זֶה וְדָאִי מַה שְׁשִׁמַּעְתִּי מִר' בּוּ, וְעַתָּה הִזְכַּרְתָּ לִּי.

אָמַר לִיָּהּ, עַל הָאֵל אֶתְקַרֵּי אֲבֵן יִשְׂרָאֵל אָמַר לוֹ ר"א, עַל זֶה נִקְרָאת אֲבֵן הַשְּׁתִּיָּה אֲבֵן יִשְׂרָאֵל. כְּלוּמָר, נִקְרָאתָ כֵּן עַל שְׁמוֹ כְּלוּמָר נִקְרָאתָ אֲבֵן הַשְּׁתִּיָּה – אֲבֵן יִשְׂרָאֵל, עַל שְׁמוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אֲבִינוּ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל, עַל שְׁנֵתָן לְבֹו וְעֵינָיו עָלֶיָּה עַל הַשְּׁכִינָה. וְהַקְדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲשֵׂה אוֹתָהּ אֶת אֲבֵן הַשְּׁתִּיָּה בֵּית עוֹלָמִים בֵּית הַמְקֻדָּשׁ, וְשֵׁם הַיְּתֵה שְׁכִינָתוֹ בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקְדָּשִׁים.

וְעַל דָּא בְּכִינָא, דְּחֻוּיָנָא דְּעַל הָאֵל אֲבָנָא וְעַל זֶה בְּכִינָא שְׁרָאִיתִי בַּחזִּיוֹן שְׁלִי שְׁעַל זֶה הָאֲבֵן, וְמִינִין לְשִׁנְאָה סוֹאֲבַת עֲמֻמָּיָא עֵתִידִים לִשְׁמֵי טוֹמָא גְדוּלָּה שֶׁל ע"ז שֶׁל אֻמוֹת הָעוֹלָם, וּפְגָרִי מִתְיָא וּפְגָרִי הַמֵּתִים שֶׁלָּהֶם. כִּי כָל מֵת שֶׁל הִישְׁמַעְאִלִים שְׁבַעִיר הַקּוֹדֶשׁ, מְכַנְּסִים אוֹתוֹ לַחֲדָר שֶׁל הַכִּיפָה בְּמִקּוֹם קֹדֶשׁ, הַנִּקְרָא הַיּוֹם "מִדְּרַשׁ שְׁלֵמָה", וּמִנִּיחִים אוֹתוֹ שָׁם בְּשַׁעַר שֶׁהֵם מִתְּפַלְּלִים וְאֲח"כ מוֹלִיכִים אוֹתוֹ לְקַבּוּרָה, כ"כ מִזְרָה חֲגִיז זַע"ל. מֵאֵן לֹא יִבְכֶּי מִי לֹא יִבְכֶּה, וְוִי לְעֵלְמָא אוֹי לְעוֹלָם, וְוִי לְהֵהוּא וּמִנָּא אוֹי לְאֹתוֹ הַזֶּמֶן, וְוִי לְהֵהוּא דְּרָא אוֹי לְאֹתוֹ הַדּוֹר. בְּכָה כִּד בְּקִדְמִיתָא בְּכָה ר"א עוֹד פַּעַם כְּאִשֶּׁר בְּרָאשׁוֹנָה, אֶתְנַח וְאֶשְׁתִּיק נֶאֱנַח וְשִׁתֵּק. לְכַתֵּר חֲזֹר וְאָמַר אֲח"כ אָמַר פַּעַם נּוֹסֶפֶת, וְוִי לְאֵנוֹן דִּיהוֹן וְמִינִין בְּעֵלְמָא אוֹי לְאֹתוֹ שִׁיְהִי עֵתִידִים לִהְיוֹת בְּעוֹלָם, כִּד יִתְעַר מִלְּבָא עֲלָאָה דְּעֵלְמָא כְּאִשֶּׁר יִתְעוֹרֵר הַמֶּלֶךְ הַעֲלִיוֹן שֶׁל הָעוֹלָם לְהַבִּיא אֶת הַגְּאוּלָּה, כִּי כִידוּעַ יַעֲשֶׂה הַקֶּב"ה דִּין וְנִקְמָה גְדוּלָּה בְּגוֹיִם שֶׁחָלְלוּ שְׁמוֹ הַקְדּוֹשׁ.

בְּכָה רַבִּי זִירָא, אָמַר, מִלְּאֲכָא קְדִישָׁא יָדַע דִּין בְּכָה רַבִּי זִירָא וּמִשְׁבַּח אֶת ר"א, אָמַר מִלְּאֲךָ הַקְדּוֹשׁ יוֹדַע זֹאת, יָאוֹת הוּא לְמַכְבִּי עָלָה רָאוּי הוּא לְבָכוֹת עֲלֶיהָ עַל בִּיהֶמ"ק. וְכַאֲיֵן אֶתוֹן צְדִיקָיָא אֲשֶׁרִיכֶם אֶתֶם הַצְּדִיקִים, דְּאֶתוֹן קְדִישִׁין בְּעֵלְמָא דִּין, וְכַעֲלָמָא דְּאֶתִי שְׁאֵתֶם קְדוּשִׁים בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא.

מאמרי הפרשה פרשת מטות

"וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמִּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה', אִישׁ כִּי יָדָר נָדָר לֵה' אוֹ הַשְּׁבַע שְׁבַע לְאִסֹּר אִסֹּר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל הֵיצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה" (ל, ב-ג)

הלכות נדרים הן מן החמורות ביותר

אך תחילה נפתח בפרשיותינו מטות-מסעי. פרשת מטות בתחילתה מדברת על דיני נדרים ושבועות. הלכות נדרים הן מן החמורות ביותר ודוקא בהן ישנה פרצה נוראה. אנשים עולים לתורה ונודרים כך וכך לצדקה, מבטיחים צדקה להחזקת לומדי תורה, וכן כשנמצאים בצרה ר"ל נודרים נדרים כדי שהקב"ה יושיע אותם, אמנם בבוא הישועה שוכחים ומתעלמים מנדריהם, ואינם משערים בנפשם כמה חמור ונורא הוא ענין הנדרים. וכבר אמר שלמה המלך ע"ה "אל תתן את פיך לַחֲטָא את בשרך: למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך" (קהלת ה ה). ואמרו ע"ז בגמ' שבת (ל"ב ע"ב) בעוון נדרים בניו של אדם מתים כשהם קטנים ר"ל, וכן האשה נענשת, ה' יצילנו.

מעשה בענין נדרים על נער ונערה, שהחליטו להנשא וכתרו ברית ביניהם ואמרה הבחורה שהחולדה והבאר הם יהיו עדים לכך

הגמ' בתענית (ח') מביאה מעשה על חומר עוון הנדרים. נערה אחת הלכה בדרך לביתה, והנה טעתה בדרכה והגיעה למקום שאין בו כל ישוב. היתה זו שעת צהרים, והשמש להטה במלוא עוזה, צמאה הנערה, אך לא היו לה מים להרוות את צמאונה. לפתע ראתה באר, וחבל של דלי תלוי עליה, נאחזה בחבל ושללה עצמה אל תוך הבאר, שתתה ממי הבאר והרוותה את צמאונה, אך כשבקשה לצאת מן הבאר, לא הצליחה. החלה בוכה, צועקת וקוראת לעזרה. עבר במקום בחור אחד ושמע את הצעקות הבוקעות מתוך הבאר, הציץ פנימה, וראה את הכלואה בתוכה. "מי את" שאל, סיפרה לו את כל אשר ארע לה, ואז שאל הבחור - אם אחלץ אותך מתוך הבאר, התסכימי להנשא לי, כן, השיבה. העלה אותה הבחור מתוך הבאר, והשנים החליטו להנשא וכתרו ברית ביניהם. שאלה הבחורה ומי יהא העד להחלטה זו, בדיוק באותו הרגע עברה במקום חולדה, אמרה הבחורה, החולדה והבאר הם יהיו עדים לכך, והשניים פנו איש לדרך. אותה נערה אכן עמדה בהבטחתה, היא סירבה להנשא לאיש, זולת אותו בחור שחלצה מן הבור. וכשעבר זמן, והלה לא הגיע לעיר מגוריה, שמה עצמה כמשוגעת, לבל יאלצו אותה להנשא לאדם אחר. אך אותו בחור הפר את הבטחתו, הוא בא לעירו, נשא אשה אחרת ונולדו להם שני בנים. אך לא חלף זמן רב ושני הבנים מתו, אחד מהם נחנק על ידי חולדה ומת, ואילו השני נפל לבור ומת. שאלה אותו אשתו מדוע מתו שני בניו במיתה משונה, הבין הבעל, וסיפר לה את סיפור המעשה באותה הבחורה שנפלה לבאר, ואת ההבטחה שנתן לה. כששמעה האשה את סיפורו - אמרה לו לך אל אותה נערה, שכן היא חלקך שנתן לך הקב"ה. פנה האיש אל עירה של אותה נערה, ושם נאמר לו כי משוגעת היא. הלך לאביה וסיפר לו את כל המעשה, ובסיום אמר אקח אותה לאשה, עם כל מום שיש בה. כשראתה הנערה את האיש, החלה לנהוג בשיגעון - כמנהגה, אך כשאמר לה, שני עדים יש לי - החולדה והבאר ראו, הבינה כי זה הבחור שחילצה מתוך הבאר ומיד גילתה כי היא מיושבת בדעתה, ואמרה לו אף אני באמונתי עמדתי, נשאו השניים, וזכו לבנים ולנכסים.

מעשה ברבי עקיבא שביקש ללוות ממטרוניתא אחת, והיא רצתה ערב להלוואה, אמר לה ר"ע, הקדוש ברוך הוא והים, יהיו הערבים

ומעשה ברבי עקיבא (תוספות נדרים נ' ע"א) שהיה גזבר של צדקה, וחסרו מעות בקופה, וביקש ללוות ממטרוניתא אחת. אמרה, מי יהיה ערב להלוואה, אמר לה, הקדוש ברוך הוא והים. כשהגיע זמן הפרעון, חלה רבי עקיבא. הלכה המטרוניתא לשפת הים ואמרה, רבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שהיום זמן פרעון חובו של רבי עקיבא, ואמר לי שאתה והים ערבים לפרעון. מיד גזר הקדוש ברוך הוא, ובתו של הקיסר השתגעה וזרקה לים את תיבת האוצרות שלה, נטלוה גלי הים, נשאוה והטילוה לרגלי המטרוניתא. לקחתה, ומכרה את האבנים הטובות, נטלה את המעות שכנגד חובה, ושמרה אצלה את העודף. כשהבריא רבי עקיבא בא לשלם את חובו, אמרה לו, כבר פרע לי הערב את החוב, והא לך העודף.

ואמר רבנו הבן איש חי: מהמעשה הראשון רואים אנו, מה גדול כוחו של דיבור, ולפיכך נלמד כמה עלינו להשמר בדיבורנו. כלומר, הואיל וכל היוצא מפיו של האדם עושה רושם, לכן לא יחל דברו. ומהמעשה השני למדנו, שמי שאינו מחלל את דברו, זוכה שהקדוש ברוך הוא מקיים את כל היוצא מפיו!

כל אשר ידבר האדם הוא פועל למעלה בעולמות העליונים הן לטוב הן למוטב

וכתב רבנו המהרש"ו בספרו "עץ הדעת טוב" על הפסוק לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, כי כל אשר ידבר האדם הוא פועל למעלה בעולמות העליונים הן לטוב הן למוטב, שאם ידבר דברי תורה ודברי קדושה מעורר למעלה ברוחניות ובקדושה, ובורא עולמות בצד הקדושה ומלאכים טובים העושים נחת רוח לבורא יתברך, ואם ח"ו מדבר דברים אסורים, הרי הוא פועל בסטרא אחרא ח"ו, באופן דכל היוצא מפיו יעשה. והגאון חיד"א ע"ה כתב ע"ז, אם לא יחל דברו - בשיחת חולין ולשון הרע ונבלות הפה ח"ו, אז ככל היוצא מפיו, ואפילו בלא תפילה יעשה ה' משאלותיו ועליו נאמר ותגזר אומר ויקם לך.

וראיתי בספר להתעדן באהבתך שהביא ב' מעשיות חשובות על זה וז"ל: סיפר הגר"ח קניבסקי כי ה"שאגת אריה" בסוף ימיו היה רב במיץ, ושמע שאנשים מתלחשים. שאל על מה, וענו שהנה לא ידעו שיבוא רב זקן כזה, וכמה זמן כבר יהיה אצלם... ה"שאגת אריה" היה אז בן שבעים שנה ואמר שהוא מבטיח להם עשרים שנה. ואכן כך היה שנפטר כשהיה בן תשעים. ("דרך שיחה")

סיפר הגר"ח שסיפר לו הגאון ר' מאיר קרליץ זצ"ל כי בוילנא היכן שהגר"א קבע מקום תפילתו היתה חבית עם מים לנטילת ידיים עבור הציבור. פעם אחת ניגש הגר"א ליטול ידיו ולא היו כבר מים בחבית, ראה זאת אחד הילדים, רץ מיד לביתו והביא לו מים. אמר לו הגר"א: תחיה מאה שנה! כשהגיע הלה לגיל תשעים ותשע, נחלה ולא רצה שיביאו רופא אצלו, ובהגיעו לגיל מאה שנה בדיוק, נפטר! (ר' מאיר סיפר שהכיר את היהודי בוילנא).

כל דיבור שמדבר האדם, אם הוא של מצוה נעשה מלאך קדוש, ואם הוא של טומאה, נברא מלאך רע

כתב החיד"א ("מדבר קדמות" מע' ד) בשם סבו בעל "חסד לאברהם":

כל דיבור שמדבר האדם, אם הוא של מצוה נעשה מלאך קדוש, ואם הוא של טומאה, נברא מלאך רע, ואם הוא של בטלה, נברא מלאך של בטלה. והתפילה והתורה שאדם מדבר בוקע את הרקיע ועולה למעלה. וכאשר אדם מדבר דיבור רע, מטמא את נשמתו, וחלק דיבור הקדושה עולה למקום טומאה הדומה אליו, ונשאר החלק הקדוש חבוי בבית האסורים, וכמה טורח עושה לקונו עד שמוציאו משם. וכן אמרו בזוהר הקדוש (פ' בשלח) כל דיבור שיוצא מפיו של האדם מעורר למעלה אם לטוב אם לרע וכו' ע"ש.

הדיבור הוא חלק מחיות נשמתו

וכתב רבנו מה"ר חיים ויטאל זצ"ל: כל מה שמדבר האדם, הדיבור הוא חלק מחיות נשמתו. והראיה, כשיוצאת הנשמה לא נשאר לא הבל ולא דיבור, ונמצא שאותו ההבל שהוא מדבר הוא חלק נשמתו, ולכן נצטוונו שלא לדבר דברים בטלים שמפסיד בהם חלק נשמתו.

סיפר הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל ראש ישיבת חכמי לובלין לתלמידיו, שבהיותו רב בלובלין, ראה בפנקס החברה קדישא סיפור שמצוה לפרסמו למען ידעו כמה גדול כח התורה

לרבנו המהרש"ל (שהיה רב וראש ישיבה בלובלין לפני 400 שנה) היה תלמיד שהתאלמן מאשתו. חלפו כמה חדשים מפטירתה אך האברך עודנו מתהלך אפוף מרה שחורה. קרא לו המהרש"ל ושאלו לפשר הדבר. לאחר שהפציר בו רבות, גילה התלמיד שכאשר שכבה אשתו על ערש דווי, הבטיח לה בתקיעת כף שלא ישא אחרת לעולם. אמר לו המהרש"ל, על פי דין תורה השבועה לא חלה, דהוה ליה נשבע לעבור על המצוה, מותר לך, וחייב אתה להקים בית בישראל. התלמיד עשה כפקודת רבו ונשא אשה, לא עברו ימים מועטים וכל לובלין היתה כמרקחה, האברך נפטר לבית עולמו. משספרו זאת למהרש"ל, ביקש להזמין את אנשי חברה קדישא, וציוה להם לעשות לאברך את טהרתו ולהתנהג בו כרגיל, וכשהיו מוכנים להניחו בקברו, יודיעו לו. וכך עשו. לקח המהרש"ל פתקא ורשם, שלום לכם פמליא של מעלה, אני פסקתי על פי דין תורה שתלמידי מותר וחייב לשאת אשה, ואני גוזר בכח התורה שתחזירו לי את תלמידי. חתם שמו, וציוה להניח הקלף ביד המת, להניחו בקבר, ולהשאיר את הקבר פתוח, ושכולם יעזבו את בית העלמין. לא עברה שעה קלה, האברך יצא מקברו בתכריכיו, והתהלך ברחובות כאילו מאומה לא קרה... כשבא המת עם תכריכיו לביתו, נבהלה אשתו וברחה לבית אביה. בבוקר שלח המהרש"ל לתלמיד שילבש בגדיו ויבוא לשיבה.

כשהתלמיד בא לישיבה, פחדו התלמידים לשבת על יד מת. גזר המהרש"ל שוב בכח התורה ששר השכחה ישתלט על לובלין, וישכיח את כל הענין. וכך היה. לאחר ימים מספר נשכח כל הענין מאנשי לובלין, האברך שב להיות כאחד האדם, וזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

נלמד מכאן כמה חמור עוון נדרים ושבועות, שהרי אפי' שפסקו לו שמותר לו להתחתן כי השבועה לא חלה, בכל זאת ראינו שבתחילה ב"ד של מעלה לא פטרו אותו מעונש ונענש ונפטר מן העולם הזה, ועוד נלמד כמה גדול כח החכמים שיכולים להחיות מתים בפסק שלהם ושולטים אפי' בעליונים ותובעים וגוזרים ומסכימים עמהם למעלה וכל זה הוא כח תורתנו הקדושה. לכן נקבל עלינו להזהר מאד בשבועות ונדרים, וכן בכבוד חכמים שכמה גדול כוחם שהקב"ה גוזר והם מבטלים ואפי' מחיה מתים ויהי לפלא.

מה שאנו קורין פרשת נדרים בין המצרים הוא ע"פ התיקונים (תיקו"ז קמג). דאם ח"ו כביכול נדר דלא יפרוק לון מגלותא, אזי כביכול יכול מיעבד התרה.

מה שאנו קורין פרשה זו פרשת נדרים בין המצרים הוא ע"פ התיקונים (תיקו"ז קמג). אם איהו באומאה הא אבא ואמא דאינון חכמה ובינה יכולין למעבד התרה וכו'... ועל כן קוראים אנו בין המצרים פרשת נדרים, דאם ח"ו כביכול נדר דלא יפרוק לון מגלותא, אזי כביכול יכול מיעבד התרה כמ"ש (ישעי' יד, כז) "ומי יפר" רצ"ל בחינת מי וכו'.

וע"כ אמר: "אלה החוקים אשר צוה ה' את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו", רצ"ל זאת הפרשה נדרים היא העצה בין איש לאשתו - רצ"ל הן אם השי"ת כביכול נקרא בבחינת 'איש' ע"ד הקרא (משלי ז, יט) "כי אין האיש בביתו" פירשו חז"ל (סנהדרין צו:) על הקב"ה, ובין אב לבתו, הן אם הוא בחינת אב ואנו ברתא דמלכא, ועל כן נקרא חודש הזה "מנחם אב", שכביכול הקב"ה מנחם את עצמו כמו אב שמנחם את עצמו. "בנעוריה בית אביה" ודרשו חז"ל (כתובות מ:): כל שבח נעורים לאביה, הנה "נעורים" פירושו מעשה נערויות ושטותים הבלי עוה"ז, הנה אם האדם עושה שטותים וחטא נגד השי"ת ואח"כ לבו נשבר בקרבו ועשה תשובה, אזי הזדונות נעשים לו זכיות כמאמר חז"ל (יומא פו:) כל העושה תשובה מאהבה זדונות נעשות לו זכיות, וכו'.

"וידבר משה אל ראשי המטות" (ל, ב)

צדקיהו ראה לנבוכדנצר שאוכל ארנבת חיה והשביעו במזבח הפנימי שלא יגלה הדבר והתירו חכמים את שבועתו וגילה הסוד

ארז"ל, למה הזהיר משה רק את ראשי המטות ולא לכל ישראל? הנה משה רבנו ע"ה היה נביא, וידע מה שיהיה בדור שיחרב ביהמ"ק, ועל ידי מי יבוא המכשול, וראה שיהיה על ידי מנהיגי הדור שעשו התרה לשבועתו של צדקיהו שנשבע שבועה לנבוכדנצר, כמ"ש בגמרא נדרים (דף ס"ה ע"א) וז"ל: ויבא אתו באלה וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים חיים. מאי מרדותיה? אשכחיה צדקיהו לנבוכדנצר דהוה קאכיל ארנבא חיה (ראה את נבוכדנצר אוכל ארנבת חיה), אמר ליה אישתבע דלא מיגלית עילוי ולא תיפוק מלתא, אישתבע (הישבע שלא תגלה עלי ולא יצא דבר מפך, נשבע, ואמרו רבותינו שהשביעו במזבח הפנימי והטעם מפני שמקריבין עליו קטורת והיא לכפר על לשון הרע מעשה חשאי, ורמז לזה שיהיה לו סוד זה ולא יספר לאדם דגנאי לו שעשה זה ואכזריות גדולה). לסוף הוה קא מצטער צדקיהו בגופיה (היה מצטער שלא יכול לגלות). איתשיל שבועתיה (עשה התרה לשבועתו) ואמר (וגלה את הדבר לשרים וסגנים, שנבוכדנצר אוכל ארנבת חיה), ושמע נבוכדנצר דקא מבזין ליה, שלח ואייתי סנהדרין וצדקיהו. אמר להון חזיתון מאי עביד צדקיהו לאו הכי אישתבע בשמא דשמיא דלא מגלינא (אמר להם ראיתם מה עשה צדקיהו הרי נשבע בשם ה' שלא יגלה), אמר ליה איתשלי אשבועתי (עשיתי התרה לשבועתי), אמר להו מתשלין אשבועתא (ר"ל וכי יש התרה בדת ודין שלכם), אמרו ליה אין (כן). אמר להו בפניו או אפי' שלא בפניו (ר"ל צריכין שיהיו שני הצדדים - אני והוא, או לא)? אמרו ליה בפניו (ר"ל אמת הדבר צריכין את שניהם). אמר להון ואתון מאי עבידתון מאי טעמא לא אמריתון ליה לצדקיהו (אמר לסנהדרין אם כן טענתי עליכם שנשאתם פנים לדיון, כמ"ש לא תכירו פנים במשפט, למה לא אמרתם לצדקיהו בתחלה שצריך להתיר בפני שנינו). מיד - ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, אמר רבי יצחק ששמטו כרים מתחתיהם, והגלה אותם והחריב ביהמ"ק. והראה הקב"ה למשה דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, וכשראה זה ברוה"ק עמד והזהיר אותם, ולכן לא אמר לכל ישראל, אלא וידבר משה אל ראשי המטות.

מדוע דבר משה דווקא אל ראשי המטות? אלא כיון שהם הדוגמא וההשפעה לכל עם ישראל, לכן הזהיר אותם - אתם לא תחללו את דבריכם

צריך באור, מדוע דבר משה רבנו דווקא אל ראשי המטות, דבר שלא מצינו כלל בשום מצוה ודיבור, שיפנה אל ראשי המטות.

ונראה בזה, בהקדם הענין של סמיכות פרשיות מטות ומסעי. שתי האותיות הראשונות של מטות הן מ"ט, כנגד מ"ט שערי טומאה, ושתי האותיות הראשונות של מסעי הן מ"ס, כנגד ס"מ כוחות הרע והטומאה. האותיות שנותרו הם ותע"י העולין כמספר ולי"ת (בת זוגו של הס"מ).

דבר זה רומז לדרך עבודת השי"ת. אדם שעוסק בתורה ומסעו בתורה, הרי אפילו אם ירד ח"ו למ"ט שערי טומאה ותדבק בו קליפת לילית הרשעה וכיוצא בזה והוא ילכד ברשת הס"מ, הרי שעל ידי התורה הנקראת לחם "פת" [שעולה כמנין לילי"ת], עולה לנ' שערי קדושה. ולא עוד, תיבת ופתו גם מרמזת; פ"ו שהוא כמנין שם אלהים שהוא כנגד מידת הדין, ות' הוא כנגד ארבע מאות שרי עשו ומלאכי חבלה שליווהו במלחמתו עם יעקב. שבזכות התורה הקב"ה עושה בהם שפטים ודינים, כאשר בזה גם מתעלים לנ' שערי קדושה.

הוא הענין אשר מזהירה התורה "ככל היוצא מפיו יעשה". תיבת מפיו תרמוז, פ"ו (חסר) הוא כמנין אלהים, מידת הדין, השולטת בס"מ וכת דיליה המעכבים את בני ישראל היוצאים ממ"ט שערי טומאה וזהמת מצרים, להתעלות ולהחליש את כוח עמלק על ידי קיום כל דבר היוצא מהפה ושמירת הדיבור. כל זה מרומז כאן בתיבת אלהים (כמנין פ"ו) ובאותיות מ"י (האותיות הנותרות מתיבת מפיו) שהם עולין כנגד נ'. כלומר, מי ששומר ונוצר את לשונו, ומקיים את כל אשר יוצא מפיו, הרי שהאלוהים מעלהו ממדרגת מ"ט שערי קדושה לנ' שערי קדושה, פחות מעט, בבחינת ותחסרהו מעט מאלהים (תהלים ח, ו. נדרים לח.).

ולפי"ז יתבאר אל נכון, מדוע נאמרה פרשה זו דווקא לראשי המטות. כי הנה, לאחר שהיה פגם בראש מטה שמעון על ידי המעשה של המדינית, הרי שזה השפיע על השבט כולו, כיון שלראשי המטות ישנה השפעה ישירה על מטותם. על כן היה פנחס מוכרח להרוג את ראש המטה אשר נדבק בו ממעשה בלעם ובלעם, והיתה בזה נגיעה לכת ס"מ ועמל"ק ולי"ת, ומטרתו היתה שלא תהיה מגיפה בכל עם ישראל, ככתוב (במדבר כה, יא) ולא כיליתי את בני ישראל בקנאתי, כי ריחפה סכנת מגיפה על כל האומה עקב ההשפעה של ראש המטה, ובמעשיו עצר פנחס את השפעת הקליפה.

ומשום כך הזהיר משה רבנו את ראשי המטות: אתם הדוגמא וההשפעה לכל עם ישראל, על כן לא תחללו את דבריכם, וממילא ימשיכו כלל ישראל ללמוד ממעשיכם ומדרכיכם שלא יעשו דבריהם חול, ואז ימשיכו למ"ט שערי קדושה בהלחם ה' אלהים במידת הדין בכת הס"מ ולי"ת ושאר מזיקים. ואז תפרד מהם אפילו קליפת עמלק הקשורה בהם ועושה שפטים בארבע מאות שרי עשו המפריעים לעבודת ה' ולתורתו, והבן.

אף לאחר מיתתו של ראש המטה המשיכה להשפיעה קליפתו ומעשיו רח"ל, עד שהקב"ה הגין על פנחס ושייב אותה

וכיון שאכן השפעת ראשי המטות היא עצומה, לכן עשה פנחס את מעשהו לשם שמים ממש. היינו, לפני שהקב"ה העיד על פנחס ואמר (במדבר שם) פנחס וכו' השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם וגו', היו השבטים מבזים אותו ואומרים הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה, לפיכך יחסו הכתוב אחר אהרן (סנהדרין פב:). הרי שאף לאחר מיתתו של ראש המטה המשיכה להשפיעה קליפתו ומעשיו רח"ל, עד שהקב"ה הגין על פנחס ושייב אותו.

לכן העיד עליו הכתוב שעשה את מעשיו לשם שמים ודחה את קליפת זמרי היונק את כוחו מבלעם ובלק שיש בהם אותיות עמלק (ב"ל בלע"ס). ובזכות זה זכה פנחס להיות אליהו מלאך הברית, ובכל ברית של יהודי על ידי הסרת הערלה מכריז כי אין לו חלק ונחלה בס"מ ולי"ת וכת דיליה, אלא חלקו בעם ישראל ובבורא העולם, ונדבק בשכינה וזוכה לבער הקוצים המכסים את השושנה היא השכינה.

חובה על כל ראשי המטות שבכל דור ודור, ועל כל מנהיג אשר רוח ה' בקרבו, לקדש ולא לחלל ח"ו את דבריו, ולעמוד בדבורו

העולה מכל הנ"ל, כי חובה על כל ראשי המטות שבכל דור ודור, ועל כל מנהיג אשר רוח ה' בקרבו, לקדש ולא לחלל ח"ו את דבריו, ולעמוד בדבורו. ואף מצינו ביעקב אבינו ע"ה שנדר (בראשית כה, כ) אם יהיה אלהים עמדי וגו'.

ובזה יעשה האדם גדר לתורה שיהיה לו עול לקיים את דבריו ולא לשכחם ח"ו, שהרי מצינו חומר גדול בזה, כי בעוון נדרים בניו של אדם מתים (שבת לב:) ובניו נעשים ערבים לתורתו של אדם, ולכן לא יחלל ח"ו את דבריו.

ואף אם האדם נודר ואחר כך עושה התרת נדרים, הרי הוא מראה את אמונתו בתורה ובהקב"ה. שהרי הוא מקיים את מה שנאמר על ידי משה רבנו ואף מציווי התורה הוא חרד, ואינו עושה את דבריו חולין, ומקדש את מעשיו. ואם עושה כן, הרי הוא זוכה שבורא העולם מסייע בידו להתחזק בתורה וביראת שמים.

ואם ח"ו ראשי המטות ומנהיגי הדור אינם שומרים על דיבורם, הרי בראשונה הקליפה והטומאה נדבקת בהם רח"ל. אבל כאשר הם דוחים את הקליפה על ידי עיסוקם בתורה ומקדשים דיבורם ומעשיהם לבלתי חללם ח"ו, הרי הקב"ה נלחם בס"מ ולילית וכת ארבע מאות דילים ועושה בהם שפטים. ובזה הם משפיעים על כל כלל ישראל הדבק בהם ובדרכם ומעלים את כל בני ישראל למ"ט שערי קדושה.

יש ראשים שמביאין אנשי דורם לידי טובה, ויש ראשים שמכשילין את אנשי דורם ברעה

יש ראשים שמביאין אנשי דורם לידי טובה, ויש ראשים שמכשילין את אנשי דורם ברעה, יש דור מתוקן ורועה מעוות, זה דורו של מנשה, שנאמר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה אל פה (מלכים ב' כא' טז), בבבל פירשו שהרג ישעיה, ובארץ ישראל אמרו שעשה צלם משוי אלף בני אדם, ובכל יום ויום הורג את כולן, אמר רבה בר בר חנה שקולה מיתתו של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו, (וזה כפי שפירשו שהרג את ישעיה).

דור מעוות ורועה מתוקן, זה דורו של שמואל, שאמר לו הקב"ה שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלך עליהם (שמואל א' ח' ז') דור מעוות ורועה מעוות, זה דורו של צדקיהו, שנאמר ויהיו מעליבים במלאכי אלהים (דברי הימים ב' לו' טז).

דור מתוקן ורועה מתוקן, זה דורו של משה שהאמינו בקב"ה ובשליחותו, שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד' לא), לפיכך אין הדבר תלוי אלא בראשים, שכן כתוב אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם (דברים כט' ט') אלו הראשים המנהיגים את העם, אחד ממטה תקחו לנחל את הארץ (במדבר לד' יח'), וכן השבועות והנדרים לא ניתנו אלא על ידי ראשים, שנאמר וידבר משה אל ראשי המטות.

כל המועל בשבועות, כופר בהקב"ה ואין לו מחילה לעולם הבא

אומרת המשנה באבות - חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חילול השם, ועוד גרסינן בספרי בפסוק (ויקרא יט' יב') ולא תשבעו בשמי לשקר, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר (שמות כ' ז') לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, יכול אין חייבין אלא על שם המיוחד בלבד מניין לרבות כל הכינויים, תלמוד לומר בשמי, כל שם שיש לי, וחללת את שם, מלמד ששבועת שוא הוא חילול ה', וגרסינן במדרש תנחומא כל המועל בשבועות, כופר בהקב"ה ואין לו מחילה לעולם הבא, שנאמר (שמות כ' ז') כי לא ינקה.

מעשה בינאי המלך שהיו לו ב' אלפים עיירות, וכולם נחרבו על שבועת אמת, כיצד, אומר אדם לחברו, בשבועה, שאני הולך כך וכך במקום פלוני ואשתה כך וכך במקום פלוני, והיו הולכין ומקיימין שבועתן, ונחרבו, ומה הנשבע באמת כך, הנשבע בשקר, על אחת כמה וכמה.

ובתיקונים, בחומר עון שבועות אמרו זה לשונם: אבל אחרים שמוציאים מפייהם הבל של שבועה, נאמר עליהם כי רבים חללים הפילה, ואלו נקראו חללים, כי הם מחללים את ה' ומוציאים דברים בטלים מפייהם, וכן אלו שמדברים שקר, או נשבעים לשקר, ומזכירין שמו בחנם ולשקר, בונים בנינים שמוציאים אותם מן העולם, וזה שאמר לשוא הכיתי את בניכם, או לאלו האנשים שמוציאים מפייהם דברי שקר, ושבועות שקר, טוב להם, שלא היו באים לעולם, עמדו כל החברים ואמרו הרחמן יצילנו מזה.

הנודר לעשות מצוה המלאך ההוא תלוי ועומד, וצער הוא לו, עד שיגמר מעשה המצוה ההיא

כתב מהר"ח ושמעתי מפי מורי ע"ה ענין נאות בענין נדרים, אמר, שהנודר לעשות מצוה, הנה באמירתו יברא מלאך אחד, אבל לא תגמר הווייתו, עד שיתקיים גמר המצוה, שנודע שהעושה מצוה אחת קנה לו סניגור אחד, והנודר ואינו משלם נדרו, נמצא שהמלאך ההוא תלוי ועומד, וצער הוא לו, עד שיגמר מעשה המצוה ההיא, והרוצה שתפלתו תהיה נשמעת ובקשתו תעשה, ישתדל להשלים נדריו, כדכתיב (תהלים נ' יד') זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך, וקראני ביום צרה אחלצך ותכבדני, וכן כתוב בספר איוב (איוב כב' כז') תעתיר אליו וישעך, ונודריך תשלם ותגור אומר ויקם לך, ונדרים אלו בודאי שהם נדרי שמים שמצוה לקיימם, והיינו אמרו ושלם לעליון נדריך, כי בדברי הרשות שהם

למטה מעיני העולם, אינו צודק מלות לעליון נדריך, והנה מדה כנגד מדה, כי בתפלה הוא שואל בדיבור, שיעשה לו הקב"ה כך וכך, ואמר לו, תקיים אתה במעשה מה שנדרת, גם אני אעשה ואקיים שאלת פִּיךָ התלוי בדיבור. וכבר נודע מה שאמרו בזוהר כמה פעמים אתערותא לתתא אתערותא לעילא, שלעולם צריך להקדים התעוררות התחתון.

ובראשית חכמה שער היראה פרק ד' י', עוד בעונש השוגג נתבאר בגמרא (נויר כג' א') זה לשונו: כיוצא בו (במדבר ל' י'): אישה הפרם וה' יסלח לה, באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר, שהיא צריכה כפרה וסליחה, וכשהיה רבי עקיבא מגיע לפסוק זה היה בוכה - ומה זה, שנתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך כפרה וסליחה, המתכוין להעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר, על אחת כמה וכמה. עוד שם, איסי בן יהודה אומר, ולא ידע ואשם ונשא עונו, על דבר זה ידו כל הדווים.

צא ולמד מאבותינו הראשונים, שלא ירדו למצרים אלא בשביל דבר קל שדבר אברהם במה אדע

עוד מצאתי מאמר תנא דבי אליהו מדבר בענין היראה, ראיתי להעתיקו, הנה נדפס בילקוט בפסוק (בראשית טו ג') ויאמר אברהם הן לי לא נתת זרע, לעולם ישמור אדם בלבו, שלא יבא לידי חטא ואפילו חטא קל, צא ולמד מאבותינו הראשונים, שלא ירדו למצרים אלא בשביל דבר קל שדבר אברהם (בראשית טו' ח') במה אדע, ובשכר יראה קמעא, שירא ישמעאל את אביו, לא נתן הקב"ה רשות לכל אומה ומלכות שישלטו בבניו, ובשכר שתי דמעות שהוריד עשו, נתנו לו את הר שעיר, שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם, ובשכר שנטל את כליו והלך מפני יעקב אחיו נתנו לו מאה מדינות, בשכר ששמע יעקב אל יוסף נענש עליו כ"ב שנה, ובשביל מי מריבה נענשו משה ואהרן.

הנשבע לשקר הוא מחלל שם שמים בלי שום הנאה

כתב הרב אבן עזרא בפרשת יתרו וזה לשונו בתוספת נופך, והנה אם לא יקיים דברו, כאילו מכחיש את השם, ומנהג אנשי מצרים עד היום, אם ישבע אדם בראש המלך ולא יקיים דברו הוא בן מות, ואלו נתן כופר משקלו זהב, לא יחיה, בעבור כי הוא בוזא את המלך בפרהסיא. ואם כן למלך בשר ודם, כמה אלף אלפי פעמים חייב להשמר שלא תעשה לתן לשונו לתת פיו לחטא את בשרו לזכרו לשוא, והנה ראינו באנשי יבש גלעד לפי שעברו על השבועה, הרגום בני ישראל, אנשים ונשים וטף, בעצת הסנהדרין ופינחס בן אלעזר, כמפורש בשופטים (כ"א) וכן לא יעשה במחללי שבת, וגם שאול בקש להרוג ליהונתן בנו בעבור שעבר על השבועה, והוא לא שמע בהשביע שאול את העם, כמפורש (שמואל א' יד'), וגם ראינו שהביא ה' שלוש שנים רעב בימי דוד, בעבור שאול שהמית את הגבעונים, עם היות שבניו לא חטאו, וזה לא מצינו בשאר עבירות, וגם לא מצינו עונש בעשרת הדברות, אם כי בעבודה זרה ובשבועות שוא, וזה קשה מעון הניאוף והרציחה שהם עבירות חמורות, כי בהם לא יוכל בכל עת לרצוח ולנאוף כי יפחד, אבל המרגיל עצמו לישבע, יכול לישבע בכל יום שבועות אין מספר, ועוד כי הרוצח מילא תאותו בנקמתו, וכן הנואף, אבל הנשבע לשקר הוא מחלל שם שמים בלי שום הנאה, ואילו לא היה בישראל רק זאת העבירה בלבד, תספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכתנו. ע"כ.

מעשה בר' יהושע בן לוי שהגיע זמנו להפטר וצחק על מלאך המות ונכנס חי לג"ע

איתא בגמרא (כתובות עז' ב') רבי יהושע בן לוי מיכרך בהו בבעלי ראתן (חולי קשה ומדבק) ועסיק בתורה, אמר (משלי ה') אילת אהבים ויעלת חן, אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא, כאשר הגיע זמנו של רבי יהושע בן לוי להפטר, אמרו לו למלאך המות לך ועשה לו רצונו, הלך מלאך המות ונראה לפניו, אמר לו רבי יהושע הוליכני לגן עדן והראה לי מקומי, אמר לו אני מוכן, אמר לו רבי יהושע תן לי סכינך אולי תפחיד אותי בדרך, נתן לו הסכין, כשהגיעו לגן עדן הראה לו לרבי יהושע מקומו, קפץ רבי יהושע וישב במקומו בגן עדן, תפסו מלאך המות בגלימתו אמר לו רבי יהושע בשבועה שאני לא בא אתך, אמר הקדוש ברוך הוא, אם פעם נשבע ונשאל על שאלתו גם כאן ישאל ויצא, ואם לא נשבע מעולם, לא יחזור. אמר לו מלאך המות תן לי סכיני, לא נתן לו רבי יהושע. יצאה בת קול ואמרה לרבי יהושע תן לו סכיני כי הוא נצרך לה עבור שאר בני אדם. מכריו אליהו לפניו, פנו מקום לבר לוי פנו מקום לבר לוי. הלך רבי יהושע בר לוי וראה בגן עדן את רבי שמעון בר יוחאי יושב על שלשה עשר כרים אמר לו אתה הוא בר לואי? אמר לו כן. אמר לו נראתה הקשת בימיך? אמר לו כן. אמר לו אם כן אין אתה בר לואי. ולמעשה לא נראתה הקשת בימיו, אלא אמר כן כדי לא להחזיק טובה לעצמו, כי מכרזים בשמים רק את שמו של מי שלא נראתה הקשת בימיו, שהקשת אינה אלא אות ברית שלא יחרב העולם, ואם יש צדיק גמור בדור, אין צריך אות.

רבי חנינא בר פפא היה אוהבו של מלאך המות ורגיל אצלו

רבי חנינא בר פפא היה אוהבו של מלאך המות ורגיל אצלו. כאשר הגיע זמנו ליפטר, אמרו משמים למלאך המות, תעשה לו רצונו. הלך אליו ונראה לו. אמר לו תמתין לי שלושים יום עד שאחזור על תלמודי שהרי אמרו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. הניח לו. לאחר שלושים יום נראה לו שוב מלאך המות. אמר לו רבי חנינא, הראה לי מקומי בגן עדן. אמר לו אני מוכן. אמר לו תן לי סכינך שלא תפתיע אותי בדרך. אמר לו מלאך המות כחברך אתה רוצה לעשות לי? (כלומר כרבי יהושע בן לוי), אמר לו רבי חנינא תביא ספר תורה ותראה אם יש דבר שלא קיימתי. אמר לו, האם נכרכת אחרי בעלי ראתן ועסקת בתורה? ואפילו הכי כשנפטר, הפסיק עמוד אש בינו לבין העם, ולמדנו שלא מפסיק עמוד האש אלא לאחד בדור או שנים בדור. קרב אליו רבי אלכסנדר אמר לו עשה בשביל כבוד חכמים ותרשה לנו להתקרב כדי להספידך. לא הסתלק עמוד האש. עשה בשביל כבוד אביך, לא הסתלק, עשה בשביל כבוד עצמך, והסתלק עמוד האש ויכלו להספידו. אמר אבי עמוד הזה בא להוציא מעליו את מי שלא קיים את כל התורה כמו שקיים הוא.

אם אדם ישבע בראש מלך בשר ודם ולא יקיים דברו, בן מות הוא לפי שבזה כבוד המלך וכ"ש לפני מלך מלכי במלכים

כתב בספר מנורת המאור לרבנו יצחק אבוהב, בשבועות ונדרים וחרמות, הנשבעים בשם יתברך, רוצה לומר כי כאשר ה' הוא אמת, כך דבריהם אמת בין עבר בין עתיד, והנשבע בשקר דומה שהוא כמכחיש את אמת השם, ואם אדם ישבע בראש מלך בשר ודם ולא יקיים דברו, הוא בן מות לפי שבזה כבוד המלך, ואם זה ראוי לעשות הנשבע במלך בשר ודם, על אחת כמה וכמה שיש לאדם לשמור פיו ולשונו שלא יכשילוהו להחטיא את בשרו בהשבע לשקר בשם מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעדי עד, וכבר ידענו מה שאירע לבני ישראל לפי שנשבעו ברבים בדבר פלגש בגבעה, וגם הרעב שהביא השם יתברך לארץ בעד שאול וביתו שעברו על שבועת הנשיאים שנשבעו לגבעונים, לא נכתב עונש מפורש באזהרות שבועשרת הדברות רק בעבודת כוכבים ומזלות ובלא תשא לשוא.

מעשה בשמעון הצדיק שאמר לנזיר בני כמותך ירבו נזירי בישראל

תניא אמר שמעון הצדיק, מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד. פעם אחת בא לפני אדם אחד מן הדרום, ראיתיו יפה עינים וטוב רואי, וקווצותיו סדורות לו תלתלים. אמרתי לו מה ראית להשחית שערך זה הנאה? אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי והלכתי לדלות מים מן המעין, נסתכלתי בבואה שלי ופחזו עלי יצרי ובקש לטרדני מן העולם. אמרתי לו, רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה, העבודה שאגלחך לשמים, מיד עמדתי ונשקתיו. אמרתי לו בני, כמותך ירבו נזירי בישראל, עליך הכתוב אומר איש כי יפליא נדר לנדור להזיר לה'. וזה נקרא נזיר קדוש, שצריך נזירות להתרחק מן הקצה אל הקצה.

מעשה בעשיר אחד שצוה לבנו סמוך למיתתו שלא ישבע כלל

מעשה בעשיר אחד שצוה לבנו סמוך למיתתו שלא ישבע כלל, ואחר שמת עמדו עליו פריצי הדור ותבעוהו תביעות שקר עד ששלם להם הכל ולא נשבע, אחר כך תבעו אחד לדינר ולא נשאר לו דינר לשלם ואמר לו הדיין או השבע או תן, ואסרוהו על הדינר ואשתו ובניו היו מכבסים על הנהר ליזון, בא קבצן אחד וראה שהאשה יפה היא מאד ושאל אותה וספרה לו כל המאורע ונתן לה דינר כדי לכבס לו, אמרה לבנה הגדול תלך לפדות את אביך מבית האסורים, ואחר כך באה לתת הבגדים, חטפה הקבצן והלך לו והילדים היו צועקים על אמם, בא אביהם ובכה עמהם, אחר כך הלך בים לעיר אחרת ולקחו בים את בניו בשביה, ואחר כך יצא על שפת הים זכר את אשתו ובניו ואמר מעתה למה לי חיים ורצה להשליך עצמו בים, וכיון שהגיע על שפת הים זעק אליו אחד אמר לו בא וטול הממון זה ששמרתי לך בגלל שקיימת מצות אביך, הלך וראה מטמון שלא יסופר ובנה פלטרין גדול ונעשה מלך, ומצא את הספינה ששבו את בניו ופדאם ולא הגיד להם שהוא אביהם, אחר כך באה ספינה של זה שחטף בה את אשתו וקרא את הקפיטן כמנהגו לסעוד אצלו, אמר לו יש לי אשה בספינה, אמר לו אשלח הנערים לישב עמה, באו הנערים אצלה והתחילו לבכות והכירו זה את זה, בבקר אמרה למה הבאת לי הנערים ויתעללו בי, הלך אל המלך אמר לו והביאה לפניו.

על כן כל אדם יזהר מלישבע אפילו שבועה קטנה ולא יתחייב ח"ו מיתה, כי ההרגל נעשה לו טבע ויבא להכשל בשבועת שוא, ופירוש שוא - לבטלה, שלא הצריכוהו בבית דין אלא מחמת כעסו נשבע, ועבירת הכעס גרמה שבועת שוא ואז יתחייב מיתה, וכמו שמצינו בשמיר שחנק עצמו על השבועה גבי שלמה המלך.

בשעה שגילה הקב"ה למשה פרשת נדרים - נ' דרים שהוא סוד בינה, כי בסוד בינה שם הוא היתר נדרים ולכן מתירים הנדרים ביום כפור.

הטעם שהחמירה התורה בשבועה והזהירה עליו לשעבר, יובן גם כן עם מה שאמרנו, כי להיות הקליפות סביב למלכות שנאמר סביב רשעים יתהלכון, (תהלים יב' ט') הנה הנשבע לשקר נותן להם כח ואחיזה במלכות עצמה, שטהרתם קשה מאד.

הנדרים פוגעים בנפש האדם, ומזה האדם יקח מוסר השכל על ערך הדיבור

מזן ראש הישיבה הגאון הגדול רבי יהודה צדקה זצוק"ל כתב בספרו קול יהודה, הנה בפרשה זו יש ללמוד כמה דברים יסודיים, ערך הדיבור והנדרים - איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור איסור על נפשו, אף על פי שלא עשה שום מעשה רק דיבור, עבר, ואסר איסור על נפשו, דקדק לומר על נפשו כי הנדרים פוגעים בנפש האדם, ומזה האדם יקח מוסר השכל על ערך הדיבור, ומכל שכן אם מקיים בדיבורו ודברת בם, אם יכול בדיבורו לחדש חידושים, על אחת כמה וכמה - לבנות עולמות בדברי תורה כמו שאומר הכתוב ואשים דברי בפך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה, (ישעיה נא' טז') יש בכח הדיבור לעורר נפלאות.

ידוע מה שאומרים משם הגאון החפץ חיים זצוק"ל, שאמר שאפשר ללמוד מוסר השכל משלושת הדברים שנתחדשו בזמן האחרון טלפון, רכבת, טלגרמה

מהטלפון לומדים, כי מה שמדברים פה שומעים שם, ולכן לא יאמר אדם כשמדבר לשון הרע - מי שומע, אלא ילמד מהטלפון שמה שמדברים כאן שומעים שם.

מהרכבת לומדים, שאם מאחרים ברגע אחד את הרכבת הנוסעת לעיר אחרת פעם ביום, מפסידים יום שלם, ומוכרחים לחכות עד למחרת, וכך גם בתפילה או בתורה, אם מאחר רגע לפעמים מפסיד על ידי כך יום שלם וגם יותר כי באותו רגע אולי ישמע איזה חידוש בבית המדרש שלא ישמענו אף פעם.

ומהטלגרמה לומדים, שכל מילה עולה כסף, ודי בזה למי שרוצה ללמוד, אמנם בדורנו זה ישנם עוד מכשירים שרואים ושומעים מקצה העולם עד קצהו, ואולי בזה רמז דוד המלך בספרו לאלה הפועלי און (תהלים צד') אלמנה וגר יהרוגו ויתומים ירצחו, ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב, בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו. תלמדו מהמדע, כי - הנוטע און הלא ישמע, הלא אם תופסים בשפופרת הטלפון ואומרים "הלו" אז תיכף ישמע, עוד - אם יוצר עין הלא יביט, רואים במכשירים מסוף העולם ועד סופו, אם כן מזה תבינו - היוסר גויים הלא יוכיח המלמד אדם דעת, אם כן כמה יש ללמוד מוסר מהמכשירים הללו, והלואי שישמשו לעבודת הקודש, אך לדאבונינו הם משמשים היום לכל מיני תועבות, ה' ישמור.

רעידות האדמה באות משום שכך רוצה בורא העולם

הסבא קדישא הגאון הרב אלפנדר שנסתלק מהעולם בירושלים כבן מאה ועשרים שנה, לא כהתה עינו ולא נס ליחו, היה מקודם באיסטנבול, בירת האימפריה התורכית, שימש שם כרבנות שנים לעשרות ואח"כ בצפת ובירושלים, והיה בציבור כדמות פלאית שהכל רעדו מפניה.

פעם אחת התוועדו מדענים ואנשי רוח בכדי לדון על תופעת רעידות האדמה, היה זה לאחר שאחת מהרעידות הללו היכתה בערים אחדות במזרח, הפילה קרבנות רבים וזרעה הרס רב, כל אחד מהמתוועדים נידב הסבר משלו לתופעה, כשהגיע תורו של הרב לומר דברו, אמר כי רעידות האדמה באות משום שכך רוצה בורא העולם, המלומדים פרצו בצחוק רם למשמע הביאור שנראה בעיניהם לא מדעי, ראה חכם אלפנדר את צחוקם ואמר: המביט לארץ ותרעד ובגלל שהיה שומר פיו, ולפתע התחולל חזיון לא מוסבר, האדמה שתחתיהם התחילה לרעוד, עד שהמלומדים נאלצו להתחנן לרב כי יסיר מהם את האימה הזו. מכאן נלמד שכל מי שלא יחל דברו רוצה לומר שאינו משיח שיחות חולין, שכרו הוא כי כל היוצא מפיו, יעשה הוא יתברך, כמו שאמר ותגזר אומר ויקם לך - מידה כנגד מידה.

מעשה נורא עם אביו של החכם צבי והחברותא שלו

כתב היעב"ץ במגילת ספר, (וכן סיפר הרה"ק רבי סיני מג'מיאד נדפס בחמדה גנוזה עמוד קנב'), שרבי יעקב אביו של החכם צבי וחתן הגאון בעל שו"ת שער אפרים, היה לומד יומם ולילה יחד עם אברך אחד בשם רבי משה, וגם הוא היה ת"ח גדול והיה עשיר ותמיד היו הפריצים רגילים לבקרו, ודרו שניהם בק"ק ווילנא.

ויהי היום, באו לעיר ווילנא הקוזקים וחטפו והרגו את כל האנשים, ואת הנשארים הובילו למרחוק ומכרו אותם לעבדים, רבי יעקב ורבי משה שישבו בבית המדרש ולא ידעו מכל המעשה בחוץ היו הוגים בתורה, ופתע נכנסו הצוררים לבית המדרש וחטפו אותם והובילו אותם רחוק מביתם למדבר אחד, שהיו דרים שם אנשי המדבר וכל ימיהם היו גרים במדבר וכל עסקיהם היו רועי צאן, ומכרו את רבי יעקב ורבי משה לאנשי המדבר, אנשי המדבר הלבישו את רבי יעקב ורבי משה בלבושם כדי שיכירו שהם משלהם, וגם שאם יברח אחד מהם יכירו וידעו שהוא בורח ויהרגו אותו, אחר כך היו מוסרים להם הצאן לרעות ואם היה חסר או שנהרג אחד מהצאן היו הורגים את הרועה תחתיו, כי במדבר הזה לא היו שכיחות חיות רעות שטורפות ואם חסר סימן הוא שהרועה לא השגיח, ויקחו את הרב יעקב והרב משה כל אחד למקום אחר, ולא ראו איש את אחיו.

ויהי ביום אחד נפגשו שניהם יחד והתחילו לבכות מאד, ונתוודע להם שאינם כל כך רחוקים אחד מחברו כי אם מהלך כמה שעות, ונתיישבו באיזה יום חל יום הכפור בכל שנה ושנה כדי שיוכלו לקיים מצוות עינויים של יום הכיפורים, ויהי בשעה שעשו חשבון בענין הסיחו דעתם מהצאן, והלכו איזה צאן למדבר ולא היה ביכולתם להשיגם, והיה חרד רבי יעקב מאד שכשיבוא בחזרה לאדונו יחרה אפו ויעשה בו משפט מות, ולכן השביע רבי יעקב את רבי משה שיהיה לו מסירות נפש להביאו לקבר ישראל, ויהי כאשר בא רבי יעקב לאדונו חרה אפו מאד ורצה להרגו, ויהי כאשר הושיט את חרבו להרגו, בו ברגע עבר אחד מאנשי המדבר וביקש ממנו שבל יהרוג אותו ויתנו לו במתנה, כי היה רבי יעקב יפה תאר ונחמד למראה וחם עליו להרגו, ולא רצה האדון ליתן אותו לאיש שחם עליו ואמר להרגו בדוקא, כשראה שהאדון מתעקש להרגו הלך מאחוריו והכה בו מכה רבה עד שנהרג האדון והשליכו ארצה, וילך לדרכו, כראות רבי יעקב שאדונו נהרג החליף את מלבושי אדונו וברח מהמדבר, והגם שראו אותו אנשי המדבר, לא עשו לו כלום כי חשבו שהוא האדון, וכך ברח רבי יעקב עד שבא למקום ישוב.

כאשר שיער רבי משה שבודאי נהרג רבי יעקב הלך שמה וראה שמונח אדם הרוג ולבוש במלבושי רבי יעקב, והיה ברור אצלו שזהו רבי יעקב, ולא היה יכול לראות בפניו מחמת החשך שהיה באמצע הלילה וגם מחמת הפחד והבהלה, ולקח אותו על כתפיו במסירות נפש ליער הסמוך וביקש מחילה ממנו כמה פעמים על שאין ביכולתו לטהר אותו ולעשות בו קבורה כראוי וקבר אותו, וחזר אל צאנו.

לאחר זמן קצר עבר גראף אחד שהכיר את רבי משה, כשראהו שאל אותו על מעשהו עם הצאן, כשסיפר לו רבי משה אמר לו עלה על העגלה ואסיע אותך לביתך, רבי משה היה בטוח שרבי יעקב השתדל עבורו בעולם העליון בעד טובתו על מה שהביאו לקבר ישראל, ובזכות זה ניצל, כאשר חזר רבי משה לביתו חקר ודרש הרב בעל שער אפרים על חתנו רבי יעקב, והעיד רבי משה שנהרג והוא בעצמו קבר אותו וסיפר את השתלשלות הענינים ועל פי דבריו התיר הרבי רבי השל בעל חנוכת התורה לאשתו שתנשא לאיש אחר.

רבי יעקב היה הולך ונדד מכפר לכפר והיה רעב ללחם וצמא למים, עד שהגיע לוויילנא, כשבא שמע על סעודת עניים שהרב שער אפרים עומד לערוך לפני חתונת בתו, והתיישב בין העניים לאכול עמהם, וכשחילק הרב שער אפרים צדקה נתן לרבי יעקב גם כן נדבה, ונתנו הרב יעקב בחזרה, שאל אותו השער אפרים אפשר שהנך יודע ספר ולכך רוצה יותר, ונתן לו, כשנתן חזרה בפעם השניה שאל אותו אפשר שהנך תלמיד חכם, אמר לו הן, ונתן לו סכום גדול יותר, וגם בפעם הזאת נתן לו בחזרה, אמר לו אפשר שהנך בקי בכל הפוסקים, אמר לו הן, אמר לו השער אפרים שיאמר איזה חידוש, ואמר רבי יעקב בחידוש שאמר בקבלת הפנים שלו.

ועמד הרב שער אפרים משתומם שזכר שחתנו רבי יעקב אמר חידוש זה אבל חשב שמא השתתף גם שם בקבלת הפנים ושמע אותו, ועתה רוצה לגנוב את דעתו, אמר לו רבי יעקב שחידש עוד חידושים, ואמר החידוש שאמר קודם מתנת הדרשה, כששמע מאתו כל זה התחיל להביט בפניו היטב ודקדק בקולו עד שהכיר אותו שהוא רבי יעקב, ואז סיפר לו את כל המעשה אשר קרהו בדרך, והיתה השמחה גדולה מאד.

מזווגו זה של רבי יעקב נולד החכם צבי, בנו הגאון רבי יעקב עמדין נקרא על שמו, ומחמת עובדא זו החמיר החכם צבי מאד בעניני עגונה, וכן הדברי חיים שהיה מנכדיו החמיר מאד בעניני עגונה והיה רגיל לספר מעשה זה.

ליבו של אדם נמשך אחר הנדרים אשר לא נשא לשוא, נשא ר"ת נ'דר ש'בועה א'יסר

בפירוש רבנו אפרים על התורה לרבי אפרים בן שמשון, כתב כי כל לשון נדרים בתורה, הם כפולים - ידור נדר, השבע שבועה, לאסור אסר, לומר לך מיד שאתה מתחיל בנדרים לכך נמשך אחריהם ורגיל בהם. לא יחל דברו, נדרו ושבועתו לא נאמר, אלא דברו, מכאן אזהרה שלא יחזור בדבריו.

ב' מעשיות נוראות על עונש אפילו על שבועת אמת

מובא במדרש מעשה באדם בשם בר תמליון שהפקיד אדם אצלו מאה דינרין. הלך האיש המפקיד אל בר תמליון וביקש אותם ממנו. אמר לו: מה שהפקדת בידי כבר החזרתי ומסרתי לידך. אמר לו: השבע לי, מה עשה בר תמליון לקח קנה אחד וחקק בו חלל ונתן בו את אלה הדינרים, והתחיל ללכת ולהשען על אותו קנה כמשענת, וכשהיה צריך להשבע אמר למפקיד: החזק הקנה הזה בידך משום שאני צריך להחזיק את ספר התורה בידי, וכשהמפקיד החזיק את הקנה אמר בר תמליון: רבנו של הבית הטוב הזה הקב"ה בו ובשמו אני נשבע - מה שמסרת בידי כבר מסרתי שוב בידך. המפקיד ברוב רוגזו השליך וזרק את הקנה על הארץ ונשבר הקנה, והחלו הדינרים מתפזרים, והתחיל המפקיד התובע ללקט את דינריו. אמר לו בר תמליון: לקט לקט כי משלך אתה מלקט!! ואמנם המדרש לא מספר על עושו של בר תמליון זה שלכאורה נשבע על אמת אבל הונה בדברים. אולם כדי להראות שיש להזהר להשבע אפילו בשבועת אמת מביא המדרש מעשה נוסף: מעשה היה באשה אחת שנכנסה ללוש עיסתה ולאפות לחמה אצל שכנתה, בתנור מוסק שהיה שם, והיו צרורים וקשורים לה בשמלתה שלושה דינרים. ומשלא רצתה לעסוק במלאכתה כשאלה צרורים בשמלתה, נטלתם ונתנה אותם על גבי צעיף הראש שהסירתו מעל ראשה בעת מלאכתה והניחתו מקופל בצד. ומתוך שלא נזהרה נפלו והתגלגלו ממקומם שעל גבי הצעיף ונתערבו בלישה בתוך הבצק, אפתה את לחמיה והלכה לה, ושכחה ולא ידעה שהדינרים טמונים בתוך ככרותיה. בבית אמר לה בעלה: תני לי את שלשת הדינרים. הלכה ובקשה אותם אצל שכנתה, אמרה לה: אולי ראית את שלושת הדינרים הללו. היו לה לאותה שכנה שלושה בנים, אמרה לה: תקבור "אותה אשה" (בלשון נקיה) את בנה אם ידעה מן הדינרים ההם. גרמו העוונות וקברתו, אמרה האשה בעלת הדינרים לעצמה אילולא שהאשה ההיא היתה חשודה בהם בדינרים לא היתה קוברת את בנה, ואולי עכשיו בראותה כן תחזור בתשובה ותודה לכן הלכה שוב ואמרה לה: אולי ראית את אותם הדינרים, אמרה: תקבור "אותה אשה" את בנה האחר אם ידעה משהו מאותם דינרים. ושוב גרמו העוונות ומת בנה האחר. פעם אחרת הלכה שוב אליה ושאלה: אולי כבר מצאה את דינריה בביתה, אמרה אותה אשה: תקבור "אותה אשה" את בנה השלישי אם ידעה באלה הדינרים, ושוב גרמו החובות וקברתו. אמר לה בעלה של בעלת הדינרים: האם אין את הולכת לנחם את שכנתך, וכפי המנהג בישראל שבסעודת הבראה ראשונה של אבל מביאה שכנה לבית האבלים מזון סעודה ומגישה לפניהם עוגות עגולות. לקחה שתי עוגות לחם לאשה ולבעלה מאותם כיכרות שאפתה אותם בביתה של זו באותו יום עם הדינרים והלכה להברות ולנחם אותה, כיון שקיצצו ופרסו עוגה אחת מאלה, יצאו שלושת הדינרים ממנה, וכבר הבינו עד היכן עונש השבועה מגיעה אפילו היא שבועת אמת. וזמ"ש הבריות: 'בין זכאי בין חייב לידי שבועה אל תבוא'.

ושוב מעשה נורא שמראה על חומרת השבועה (גיטין ל"ה) וז"ל: "אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה והניחתו בכד של קמח, ואפתתו בפת, ונתנתו לעני. לימים בא בעל הדינר ואמר לה הבי לי דינר, אמרה לו יהא סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהייתי מדינך כלום (תראו כמה נזהרו חז"ל בלשונם שאפילו בגמרא כתבו ב"אחד מבניה" שלא יבוא אדם ויקרא ב"אחד מבני" ה' יצילנו) אמרו לא היו ימים מועטין עד שמת אחד מבניה. וכששמעו חכמים בדבר אמרו: מה מי שנשבע באמת כך! הנשבע על שקר על אחת כמה וכמה. מהי הסיבה שנענשה, דאישתרשי לה מקום דינר". פרש"י - "נשתכרה בו עובי עיסה כעובי דינר, שאם לא היה הדינר היתה נותנת עוד עיסה (כמות מועטת) בככר". מה מתוחה היא מידת הדין, ה' יצילנו.

מקשה ה"בן איש חי" בספרו (בן יהוידע גיטין ל"ה) למה כתבה הגמרא שהיה זמן המעשה בשנות בצורת, ומתוך: ללמדנו בזה תוקף וחומר איסור שבועה, דאע"פ שזאת נתנה את הכיכר צדקה לעני, והיה זה בשנות בצורת שיש בזה פיקוח נפש, והדינר ההוא החיה נפשות באותו זמן שהעולם מתים מרעב, עכ"ז לא הועיל זכות המצוה הזאת להצילה מעונש השבועה ונענשה בבניה כאשר פצתה פיה. עכ"ל. וכמה צריך האדם ללמוד מוסר מכך ולשמור פיו ולשונו מלכד.

ר' עקיבא איגר מתיר נדר לת"ח שנדר שלא לצאת מבית המדרש

רבי מאיר דן פלוצקי, בעל "כלי חמדה", סיפר מעשה ששמע מן המהרי"ל דיסקין בשם אביו רבי בנימין, אב"ד לומז'א, מעשה שהיה כך היה:

בהיות רבי בנימין רב בלומז'א, הגיע לשם תלמיד חכם גדול ונדר לשבת בבית המדרש זמן מרובה ולעסוק בתורה ועבודה מבלי לצאת החוצה, אנשי המקום הרע להם הדבר וגרם להם צער רב, על שלא יצא האיש מבית המדרש אף בשבתות, כיון שלא היה עירוב בעיר ונבצר מהם להביא לו מאכל ומשקה ושאר צרכיו. לא ידעו בני העיר לשית עצות בנפשם כדת מה לעשות, יום אחד הגיע לעיר לומז'א רבי עקיבא איגר כדי להשתתף בשמחת הנישואין של אחד

מבניו, ורבי בנימין ניצל את ההזדמנות לשטוח בפניו את הדאגה המעיקה על בני העיר זה זמן רב, על אודות אותו תלמיד חכם הממאן לצאת מחוץ לכותלי בית המדרש, כשמוע רבי עקיבא איגר שהלה הוא תלמיד חכם, החליט לבקרו בבית המדרש יחד עם רב העיר, ומי ראה אותם יוצאים ולא יצא, נכנסו הגאונים לבית המדרש ורעק"א החל מדבר עם אותו תלמיד חכם שמעתי שהינו ת"ח ומאחר שאין הוא יכול לצאת מפה, לכן באתי לבקרו כאן, לא היה יכול הת"ח לעצור מלהביע רגשותיו בפני רעק"א איגר ושאל מדוע הוצרך רבנו להטריח את עצמו עם כל מלווי לבקר אדם פשוט כמוני, שאלו רעק"א, אילו ידעת זאת מקודם שנבוא אליו, היה נודר נדרו, הם מלהזכיר השיב אותו תלמיד חכם, הייתי אני רץ כצבי לקבל פני קדשו. אם כן - מותר לך, מותר לך, קרא רעק"א בקול בפתחו לו פתח חרטה, וכל העם עונים אחריו מותר לך.

יין שהוא במרתף ומונח בחבית סתומה בעת שדורכים הענבים אף שהוא רחוק מאד, היין שבחבית מתנועע אפשר לרמוז, דלא יפלא האדם איך מדבר בעולם הזה השפל למטה ודיבורו עושה רושם למעלה, הלא תראה היין שהוא במרתף ומונח בחבית סתומה בעת שדורכים הענבים אף שהוא רחוק מאד, היין שבחבית מתנועע, והוא פלא, ומוזה נקח ראיה על הדבור שהוא פועל למעלה, ולרמוז זה' לא יחל דברו ככל היוצא ר"ת גימ' יין עם הכולל, דמן היין נלמד, עוד יש לרמוז לא יחל דברו ככל ס"ת אלול, שצריך לשוב באלול כמו שאמרו רז"ל, וס"ת היוצא מפיו יעשה הוא או"ה, דבשמירת הלשון יבא המשיח ויהיה שמו וכסאו שלם, שהאותיות החסרות לשמו ולכסאו הן - או"ה, דהכל תלוי בלשון.

"לֹא יִחַל דְּבָרִי" (ל, ג)

יש אדם מוציא דברים מפיו בתפלתו בטעות ונעשית שאלתו תיכף

כתב בעל הבן איש חי בספרו עוד יוסף חי, לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, נ"ל בס"ד יש אדם מוציא דברים מפיו בתפלתו בטעות - ששואל דבר שהוא רע לו, כמו שאמרו חז"ל במדרש באחד שהיה הולך רגלי במדבר והיה עיף מאד, ויתפלל לפני הקב"ה שיזמין לו חמור לרכב עליו, אך טעה ואמר תזמין לי חמור שירכב עלי, ונעשית שאלתו תיכף, שנודמן שר אחד רוכב על אתונו והלך אחריה עיר קטן וימצא זה האדם הולך רגלי, ויאמר לו הנה עיר זה קטן הוא וטרח בהליכה תרכיבהו על כתפך ותביא אותו עמי לבית, ויען האיש ויאמר אני עתה התפללתי שיזדמן לי חמור שארכב עליו ולא שהוא ירכב עלי, ולא ידע שהוא התפלל שירכב עליו החמור ולא הרגיש, וכל זה יזדמן באנשי דעלמא, אבל ברצות ה' דרכי איש אף על פי שמוציא מפיו לרעה הקב"ה יתקן ויסדרם לטובה ויתקנם.

ברצות ה' דרכי איש אף על פי שמוציא מפיו לרעה הקב"ה יתקן ויסדרם לטובה ויתקנם

וכן שמעתי מספרים באחד עם הארץ שאינו יודע אפילו פירוש המילות של פסוקים ושל תורה ואינו יודע להתפלל, וחננו ה' בעושר ובריכו' בנים שיש לו יותר מעשרה בנים זכרים וכולם עומדים לפניו בליל שבת ומברך אותם והוא אינו יודע אפילו פסוק אחד של ברכות לברכם בו, וכשהולך לבית הכנסת אינו אוהז המחזור בידו, כי אינו יודע אפילו צורת האותיות, ורק היה בבית הכנסת שהוא נכנס שם אחד שיש לו קול ערב, והוא מתחיל מפרשת העקידה עד פסוקים של ה' מלך לאמרם בקול רם בבית הכנסת שהוא נכנס והשליח ציבור יתחיל מה' מלך, והיה האיש הזה המתחיל בכל יום בקול רם קורא פרק איזהו מקומן בניגון ובמיתון, ובכל הלכה עושה ניגון חשוב בסיומה, ובפרט בסיום הלכה של אלו ואלו נשרפין בבית הדשן היה אומר סיום זה בקול רם ונעים ביותר, והיה דרכו להאריך בניגון חמש תיבות אלו משאר סיום ההלכות, וזה שהוא עם הארץ שאינו יודע פירוש המלות חשב לומר למה באלו החמש תיבות מאריך יותר ועושה ניגון יותר, אלא ודאי כי אלו החמש תיבות ברכות גדולות הם ומברך את כל הקהל בהם, ולכך מגביה קולו בהם להשמיע את הציבור, וברוב הימים קלט חמש תיבות אלו ונתלמד לאמרם על פה, ובחשבו שהם ברכות היה בכל ליל שבת מניח ידו על ראש בניו והיה אומר על כל אחד ואחד דברים אלו של אלו ואלו נשרפים בבית הדשן, והנה נודמן בליל שבת חכם שנתאכסן בביתו של זה וראה את מנהגו שהוא מצפצף על ראש כל אחד ואחד דברים אלו - של אלו ואלו נשרפים בבית הדשן, וחרד החכם חרדה גדולה וצעק ויאמר לו מה אתה עושה עם בניך לקללם בליל שבת ותביאם לבית השריפה בבית הדשן, ובליל שבת הגידו לו לאותו חכם בחלום, ויאמרו לו לא טוב עשית שבטלת אותו ממנהגו, כי הוא אומר לפי תומו, וכיון שהקב"ה אוהב אותו לוקח אותיות של חמש מלות אלו ועושה בהם צירופים אחרים של ברכות, כי השי"ת יתקן בחסדו, ועל כיוצא בדבר נאמר ודגלו עלי אהבה, דאף על פי שהוא מדלג האותיות או תבות, שבזה תשתנה משמעות הדברים ותתהפך מטוב לרע, עם כל זה הם אהבה שיהיו נשלמים ונתקנים בסדר נכון.

"לֹא יִחַל דְּבָרָו כְּכֹל־הֵיכָא מִפְּיָו יַעֲשֶׂה" (ל, ג)

כוחו של הדיבור. כוח סגולי הוא זה, רב עוצמה ויכולת, שאינו נתון לערעור ולטשטוש, ועלינו להיזהר ולהישמר בו עד מאוד

כתב בשו"ת הרשב"א (חלק א, סימן תח). אדם צריך להיזהר בכל מילה היוצאת מפיו, לטוב ולמוטב, כי יש להתייחס לכוחו של הדיבור כאל כוח סגולי ומופתי, שאינו זקוק להסברים על מנת להוכיח את עצמו. סגולות רבות יש בעולם עשבי מרפא מופלאים ואבני חן המשפיעות השפעות שונות ומשונות על הנושא אותן. לא את הכל אנו מבינים, ולא כל דבר ניתן להשגה בשכלנו, אולם האס אי הבנה זו מערערת את עצם עובדת כוחם של העשבים או האבנים? בוודאי שלא! כך בדיוק עלינו להתייחס לכוחו של הדיבור. כוח סגולי הוא זה, רב עוצמה ויכולת, שאינו נתון לערעור ולטשטוש, ועלינו להיזהר ולהישמר בו עד מאוד.

וכשם שפלא בריאת האדם בא לידי ביטוי בכוח הדיבור כך פלא העולם כולו ראוי להתייחד בכוח הדיבור. לאור זאת, יובן היטב מדוע ניתן לאדם כוח כה עצום בדיבורו, שהרי האדם לא בא לעולם אלא על מנת להשלים ולתקן את העולם, בבחינת "לתקן עולם במלכות שד"י", להפיח רוח קדושה בעולם, בלימוד תורה ובקיום מצוות, להכניס רוח בחומר ולהעלות את מציאות העולם השפל לדרגה עליונה ונשגבה יותר. כדי שהאדם יוכל למלא את תפקידו זה הוענק לו משמים כוח הדיבור. כוח המסוגל לאחד בין הרוח ובין החומר, לקדש את הגשם ולהכניס בו הבל רוחני. אלא שמעתה, ניתנת בפני האדם הבחירה, לפעול טוב או חלילה לפעול רע. להשתמש בכוח הדיבור על הצד הטוב ולפעול טוב על עצמו וסובביו, או חלילה לפעול בשלילה ולפתוח פיו לרעה, ולהביא על עצמו ועל סובביו מצבים שאינם טובים, רחמנא ליצולן.

סיפור מדהים הממחיש את העניין

מספרים באונבאסיטא בלונדון רואים כיצד האולם הגדול שבו נערכה הבחינה בפסיכולוגיה הלך והתרוקן בהדרגה. עוד ועוד סטודנטים סיימו לכתוב את התשובות, הגישו את הדפים לבוחנים ויצאו אל הדשא להחליף חוויות עם חבריהם, להשוות תשובות ולנסות להעריך כמה הם יקבלו במבחן. שני חברים יצאו מהמבחן ופנו לעבר הקפיטריה, כשלפתע גילו שלט גדול בכניסה שעליו נכתב: 'אתמול נפטר האדם שמנע את התקדמותכם בלימודים, בחברה ובכל תחומי החיים. הלווייתו תצא מאולם הספורט של האוניברסיטה בשעה 14:00'. שני החברים האוהבים הביטו בשלט המחר וניסו להבין במי הוא מדבר. מי הוא האיש שמנע את התקדמותם, בחיים, ומה היה המניע שלו! הם העלו כמה שמות אפשריים, וכאשר לא הצליחו להגיע לתשובה שתניח את דעתם, החליטו לצעוד לעבר אולם הספורט כדי לברר זאת.

כשהם התקרבו, נוכחו השניים לדעת שהם אינם הסקרנים היחידים. מאות סטודנטים צעדו לעבר האולם שבמרכזו הוצב ארון מתים מהודר ומסביבו שטח מגודר שמאבטחים מנעו כניסה לתוכו. השאלה הגדולה ריחפה בחלל האוויר ועוררה התרגשות בקרב הנקהלים: 'מי יכול להיות האיש שמנע את התקדמותי!' חשבו רבים באולם, 'טוב לפחות שהוא מת...'. לאחר רבע שעה נכנס אל האולם אדם לא מוכר, פנה את הסטודנטים והודיע כי כולם יופלו לעבור על פני הארון ולזהות את האיש. אחד אחרי השני ניגשו הסטודנטים המתוחים אל ארון הקבורה, וכשהביטו פנימה נאלמו דום כאילו מישו נגע בנקודה הרגישה ביותר בנשמתם. בתוך הארון הייתה מראה: כל אחד שהסתכל פנימה ראה את עצמו. ליד המראה, בתוך הארון, הייתה ערמת פרוספקטים צבעוניים, ופתק שהיה מודבק מעליה הורה לכל סטודנט לקחת פרוספקט, רוב הצעירים ההמונים מיהרו לקחת את הפרוספקט ולצאת במהירות מהאולם. 'מה זו הבדיחה הזאת?!' 'כותבים לך שהאיש שעצר את התקדמותך בחיים מת, וכשאתה מנסה לראות מי זה אתה מגלה את עצמך?!' 'בוא ונראה מה כתוב בפרוספקט', החלו להקריא את שהיה כתוב בו: 'ישנו רק אדם אחד בעולם שמסוגל להגביל את התפתחותך - וזה אתה! על המילים שאתה מוציא מהפה שלך, אף אחד לא יכול לשלוט - רק אתה! אתה האדם היחיד שיכול לבצע מהפיכה בחיים שלך! אתה האדם היחיד שיכול להשפיע על אושרך והצלחתך! אתה האדם היחיד שיכול לעזור לעצמך! אז שלוט בעצמך! שלוט במילים שלך...!!!' 'אני חושב שהבנתי במה מדובר', 'לעיתים אנו אומרים מילים ומדברים דיבורים שיש להם השפעה מכרעת על חיינו. באמצעות מילים אנו חוצים לפעמים גבולות ומניעים את עצמנו ואת אחרים לפעולות כאלו ואחרות. אם נשלוט על מילותינו, נשלוט על כל מערכת חיינו'. 'עד כדי כדי!' תהיה מי שאתה 'כלומר עד אתמול היינו אנשים שלא מחשיבים את יכולתם, אך אם נעריך את עוצמתן של המילים היוצאות מפיו נהפוך לאנשים אחרים וחיינו יהיו מאושרים, מוצלחים וטובים יותר!'. 'ללא ספק' השיב ניק

והמשיך: 'תחשוב כמה לחצים, מתחים ומריבות נגרמים עקב פליטות פה ודיבורים שאינם במקומם או התייחסות בלתי מכובדת לזולת! אם נצליח לשנות זאת, נצליח לשנות את כל חיינו'.

מאמרי הפרשה פרשת מסעי

"אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן" (לג, א)
ישראל הלכו במדבר מ"ב מסעות, שנרמזים בהם כל ימי עולם עד ביאת הגואל, ובפרשה זו נרמזים אלה מסעי בני ישראל, ראשי תיבות א'דום מ'די ב'בל י'ון

פרשת מסעי העוסקת בעיקר במ"ב מסעות שנסעו ישראל במדבר מאז שיצאו ממצרים ועד שהגיעו לגבול ארץ ישראל, נופלת תמיד בשבת האמצעית שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, הזמן בו אנו מתאבלים על חרבן בית המקדש וגלות ישראל. כותב ה"מגלה עמוקות", כי בפסוק הראשון: "אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן", רמזים כל ארבעת הגלויות שגלו ישראל אחרי מצרים, וזה לשונו: "והנה הלכו ישראל במדבר מ"ב מסעות, שנרמזים בו כל ימי עולם עד ביאת הגואל, ובפרשה זו נרמזים אלה מסעי בני ישראל, ראשי תיבות א'דום מ'די ב'בל י'ון". והנה, הטעם על תחילת הפסוק שלנו הוא "גרש ורביע", כלומר "גרש" שבני ישראל הולכים מגורשים בגולה, "רביע" - מונחים בארבע גלויות שרמזים בכתוב זה. ועוד כותב המגלה עמוקות (פרשת וירא), כי ארבעת הגלויות הללו רמוזות בברכה ראשונה של העמידה: "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", שכן מבי"א נוטריקון מ'די ב'בל י'ון א'דום, שמהם הקב"ה "גואל לבני בניהם למען שמו באהבה".

כתב בעל ה"תפארת שלמה" רמז נפלא מהמשנה (פסחים מב, ע"א): "ואלו עוברין בפסח, כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי זיתום המצרי". פשוט המשנה, במה עוברין עליהם בפסח "בבל יראה" ו"בבל ימצא", אך יש כאן רמז נפלא, "ואלו עוברין בפסח" בכח מצות חג הפסח, להעביר את ארבע אומות הללו מן העולם, ולהוציאנו מהגלות, והם: בבל, מדי, אדום ומצרים; הרמזים במשנה "כותח הבבלי (בבל) ושכר המדי (מדי) וחומץ האדומי (אדום) וזיתום המצרי (מצרים)".

ישראל מסייעין ומבררים ניצוצי הקדושה בין בדרך הילוכם בין בחנייתם

ודע שהחנינות שחנו בני ישראל נקראו גם כן מסעות, מפני שהיו ישראל מסייעין ומבררים ניצוצי הקדושה בין בדרך הילוכם בין בחנייתם, והיו יושבים במסע זמן מה כפי שיעור ניצוצי הקדושה אשר שם והכל במדה ובמשקל בכל אשר ישית יוצר בראשית אל דעות, ותיבות "אלה מסעי" - גימ' גבורה, שהיה צריך גבורה להוציא לאור ניצוצי הקדושה מהמדבר הגדול והנורא. והמסעות הם מ"ב, כנגד שם מ"ב וכל שם מ"ב הוא להעלות הניצוצות.

והנה, הגאולה העתידה תהיה בזכות משפט וצדקה כמאמר הנביא (ישעיה א כז): "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה". **ופירש הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד** "ציון במשפט תפדה" גי' "תלמוד ירושלמי", "ושביה בצדקה" גי' "תלמוד בבלי". וזהו שכתוב בעניין משפט (משלי כט): מ'לך ב'משפט י'עמיד א'רץ ראשי תיבות מבי"א שהם מ'די ב'בל י'ון א'דום, אשר בזכות המשפט נגאל מהם. וכן כתוב בעניין הצדקה (שם כא): מתן בסתר יכפה אף - ראשי תיבות מבי"א שהם מדי בבל יון אדום, שבזכות המשפט נגאל מהם.

על כן, אברהם אבינו שקיים צדקה ומשפט, כמו שמעיד עליו הכתוב (בראשית יח): "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", גילה לו הקב"ה שהוא עתיד לגאול את בניו מהם בזכותו, ונרמז בפסוק: "וירא אליו יי ב'אלוני מ'מרא" - ראשי תיבות א'דום י'ון ב'בל מ'די. עד כאן דברי המגלה עמוקות.

הרי לנו, איך פרשת מסעי מתייחסת לימי בין המצרים, שבהם אנו מתאבלים על חרבן בית המקדש וגלות ישראל בארבע גלויות. ומטעם זה רמזה התורה בכונה תחילה את ארבע הגלויות במלים: אלה מסעי בני ישראל, ללמדנו

שאין אנו נמצאים חס ושלום בגלות בדרך קבע, אלא כל הליכתנו מגולה לגולה היא רק בבחינת "מסע", שנוסעים מגלות לגלות לתקן את אשר הוטל עלינו לתקן, ואחר כך יגאלנו הקב"ה משעבוד לגאולה ומאפילה לאור גדול.

מדוע בתחילה הכתוב הקדים "מוצאיהם למסעיהם", ואילו בסיום, הכתוב הקדים "מסעיהם למוצאיהם"

על סיום הפסוק: "אלה מסעי בני ישראל... ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם", מדקדק ה"אור החיים" הקדוש מדוע בתחילת הכתוב הקדים "מוצאיהם למסעיהם", ואילו בסיום, הכתוב הקדים "מסעיהם למוצאיהם". להבנת העניין נקדים מה שהקשה האריז"ל (בספר הליקוטין פרשת כי תצא), על מה שמנו חז"ל תמיד רק ארבע גלויות "בבל, מדי, יון, אדום", ולא מנו גם גלות מצרים בתוך שאר הגלויות. ותיירץ כי ארבעת הגלויות הן רק גלויות פרטיות, שכל אחת מהן מתנגדת לאות אחת מארבע אותיות שם הוי"ה ברוך הוא, אבל גלות מצרים היא גלות כללית הכוללת בתוכה את כל ארבע הגלויות יחד. ויש לפרש בזה מה שמצינו כאשר באו משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו: "כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר" ותשובת פרעה הייתה: "מי הוי"ה אשר אשמע בקולו... לא ידעתי את הוי"ה", בכך התכוון להודיע כמה גדול כוחה של מצרים בטומאה, עד שהיא מתנגדת לכל ארבע אותיות השם הוי"ה. על כך אומר הקב"ה: "וידעו מצרים כי אני הוי"ה בנותי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם". כלומר, כשאוציא את בני ישראל ממצרים, יתגלה כח שם הוי"ה, המבטל את קליפת מצרים. והגם שלאחר גלות מצרים יבואו עוד ארבע גלויות, כפי שנרמז בראשי תיבות "אלה מסעי בני ישראל", אך אין ספק שבעת שיושלם התיקון הטמון בכל גלות, יוציאם הקב"ה מכל הגלויות בגאולה העתידה, וראה לדבר "אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן", שהרי כבר יצאו ממצרים שכללה את כל ד' הגלויות, ואם כן ודאי שיגאל הקב"ה אותנו גם מכל גלות בפני עצמה.

וזהו שמפרש הכתוב: "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם", שכתב משה להבהיר את הקשר בין "מוצאיהם" ממצרים "למסעיהם" בשאר הגלויות, שאינו אלא רק מסע ואחריו תבוא הגאולה, שהרי יציאת מצרים היתה "על פי ה'", הוי"ה על ארבע אותיותיו, שקליפת מצרים התנגדה לו, ואם הקב"ה הוציאנו ממצרים, על אחת כמה וכמה שיוציאנו מכל אחת מארבע הגלויות. ומסיים הכתוב: "ואלה מסעיהם למוצאיהם", שבכל מסעיהם של ישראל, בגלויות השונות, עליהם לזכור ולחבר תמיד את המסעות למוצאיהם מגלות מצרים, כדי להתחזק באמונה שכשם שהקב"ה הוציאנו ממצרים, כך יוציאנו מכל הגלויות, כל אחת בפני עצמה, וזהו "ואלה" וי"ו מוסיף על עניין ראשון לחבר "מסעיהם" בארבע גלויות "למוצאיהם" ממצרים.

פרשה זו נקראת תמיד בבין המצרים שהם עשרים ואחד ימים ועשרים ואחד לילות, כנגד ארבעים ושנים המסעות שצריך לעבור בין המצרים, לתקן את המוטל עלינו ולעבוד את ה' בשמחה

וזהו שאמר הקב"ה למשה רבנו כאשר התגלה אליו בסנה: "אהיה אשר אהיה", ופירש רש"י: אהיה עמם בצרה זאת, אשר אהיה בשעבוד שאר מלכויות. כלומר שביקש הקב"ה ללמדנו חיזוק נפלא, על ידי שזכור איך הקב"ה היה עמנו בגלות מצרים, שהייתה גלות כללית ושורש להם, כן יהיה עמנו בכל הגלויות, שהן רק ענפים מהשורש. ולפי זה נוכל להבין את דברי ה"עבודת ישראל", כי פרשה זו נקראת תמיד בבין המצרים שהם עשרים ואחד ימים ועשרים ואחד לילות, כנגד ארבעים ושנים המסעות שצריך לעבור בין המצרים, לתקן את המוטל עלינו ולעבוד את ה' בשמחה. והנה, סיבב הקב"ה מסבב כל הסיבות, כי ימי בין המצרים יהיו עשרים ואחד יום ועשרים ואחד לילות, כדי לעורר בהם מאמר הקב"ה "אהיה אשר אהיה", כי עשרים ואחד יום של בין המצרים הם כנגד אהי"ה הראשון, שרומז על מה שהיה הקב"ה עמנו בגלות מצרים, ולאחר שיצאנו ממצרים זכינו להזדכך ולקבל את התורה. אולם עשרים ואחד לילות מבין המצרים הם כנגד אהי"ה השני, שרומז להבטחת הקב"ה להיות עמנו בשאר הגלויות. נמצא כי עשרים ואחד יום ועשרים ואחד לילות שבימי בין המצרים, תכליתם לחבר הימים והלילות בבחינת היחוד של "אהיה אשר אהיה", כדי שנתחזק לעבוד את ה' בשמחה ובאמונה שכל מה עושה הקב"ה לטוב הוא עושה.

יש אומרים שאסור להפסיק בקריאת התורה במ"ב מסעות

ו**כותב השל"ה** הקדוש, [ומקורו בתיקוני הזוהר תיקון סט, "שם מ"ב דאיהו חותמא איהו אהי"ה אשר אהי"ה"], כי שם מ"ב הוא אהי"ה אשר אהי"ה, שכן שתי פעמים אהי"ה הם מ"ב. וזהו ביאור דברי ה"מגן אברהם" שכתב בשם "צור המור", שאסור להפסיק בין מ"ב המסעות בקריאת התורה, משום שהם כנגד שם מ"ב, כי צריך לחברם יחד בבחינת היחוד של אהי"ה אשר אהי"ה, כדי לעורר הנסים של יציאת מצרים, כמו שהיה הקב"ה עמנו בגלות מצרים

והוציא אותנו באותות ומופתים, כן יוציאנו הקב"ה מהגלות המר הזה באותות ובמופתים כמאמר הנביא (מיכה ז): "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" במהרה בימינו אמן.

עוד טעם מדוע הפסוק אומר קודם "מוצאיהם למסעיהם" ואח"כ אומר להפך "מסעיהם למוצאיהם"

אומר הרב המגיד שיש כאן שתי בחינות - יש מצד אחד התייחסות אל המסעות שנסעו כדי להגיע למקום היעד שזה ארץ ישראל הקדושה, ויש מצד שני התייחסות אל זה שהם יוצאים ומתרחקים מהמקום שהיו שזה ארץ מצרים, ואומר ע"ז משל לאחד שנפטרה אשתו והלך ונשא אשה שניה והיה לו בן מהאשה הראשונה והבן הזה היה לו מאד קשה מהאימא החורגת וסבל ממנה הרבה והיה כבר מצפה ומייחל שיבוא הזמן שיגיע לפרקו וישא אשה וילך לגור בביתו, וגם אביו היה מיצר בצרתו וכבר חיכה שיגיע הזמן שישא אותו ויהיה לו טוב, יום אחד החליט האבא שכבר הגיע הזמן לחפש לו אשה, הלך ונסע לארץ אחרת ומצא שם משפחה טובה עם חותן טוב וגם הבת היתה כלילת המעלות, האבא ישב אצלם וחתמו כבר ביניהם שטר תנאים וקבעו זמן לנישואין, אח"כ האבא חזר לארצו ובא לבשר לבנו שסוף סוף הגיע הזמן המיוחל ועוד כמה חדשים תהיה החתונה, בינתיים קנו והכינו את כל הדברים וכשהגיע הזמן, שכר האבא עגלון שיוליך אותם עם כל החבילות לבית הכלה, כשהם יצאו מהעיר הבן שאל את העגלון כמה כבר התרחקנו מהעיר? א"ל העגלון בינתיים התרחקנו שלשה קילומטר, אחרי כמה זמן הבן שואל שוב כמה עכשיו כבר התרחקנו? אומר לו העגלון עשרה קילומטר, אח"כ האבא שואל עוד כמה קילומטר יש לנו ליסוע כדי להגיע? א"ל העגלון כך וכך, אמר להם העגלון: אני לא מבין לשניכם יש את אותה שאלה אבל מדוע הבן שואל כמה התרחקנו מהעיר, ואילו האבא שואל עוד כמה יש לנו כדי להגיע לעיר? א"ל האבא תראה החילוק ביני לבן שלי הוא: אני הייתי כבר באותו מקום וראיתי את המשפחה של הכלה ואני כבר יודע שהם אנשים טובים וכשהבן שלי יגיע לשם יהיה לו טוב, לכן אני כבר רוצה לדעת מתי נגיע לשם וכבר אראה את הבן שלי איך הוא שמח וטוב לו, אבל הבן עדיין לא ראה אותם והוא לא יכול עדיין לחשוב על הטוב שהולך להיות לו רק הוא זוכר את הקושי שיש לו בבית עם אמו החורגת ולכן הוא שואל כמה כבר התרחקנו מזה.

והנמשל לכך הוא שמשה רבנו כבר עכשיו ידע והשיג את המעלה הגדולה של ארץ ישראל, אבל עם ישראל עדיין לא ידעו להכיר במעלת הארץ, ומה שהם הרגישו עכשיו זה רק שהם סבלו שנים רבות במצרים וכשהם הולכים במסעות הם הולכים ומתרחקים ממצרים, ולכן כתוב "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם" - שאצל משה התכלית של המסעות הוא להגיע לארץ ישראל וזה המוצא שיצאו כדי ליסוע ולהגיע לארץ ישראל, ומ"ש אח"כ "ואלה מסעיהם למוצאיהם" - זה מה שהיה מצידם של בני ישראל שעשו את החשבון במסעות "למוצאיהם" - כמה שהם התרחקו ממקום המוצא שלהם שזה ארץ מצרים. (דרש יהודה)

אלה מסעי בני"י בסיבת אלה אלהיך ישראל לכפר על חטא העגל

או יתבאר בס"ד "אלה" מסעי בני"י. ר"ל בסיבת עון העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל, גרם להם להיות בגלות בסוד אלה מסעי בני ישראל דחויים וסחופים, וכן ארז"ל אין לך דור שאין מקבל פורענות קצת מחטא העגל שנא' ובינם פקדי ופקדתי עליהם.

לעתיד לבוא יצאו אל המדבר כדוגמת יוצאי מצרים

כתב רבנו בחיי משה כתב כל המסעות כלן על פי ה', והיה חפץ השי"ת בספור זה לתועלת וכו' ועוד יכלול ספור המסעות תועלת אחרת כי ירמוז לעתיד, שהרי דברי הנביאים כולם מוכיחים שהגאולה האחרונה כדמיון הראשונה, וכשם שיצאו ישראל בגאולה ראשונה ממצרים אל המדבר כן בגאולה האחרונה עתידים שיצאו הרבה מישראל אל המדבר ויעברו במקומות האלה והקב"ה יכלכלם וינהלם שם כמו שעשה לישראל במדבר, והוא שאמר הנביא: (יחזקאל כ, לה) "והוצאתים אל מדבר העמים", והכתוב הזה מדבר לעתיד בגאולה אחרונה.

וב"כ הראב"ד ז"ל בפירושו על מסכת עדיות (פ"ב מ"ט) וז"ל: וכן לימות המשיח כשיגאל אותם הקדוש ברוך הוא לא יכנסו מיד לארץ אבל יוליך אותם למדבר העמים כנבואת יחזקאל.

מעשה נורא מבעל מגלה עמוקות שקבל על עצמו גלות לתקן ולברר ניצוצי קדושה

אפשר לרמוז ואלה מסעי בני ישראל ס"ת יל"י שם קדוש מע"ב שמות, וכתב רבנו הארי ז"ל כי הוא המעלה בניצוצות העשיה כמו שאיתא בכונת אשירה לה' כי גמל עלי.

ועל ידי ששמרו אות ברית קדש וגם היו ביד משה ואהרן המלמדים אותם דרכי ה', עשו והצליחו במסעות לברר ניצוצות הקדושה, ועם כל זה יצאו לצבאותם דוקא שהיו גדורים בעריות.

ואביא לפניכם מעשה נורא מבעל מגלה עמוקות שקבל על עצמו גלות לתקן ולברר ניצוצי קדושה. כבר בהיותו אברך צעיר לימים, נהג בעל המגלה עמוקות בגינוני עבודה יוצאי דופן, מדי יום היה מסתגר שעות רבות בחדר מוגף בביתו, שם היה עובד את קונו.

אשתו הצעירה לא עלתה בתחילה על טיב גדולתו של בעלה, אך פעם הציצה מבעד לחור המנעול בחדר, שם ראתה את בעלה שוכב בפישוט ידים ורגלים, הוא נאלץ לגלות שבחלל החדר נישא שירת המלאכים אך ביקש ממנה שלא תגלה אוזן איש את מה שעיניה רואות, אך באחד הימים נפלט מפיה באזני אביה, כמובן שלא על מנת לגלות.

אולם באחד מימי הפורים, כאשר העניק מתנה לכל חתניו לכבוד פורים, ולחתנו בעל המגלה עמוקות העניק מתנה יקרה בהרבה מכפי שנתן לתשעת חתניו האחרים, הללו התרעמו על חותנם, ואז פלט באזניהם - וכי אתם שומעים את שירת המלאכים כמוהו, בשמעם את הדברים פרצו החתנים בצחוק של זלזול, ואז סיכמו ביניהם להפתיע את גיסם המתרברב. למחרת היום, כאשר המגלה עמוקות הסתגר בחדרו, ניסו תשעת הגיסים לפרוץ אל החדר, כדי לחשוף את הגיס המתחזה בקלונו, ולהוכיח כי אין שם לא מלאכים ולא שירה, אך אז אירע אסון נורא כל תשעת הגיסים השיבו באחת את נשמתם לבוראם, והותירו אחריהם תשע אלמנות ועשרות יתומים ברגע אחד, השבר היה נורא. המגלה עמוקות עצמו מיהר לצאת מחדרו, בשמעו את זעקות השבר שעלו מן הבית, כשהבחין באסון הגדול שניתך על גיסיו נשבר לבו בקרבו, ומיד קם וקיבל על עצמו לצאת לגלות כדי לכפר על מותם של גיסיו בעטיו. אף שהדבר נעשה שלא באשמתו, ארז את מטלטליו ומיהר לחמוק מהעיר, כך נדד בין ערים וכפרים, חצה יערות עד ששהה בלילות בין חיות יער, ואף נתקף במחלת עור קשה, שהסבה לו יסורים איומים, הוא קיבל על עצמו את יסוריו, ולא התאונן מאומה, הוא נהג להזהיר אנשים לבל יקרבו אליו פן ידבקו. פעם ניגש אליו במפתיע אדם ענק שהופיע מולו בתוך היער, ואמר לו ביכלתי להעלות מזוור למחלת העור שלך, אך זאת בתנאי שתלמדני את הפרוש במקום מסויים בספר רזיאל המלאך, המגלה עמוקות נתן הסכמתו והלה אכן רפאהו מפצעיו במטה קסם, בעודם מסכמים ביניהם כי יופיע שוב כעבור שנה במקום הזה כדי לקיים הבטחתו לאחר שילמד את הדברים.

ואז נתגלה אליהו הנביא לבעל המגלה עמוקות, ואמר לו: דע לך כי האדם הענק לא היה אלא השטן בעצמו, הוא צריך את הסודות מספר רזיאל המלאך, כי בעזרתם הוא עלול חלילה להחריב את העולם כולו. עצתי לך איפה, אמר לו אליהו הנביא, בהגיע היום והשעה בה סיכמת עמו שיופיע שוב לשמוע את הסודות, תחרוט עיגול באדמת היער, תתייבב במרכזו, ותאמר פסוקים אלה ואלה, השטן לא יצליח להזיק לך, ולא יצליח להיכנס לתוך העיגול שתחרוט בקרקעית היער.

ביום המיועד עשה המגלה עמוקות כמצוותו של אליהו הנביא, ואז אכן הופיע הענק לדרוש את גילוי סודות רזיאל המלאך, המגלה עמוקות ניצב במרכז העיגול ואמר את מה שהורה לו אליהו הנביא, כך נמשך הדבר במשך שעות רבות והאיש לא מצליח להתקרב, כך שהמגלה עמוקות קיים את הבטחתו והמניעה באה מהאיש שמולו, עד כי נטו צללי ערב, ואז נעלם לפתע הענק כלעומת שבא.

בסוכות הגיע המגלה עמוקות למקום ישוב, שם התארח אצל בעל הבית אחד, אשר נאות להכניס "הארחי פרחי" שהופיע בעיר בביתו. בלילה ביקש המגלה עמוקות ללון בסוכה, אך מכיון שבעל הבית עצמו לא נהג לישון בסוכה, לכן סירב להרשות למגלה עמוקות לעשות זאת, באמרו שהביא לסוכה כלי כסף יקרים, והוא חושש פן יגנב ממנו וימלט מהעיר עם השלל הרב בחיקו. המגלה עמוקות ניסה להפציר במארחו, עד שבסוף הגיעו לידי הסכמה, כי בעל הבית ינעל את הסוכה על מסגר ובריח ויפתח לו את הדלת למחרת היום, רק כך ביכולתו להבטיח שלא יגנוב את כלי הכסף מסוכתו, באישון לילה חמקו מספר גנבים לתוך הסוכה מבעד לסכך גרפו את כלי הכסף היקרים מהשולחן, ונגוזו מהמקום כלעומת שבאו. המגלה עמוקות נם באותה שעה את שנתו, ולא חש בגניבה, עד שלמחרת היום נכנס בעל הבית לסוכה, ואז התעוותו פניו בזעם כשהבחין בהעלמם של כלי הכסף, גנב נבזה. התנפל באגרופים קמוצים על המגלה עמוקות, אך המגלה עמוקות הבטיח לו בהן צדקו כי לא שלח את ידו בגניבה, אך בעל הבית לא הרפה ממנו, הוא היכה בו מכות נמרצות וכמעט שהרגו לולא אמר האורח: בוא עמי לרב העיר לדון תורה, רב העיר שמע את הסיפור, ונטה להאשים את המגלה עמוקות בביצוע הגניבה, אך אז החדיר לרגע את עיניו בבעל המגלה עמוקות שישב למולו, ושאל: האם אינך זה וזה מעיר פלונית, המגלה עמוקות ניסה בתחילה להתחמק, אך לאחר שהתברר לו כי חותנו

התאמץ ככל יכלתו לאתרו ולהשיבו לביתו, ואף הפיץ את ציור דיוקנו בכל ערי ישראל, נאלץ להודות בכך, הוא ראה בכך אות מהשמים כי זמן גלותו הסתיים.

אם תשאל מדוע כל המסעות והגלויות מאז אשר יצאו בני ישראל ממצרים. הטעם לזה: "ביד משה ואהרן" כיון שנעשו ע"י בשר ודם כמשה ואהרן

בספר "מעיינה של תורה" הביא בשם ה"כתנות אור", למעשה כל המסעות של עם ישראל במשך הגלויות מאז שיצאו מארץ מצרים היו מפני שהגאות נעשו על ידי בשר ודם כמשה ואהרן, אבל לעתיד לבא שהגאות תהיה על ידי הקב"ה לא תהיה אחריה גלות, וזה שאמר הפסוק "אלה מסעי בני ישראל" אם תשאל מדוע כל המסעות והגלויות מאז אשר יצאו בני ישראל ממצרים. הטעם לזה: "ביד משה ואהרן" כיון שנעשו ע"י בשר ודם כמשה ואהרן.

עתיד שיהפוך המדבר לישוב ויהיו בו מים רבים ועצים רבים

אמרו חז"ל (מד"ר תנחומא) למה זכו מסעות אלה להכתב בתורה, אלא מפני שקבלו את ישראל במדבר והיו אורחיהם. ועתיד הקב"ה לתת שכר טוב למדבר, שעכשיו הוא יבש וחסר כל, אבל לעתיד לבוא יהפוך המדבר לישוב ויהיו בו מים רבים ועצים רבים. ומכאן ילמד האדם קל וחומר, מה מדבר שאין בו דעת יפרע לו הקב"ה שכרו על שאירח את ישראל, כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ונותן לו מזון ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה שיקבל שכר כפול ומכופל מאת הקב"ה.

מוסר עצום ונורא למדים מכאן. הלא המדבר שקבל את ישראל לאורחים לא עשה זאת במחשבה תחילה ולא היתה לו אפשרות להתנגד לזה, בכל זאת, כיון שסוף סוף באה על ידו לעם ישראל טובה אין הקב"ה מקפח שכרם ופרסם שמותם בתורה להוקיר להם טובה. קל וחומר כשאדם היטיב לזולת בכוונה תחילה וברצון טוב שכרו כפול ומכופל לאין ערוך...

לאיזו זכות אפשר להגיע ע"י מעשה חסד אחד

אמרו חז"ל (מגילה יד): שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה ואלה הם: נריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה חנמאל ושולם, רבי יהודה אומר אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה. עוד אמרו שם: נתגיירה רחב ונשאה את יהושע בן נון.

כתב הסבא מקלם זצ"ל ("חכמה ומוסר" מאמר ז'): כשרואים דבר זה עומדים משתוממים, היאומן כי יסופר, למה זכתה רחב שהיתה גויה ופרוצה ארבעים שנה! זכתה להיות אשת גדול הדור ממלא מקומו של משה רבנו, אשר העמיד חמה במקומה, והכניס את ישראל לארץ הנבחרת, וכבש ל"א מלכים וכו' וכו'. ולא די בזאת אלא שזכתה להעמיד שמונה נביאים בישראל ואת חולדה הנביאה. על מה ולמה זכתה לכל הגדולה הזאת, ואיך זכתה לזכויות נשגבות אלו?! זכות אחת עשתה וממנה זכתה לכל הגדולה הזאת! עשתה חסד עם ב' אנשים והחביאתם אצלה בעליה שלא יתפשמ מלך יריחו, ובזה עשתה זכות לכלל ישראל שהיו הם שלוחם, לכן זכתה וקבלה שכר עצום. (להתעדן באהבתך)

כמו שגאל אותנו אז בזכות משה ואהרן כן יגאל אותנו כעת על ידי שני המשיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד לא על חנם, נכתבו המסעות האלה בתורה, באריכות כה גדולה, כי מזה נקבל נוחם בגירוש הנורא אשר סובלים אנו, בגלותינו הארוכה, ובפרט כעת בגלות ספרד, ונבוא לאמונה שכמו שהציל אותנו אז השי"ת ויצאנו מן המדבר הנורא, כן יגאל אותנו השם, גם מגלות הזה, ולבל יפול לבנו בחשבנו, אשר אין אנו ראויים להגאל, לכן סיים הפסוק ביד משה ואהרן כלומר כמו שגאל אותנו אז בזכות משה ואהרן כן יגאל אותנו כעת על ידי שני המשיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד.

הצורך להזכיר המסעות גדול מאד, כי הנסים והאותות הנעשים היו אמיתיים לכל רואיהם

כתב מו"ר הגאון האדיר מרביץ תורה בתלמידים מרן ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה, בפרשה זו נזכרו כל המסעות שעברו ישראל מציאת מצרים עד שהגיעו לתחנה הסופית ערבות מואב. המפרשים שאלו, מה היה צורך לכתוב את כל המסעות בפרטות ומה יצא מזה, עיין רש"י שביאר שני ביאורים, אחד להודיע לנו חסדו של מקום, ועוד ביאר שם רבי תנחומא משל למלך וכו'

הרמב"ן הביא משם הרמב"ם וז"ל: הצורך להזכיר המסעות גדול מאד, כי הנסים והאותות הנעשים היו אמיתיים לכל רואיהם, אך בעתיד יהיו דברים בשמועה ויכזבם השומע מאותות בתורה ונפלאותיה העצומות, עמידת ישראל במדבר ארבעים שנה, ומציאת המן בכל יום והם מקומות רחוקים מהישוב ואין טבעיות לבני אדם, כמ"ש (במדבר כ')

ה') לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון ואמרה התורה (דברים כט' ה') לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, וכל אלה אותות במעשה נס נראות לעין, וכאשר ידע הבורא יתברך כי יעבור על אלה האותות מה שיעבור על דברי הימים לא יאמינו בהם השומעים ויחשבו כי כעמידתם במדבר הזה היה קרוב מן הישוב, מקום אשר בני אדם שם, כמו המדבריות אשר ישכנו שם בני ערב היום, או מקומות אשר יהיה שם חריש וקציר, או יש שם עשבים וצמחים למאכל בני אדם, ושיהיה במקומות ההם בארות מים, על כן הרחיק מלבות בני אדם המחשבות האלה וחזק האותות כולם לזכרון המסעות כדי שיראו אותם הדורות הבאים, וידעו האותות הגדולים איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה, יוצא מזה תועלת גדולה לחזק האמונה, כמו שאמר הכתוב (תהלים קיא' ד') זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה', ללמד אותנו לבל ניפול ברוחנו אם ח"ו נעמוד במצבים קשים כי הוא כל יכול להושיענו מצרותינו דרך נס ופלא, כמו שעשה לאבותינו בכל מסעותינו וגלויותינו, עד שנגיע לגאולתנו השלמה על ידי משיח צדקינו, כמו שכתוב (מיכה ז' טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות במהרה בימינו אמן.

מה הצאן למקום הרועה מנהיגן הן נמשכות אחריו, כך ישראל למקום שהיו משה ואהרן מסייעין אותם היו נוסעין

אחריהם

כשהיו ישראל נוסעין ממסע למסע, לא מסרן אלא למשה שהוא נאמן, שנאמר בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב, ז) מה הצאן למקום הרועה מנהיגן הן נמשכות אחריו, כך ישראל למקום שהיו משה ואהרן מסייעין אותם היו נוסעין אחריהם, מנין, ממה שקראנו בענין, אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן. דבר אחר מה ראה משה לכתוב המסעות, משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו ממקום למקום לרפאותו, כיון שהיה חוזר לביתו, התחיל אביו אומר לו כאן אכלנו כאן שכבנו כאן חששת בראשך, אמר הקב"ה למשה מנה כל המסעות כדי להודיע היכן עשו ישראל רצונו של מקום היכן שמרו את שבת. ולא היה משה יודע לכתוב המסעות עד שרמז לו הקב"ה בשני לוחות שהוריד מסיני, שהיה בהם ארבעים ושנים שרטוטין רמז לארבעים ושתים מסעות, ומנין שהסכים הקב"ה על ידו בכך, שכן הוא אומר ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'.

לתוקף הקליפות אשר במדבר שמם, הוצרכו כל צבאות ה' ששים רבוא כלם ומשה ואהרן וארון הברית

אפשר עוד לפרש במה שנודע שהליכת ישראל במדבר היתה לתיקון גדול - להכניע תוקף הסט"א אשר שם, ולברר את ניצוצי הקדושה אשר שם, וכמו שפירש הרב הקדוש מהר"ר סלימאן אוחנה ז"ל כי לתוקף הקליפות אשר במדבר שמם, הוצרכו כל צבאות ה' ששים רבוא כלם ומשה ואהרן וארון הברית, וזהו שנאמר ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבך, ומה אויבים היו להם בכל מסע, שהיה משה רבנו אומר כן, אין זה כי אם על הקליפות וכוחות הטומאה שהם אויבי ה', וכמו שתקנו את ארץ מצרים שעשאוה כמצולה שאין בה דגים, כן תקנו את כל המדבר הגדול, וזה שנאמר אלה מסעי אשר יצאו מארץ מצרים ששם התחילו לתקן, כן היה במסעות, והוצרך שיהיה לצבאותם ביד משה ואהרן, שיהיו כל צבאות ה' ומשה ואהרן לתקון הגדול הזה, וזהו על פי ה' כי הוא יודע תעלומות כמה זמן צריך בכל מסע לתקנו.

נקדים אשר שמעתי משם המקובלים, דבקראו איש יהודי בתורה נביאים וכתובים בעניני האומות וכיוצא, מברר ניצוצות הקדושה, וסמוכות שלהם מדברי הינוקא דאמר חזינן דעמון ומואב מתגרו בכו לפי שהיו עוסקים בעניני עמון ומואב, דעל ידי הקריאה עוד יוצאו לאור ניצוצות הקדושה מהם ומהמונם, ובזה טעם לשבח על - ויכתוב משה, דאם איש ישראל בקריאתו מברר, על אחת כמה וכמה משה רבנו ע"ה בכתיבתו, דודאי משה כותב הוא המוציא לאור כמה ניצוצות הקדושה בכתיבתו ובכוונתו.

תכלית מוצא האדם לזה העולם הוא לנסוע ע"פ ה'

הטעם שנכתבו המסעות שהם מ"ב. לפי שבשם מ"ב ברא הקב"ה את העולם, וכדי שלא תהא הבריאה בזה העולם לבטלה, כי לא נברא העולם אלא בשביל ישראל שנקראו ראשית, לזה היו המסעות מ"ב, והקיפם את כל העולם, לומר שלא נברא אלא בשבילם. וצפה הקב"ה שעתידין ישראל לגלות ולהתפזר בארבע כנפות הארץ, לזה הוליד ששים רבוא ישראל, ומשה ואהרן, וע' זקנים, והארון, והמשכן, והיו חונים ומקימים המשכן ועושים שם קרבן. וכדי שאם יבוא שם איזה ישראל, שימצא מקום מנוח ויקלוט אותו המקום ולא יקיאנו כי להם נברא. ועוד מוצאיהם למסעיהם, לומר שתכלית מוצא האדם לזה העולם הוא לנסוע ע"פ ה', דהיינו שיהיה צדיק ויתרצה בו הקב"ה, לזה אמר מוצאיהם למסעיהם על פי ה', על דרך - על כרחך אתה נולד וע"כ אתה חי (שפתי כהן).

דרוש א' לימי בין המצרים

ענין הבכיה על החרבן והצפיה לגאולה

כתב ב'יערות דבש' (ח"א סוף דרוש יג, דף רנג) איתא, וז"ל, מי שאין דעתו שלימה, לא ירגיש כ"כ בצער החורבן, כמו אנחנו בעוה"ר, שאיננו מרגישים כ"כ חורבן בית מקדשנו, לחסרון דעתנו, ואין שוטה מרגיש. אבל אלה הגדולים שלמי הדעת, הם הרגישו עוצם האבידה בחורבן הבית. ואילו אנחנו היינו משיגים העדר שלמותנו ע"י החורבן ואובדן תפארתנו, לא היה ערב לנו לאכול ולשתות, כי אם להתפלל בעפר.

וביאר הגאון רבי שמשון פינקוס זצ"ל (גלות ונחמה, עמ' קמו - קנא), כי ענין הבכיה מורה על ההשתתפות של האדם במצב הרוחני של כלל ישראל, ובצער השכינה. פוק חזי ממנהגו של עולם, שהרי בלוויית המת רק קרובי המשפחה בוכים, ורק מי שמרגיש קרבה מתעורר לבכי. כך בימים אלו של אבילות על חורבן הקודש והמקדש, נבחן כל אחד כמה מידת קרבתו אל הקדושה, מהי השייכות והשותפות שלו עם? גם ישראל ועם הקב"ה. ובזה צריך לעבוד ולחזק את תחושת השייכות... הבוכה מבטא את השייכות לדבר שאבד, את הכאב על החסרון, וכך מתקרב ונקשר יותר אל הדבר. ומסיים שם, מי שאינו מסוגל לבכות בימי 'בין המצרים' על חורבן בית המקדש ועל גלות השכינה, עליו לשבת על הרצפה ולבכות בבכי מר על חורבן הקודש בקרבן, על זה שאינו מסוגל לבכות, ועל שלא אכפת לו, ואין לו שייכות לחסרון בית המקדש, כאשר אינו מרגיש את החסרון של בית המקדש, הרי חסרונו ברוחניות ניכר וגלוי. ועל זה ראוי באמת להתעורר בבכי.

המגיד מדובנא זי"ע נשא משלו לאחד משרי המלוכה אשר היה אהוב אצל המלך, ונתקנאו בו שאר השרים והעלילו עליו עד שנאלץ המלך לצוות להביא אותו אל בור בית הסוהר, באמצע הלילה הגיעו שוטרים לבית השר והעירו אותו כשהם מצווים עליו לבוא עימם, צווח השר מה חטאי ומה פשעי כי הינכם אוסרים אותי כאחד הריקים, אך לא ידעו לענות לו ולקחו אותו והטילוהו לתוך בור עמוק חשוך ואפל, תיכף לאחר שהושלך שמה שקע השר בתרדמה עמוקה, כשנתעורר לאחר זמן רב ראה כי חושך סביבותיו, והיה בטוח שעדיין לילה ולא ידע כלל שהוא בבית הסוהר כי חשב שכל זה היה בחלום הלילה, והתהפך אל הצד השני... וחזר לישון, וכך חזר הדבר ונשנה כשהוא מתעורר ונדמה לו כלילה. בינתיים המלך חיכה וציפה מתי יזעק השר שרוצה הוא לעמוד בפני המלך ולהכחיש כל מה שהעלילו עליו, שהרי אהבו ביותר, אך לאחר שעברו כמה ימים 'ואין קול ואין עונה' החליט המלך לירד לתוך בית הסוהר ולבקר את השר ולראות בשלומו, ושמע אותו שואל לעצמו 'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות' שנתארך הוא כל כך ועדיין לא עלה השחר, נכנס המלך לתוך הבור, וגער בו, כי כבר אתא בוקר וגם לילה... השמש יצאה על הארץ וחזרה ושקעה ושוב האירה ועתה שקוע בתרדמתך ונדמה לך שלילה אחד ארוך הוא, ואינך שם על לב על מצבך...

והנמשל הוא לבני ישראל השקועים בחשכת הגלות 'ומחשכים הושיבני כמתי עולם', ואינם יודעים שהיו זמני רצון ואורה כדוגמת היום, ושואלים מדוע האריך לנו הלילה, ואומר להם הקב"ה אין הדבר תלוי אלא בכם, קומי רוני בלילה, התפללו אלי שאוציאכם מבור הגלות, ושבתם עד ה' אלוסיכם, ואז אז אשובה אליכם (משלי יעקב אמר, עיי"ש באריכות)

אם לא בוכים בתיקון חצות סימן שהאדם לא מספיק יר"ש

ידוע העובדא דהוי אצל החתם סופר זי"ע - שבדרך כלל היה ר' פישל סופר זי"ע הש"ץ בשעת אמירת תיקון חצות אצל החתם סופר, [שבכל ליל שישי היו כל תלמידי הישיבה אומרים תיקון חצות ביחד], פעם אחת לא היה ר' פישל בעיר ועל כן מינו בחור אחר להיות הש"ץ, והחתם סופר אמר שודאי הבחור נחמץ [מקולקל] כיון שלא בכה בשעת תיקון חצות, ואכן לאחר תקופה נתברר שהבחור היה חמוץ לגמרי רח"ל.

וזאת כיון שבימי החתם סופר זי"ע רק בחור שהחמיץ לא בכה באמירת תיקון חצות, ולא תיקון חצות של 'בין המצרים' אלא תיקון חצות שבמשך ימות השנה.

גוי איננו מסוגל להבין את שפת הדמעות, שהיא שפת הנשמה

הרמ"א ז"ל בספרו "תורת העולה", מביא את הסיפור שאפלטון - הפילוסוף הגדול, בא לירושלים עם נבוכדנצר הרשע, ולאחר חרבן בית המקדש נכנס להר הבית וראה את ירמיהו בוכה מאוד ומרים קול נהי וקניה על החרבן.

שאל אותו אפלטון שתי שאלות: האחת, אתה חכם בישראל, מדוע הנך בוכה על עצים ואבנים, והשאלה השנייה: הבית הלא כבר נחרב, ואין ראוי לחכם לבכות על העבר. השיב לו ירמיה אתה בתור פילוסוף, יש לך בוודאי כמה ספיקות פילוסופיות שעדיין אין לך פתרונות עליהם. אמר לו אפלטון: ודאי כן הדבר, ויש לי הרבה ספיקות שחושבני שאין אף אחד בעולם שיוכל לפשוט לי אותם. אמר לו ירמיה: אמור לי אותם הספיקות ואני אפשוט, אמר לו אפלטון ספיקותיו, וירמיה פשט לו את כולם כלאחר יד, נדהם אפלטון מאד מזה, ותמה האם עומד לפניו ילוד אשה שיהיה מלא בחכמה רבה כל כך.

ענה לו ירמיה: את כל החכמה הזו ששמעת - שאבתי מהעצים והאבנים הללו בעת השראת השכינה, משום כך אני בוכה כל כך, ועל שאלתך השנייה היאך נאה לחכם לבכות על העבר, על זה לא אוכל לענות ולהשיב לך, כי אינך מסוגל להבין זאת. עד כאן.

גוי איננו מסוגל להבין את סוד הדמעות, איננו מסוגל להבין את שפת הדמעות, שהיא שפת הנשמה. כי אצל הגוי הדמעות הן על העבר ואילו אצלנו אין אלה דמעות של העבר, כי בתוך הנשמה אין פילוג, והעבר וההווה חד הוא, משום שהנשמה היא חלק אלוה ממעל, ולפניו אין דבר כזה של התפלגות הזמן.

והוסיף על זה הסבא מקלם זצ"ל, כי יש להתבונן מכאן על גודל קדושת נשמת ישראל, שדבר שכזה, אשר ההדיוט והקטן שבישראל מבין בפשטות, לא היה מסוגל להבין אפילו חכם גדול שבחכמי האומות כמו אפלטון.

והנה אף כי השמחה היא הכרחית בעבודת ה' יתברך, ואף עבירה תחשב למי שלא שמח, כפי שמצינו בתורה בפרשת הקללות (כי תבא כ"ח, מ"ז) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה", ואמרו רבותינו (שבת ל: זהר א'). ק"פ: אין השכינה שורה מתוך עצבות, מכל מקום יש זמנים שצריך האדם להיות עצב כמו שכתוב (קהלת ג', ד') "עת לבכות ועת לשחוק". לדוגמא, מי שמבקש להיות בעל תשובה אמיתי, כותב רבינו יונה בספרו שערי תשובה (שער ראשון י"ב, י"ג) שיש כמה דרגות לתשובה "והעיקר השלישי הוא היגון: יחשוב האדם כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו וכו' ומדרגות התשובה ומעלותיה נמדדת לפי גודל המרירות ועוצם היגון, והיא התשובה אשר תבוא מדרך טְהוֹר הנפש וזְפֹת שְׁכֵלָה", עיי"ש.

ככל שירבה האדם בבניה על חרבן בית המקדש הרי הוא מעורר רחמים בשמים, ואותו היגון מראה על טוהר הנפש שלו

ככל שננסה לתאר את עומק האסון של חרבן הבית והריגת הצדיקים לא נוכל לדעת את עצמתו הנוראה, שהרי אמרו רבותינו בתלמוד, שמיום שחרב בית המקדש לא נראית רקיע בטהרתה, כלומר השמים נתכסו בעננים דקים מאוד. כל זה ממחיש את האבל הנורא שאירע לעם ישראל (ברכות נט. מהרש"א שם).

כאשר ראה ירמיה הנביא שבנוסף לחרבן בית המקדש נופלים גם חללים רבים מעם ישראל, הצדיקים הגדולים שבעם ישראל, עמודי עולם שכל התורה היתה שגורה בניהם, ועמם נשים וטף, אמר "מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי".

באיזו אכזריות נהרגו עשרה הרוגי מלכות: רבי ישמעאל כהן גדול הפשיט את עורו מעל פניו עד שיצאה נשמתו, רבי עקיבא סרקו את בשרו במסרקות של ברזל, את רבי חנניה בן תרדיון כרכו בספר תורה ושרפוהו והניחו על לבו ספוגין של צמר רטובים כדי שתצא נשמתו בזמן ממושך, עד שיצאה נשמתו מתוך עינויים, וכהנה רבות, אוי לאזנים שכך שומעות.

ואף אנו כאשר מתבוננים על ההרג הנורא שעשו לאחינו ישראל, לבנו נמס בקרבנו. בילקוט שמעוני (איכה תתרט"ז) על הפסוק (איכה ד', י') "ידי נשים רחמניות בישלו ילדיהן" אמרו: מעשה באשה אחת שהיו לה שלושה בנים והלכו בניה למלחמה, נטלה את בנה שהיא מניקתו ובישלתו בקדרה. כשבניה חזרו והתחילו לאכול את המאכל הכירו בבשר שהיה בשר אחיהם התינוק, עלו לגג ונפלו ומתו. כך היה מצב הרעב בזמן חרבן הבית, ועליהם מקונן ירמיה "טובים היו חללי חרב מחללי רעב" כי אין לך קושי ממי שמת ברעב.

ומה גם, אם היו רוצים היהודים לבכות על המצב הנורא, הרשעים הללו לא היו נותנים להם, כמבואר בילקוט שמעוני (ירמיה רע"ט) אמר רב חמא: כיון שחרבה ציון וירושלים ובית המקדש, ונשרף ההיכל, ויצאו ישראל בשלשלאות של ברזל, היו מבקשים לבכות ולא הניחום השונאים אלא היו רודפים אותם ומכין אותם על צואריהם שנאמר "על צוארינו נרדפנו".

אמנם לאמיתו של דבר צריכים אנו לזעוק אל השם ולהתחנן לפניו על המצב הנורא שבו אנו נמצאים. כמה יתומים ואלמנות, כמה הורים שכולים מתרבים בדורנו, ואין מי שיגן בעדנו כי אנשי אמונה אבדו, מה נדבר ומה נצטדק על עוונותינו המרובים, שבזמן שבית המקדש קיים כאשר היה אדם חוטא מיד היה מביא קרבן ושב בתשובה ומתכפר לו, ומאז החרבן שאין קרבן שיכפר בעדנו נשקעים אנו בעוונות, ומשום כך מתרבים הצרות, הבה ונרבה בתורה מצוות ומעשים טובים, כי הרי התורה שקולה כנגד כל הקרבנות כפי שנאמר "זאת התורה לעולה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים" (ויקרא ז' ל"ז) ודורשת הגמרא (מנחות קי.). שמי שלומד תורה לא צריך קרבן עולה, ולא מנחה ולא חטאת וכו' כי תלמוד תורה שקול כנגד כל הקרבנות.

מעלת הבכיה על החורבן

סיפר הגאון רבי אלחנן וואסערמאן זצ"ל, פעם בעת אסיפת הרבנים לדון בענייני השעה, הראה ה'חפץ חיים' זי"ע את דברי ה'תנא דבי אליהו' (רבה פ"כ ד"ה פעם אחת), ולא גלגל הקב"ה והביא פרס ומדי לעולם אלא בשכרו של כורש שהיה בוכה ומתאנח בשעה שהחריבו העכו"ם את בית המקדש. הוסיף על כך ה'חפץ חיים', שכאשר נחשוב את מניין השנים, נמצא שבאותה שעה היה כורש בן שבע שנים בלבד, ויש לנו להתבונן, מה וכמה משיג ילד (נכרי) רק בשנים להבין את גודל החורבן, ואף על פי כן בזכות שבכה על חורבן הבית הביא הקב"ה את מלכות פרס ומדי לעולם, ק"ו לדידן, כמה שכר טוב יש לבורא ליתן לנו על אבלותנו על החורבן הגדול והנורא.

משל נפלא הממחיש לנו עד כמה מחוייבים אנו לבכות ולהצטער על העדר בית מקדשנו

ובספה"ק הביאו משל המראה לנו כמה צריך לבכות על בית המקדש. משל לאשה שהתעברה לאחר שנים רבות של עקרות, והנה הגיעה שעת הלידה. הבעל כמובן התרגש מאוד, אך הנה ניגש אליו הרופא ואומר לו שישנו סיבוך עם הוולד, ועל כן ישנה אפשרות אחת מן השתים - או שהאשה תשאר בחיים, או הוולד. כשמוע הבעל את הבשורה הקשה הזו חשב וחשב, ולא ידע מה להחליט. מצד אחד, עד שסוף סוף אשתו נתעברה וכל כך ציפו לוולד הזה, כיצד אפשר להרגו, ומאידך איך אפשר לאבד בשביל זה את אשת נעוריו, לחיות בלי אשתו שהיא עזר לו, מחמת הספק, אמר הבעל לרופא: נשאל את אשתי מה לעשות.

כשסיפרו למעוברת את הבעיה הקשה התחבטה מאוד ולבסוף החליטה שעדיף להשאיר את הולד בחיים והיא תהיה כפרה עבורו.

אולם בקשה אחת היתה בפי המעוברת אל בעלה: שכשהילד יגדל, תמיד יזכירו לו את המעשה הזה שאמו מסרה את חייה בעבורו, בכדי שיכיר טובה לאמו, ותמיד יתפלל וילמד בעבורה להעלותה מדרגה לדרגה בגן עדן.

והנמשל הוא שבית המקדש היה משמש לנו כאם אוהבת, כשהיינו נטמאים בעבירות היינו מתנקים על ידי הקרבנות בבית המקדש ונטהרים לפני ה' רחום וחנון. אמנם מחמת ריבוי העוונות נתחייבו עם ישראל כליה, והיה צריך לבחור אחת מן השתים, או שחלילה תהיה כליה לעם ישראל, או שתחת זה יחרב בית המקדש. וכשם שאמרו במשנה (סנהדרין מו.) שכשאישי מישאל נתחייב מיתה על ידי בית דין, מה השכינה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי, כלומר, (כביכול) כבד עלי ראשי זרועי מרוב צער היהודי שיוצא להורג בעבור עוונותיו, כך בזמן חרבן הבית, כשראה הקב"ה שעם ישראל נתחייבו כליה, אמר: כבד עלי ראשי כנגד בית המקדש, כבד עלי זרועי כנגד עם ישראל משום ששניהם חשובים לי.

ואז הסכימו המזבח, הכרובים ובית המקדש ללכת כפרה בעבור עם ישראל, והעיקר שהם יפשפשו במעשיהם. ואכן כך היה, שהקדוש ברוך הוא גרם לשריפת בית המקדש ושפך את כעסו על עצים ואבנים. וכשעם ישראל נזכרים בטובות שנעשו להם על ידי בית המקדש, מתפללים שהקדוש ברוך הוא יבנהו כבתחילה. יהי רצון שנזכה לראות בעיניים פקוחות את בית המקדש בבניינו, יחד עם השראת השכינה, כי בית המקדש הוא כאמא בשבילנו.

משחרב בית מקדשנו חוצצת חומת ברזל בינינו לבין אבינו שבשמים, אין אנו מרגישים בגודל החטאים שבידינו ביום תשעה באב זולגות דמעות רותחות מעיניהם של ישראל על פניהם, וגם אדם שמטבעו אינו מזיל דמעות, מכל מקום לפחות ביום זה נשמתו חשה בגודל האסון הנורא של חרבן בית המקדש.

בזמן שבית המקדש עמד על מכונו התקיים בעם ישראל מה שכתוב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח') בתוכו לא נאמר, אלא בתוכם, ללמדנו שאפילו אם חלילה, יהודי היה נמצא בהסתר פנים, במצב של טומאה, עדיין יכול היה להדבק בשם יתברך כי הניצוץ הפנימי הקדוש החבוי בתוך לבם של עם ישראל לא היה פוסק מהם, וכאשר היה אדם חוטא היה מרגיש בטומאת החטא ומיד היה שב בתשובה ומקריב קרבן על עוונות שבידו, והיה מרגיש עצמו כבריה חדשה, ולא לן אדם בירושלים ובידו עוון.

לא כן עתה, משחרב בית מקדשנו חוצצת חומת ברזל בינינו לבין אבינו שבשמים, ולדאבוננו, אין אנו מרגישים בגודל החטאים שבידינו, ובמקום שהגוף יתמלא בצרעת בעוון החטא, הנשמה מלאה בצרעת ושחין רוחניים, ואין האדם מרגיש בכך, ומי שלא מרגיש את גודל חרבן בית המקדש עליו לדעת כי צריך הוא להתאבל פעמיים, אחת על חרבן בית המקדש, והשני על חרבן לבו האטום.

וכבר אמר רבי יהושע בן לוי (ילקוט שמעוני איכה תתרנ"ט) מיום שחרבה ירושלים וחרב בית המקדש כביכול אין שמחה לפני הקדוש ברוך הוא עד שיבנה את ירושלים ויחזיר את ישראל לתוכה שנאמר (ישעיה ס"ה) "וגלתי בירושלים וששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה". ועוד אמרו (ילקוט שמעוני תהלים תרע"ט) כשחרב בית המקדש באה קול בכיה ויללה בכל העולם כולו, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבנו של עולם, וכי יש לפניך דברים הללו והרי כתוב "הוד והדר לפנינו עוז וחדוה במקומו"? (דברי הימים א א, ט"ז) אמר להם: ביתי נחרב ובני שלולין בקולרין ואיני מצר? לא כך כתבתי להם "עמו אנכי בצרה"!!

הנודע ביהודה בט' באב

רבינו הנודע ביהודה היה יושב בט' באב מעת הקינות עד מוצאי ת"ב על השרפרף בבית הכנסת כשראשו בין ברכיו ובוכה על חרבן בית המקדש.

רבינו החתם סופר ז"ל היה דרכו בערב תשעה באב להסתגר בחדרו, וסיפר אחד מתלמידיו לרבינו יוסף חיים זוננפלד שפעם הציץ בחור של המנעול וראה שהוא יושב בחדרו וספר לפניו והיה מוריד דמעות לתוך כוס עד שמילא את הכוס דמעות, והניחו במקום מסוים, לעת ערב בסעודת המפסקת ראה אותו לוקח את אותו כוס דמעות טובל בו פתו בדמעות ואוכלו לקיים מה שנאמר בתהלים (פ, ו) "האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שלי".

להבין מדוע גם המלאכים בוכים על החרבן

גם המלאכים בוכים על חרבן בהמ"ק כמש"כ "מלאכי שלום יבכיו"ן ולהבין מדוע המלאכים בוכים, הסבירו ע"פ משל לעשיר גדול שבנה בית מפואר מאין כמוהו שכל העובר ומסתכל באותו ארמון לא זו מלהללו, והחביא את האוצרות כל אשר לו בתוך הכתלים. יום אחד נשרף הבית, וכל אנשי העיר בכו על היופי הגדול של הבית, אבל בעה"ב בכה יותר ויותר על האוצרות הנסתרים בתוך הכתלים. כן הדבר בבהמ"ק שכולם בוכים על יפיו והדרו של בית המקדש אבל המלאכים יודעים את הערך הרוחני הטמון בתוך כתלי המקדש, וע"י החרבן נסתם כל חזון וע"ז בוכים המלאכים.

"כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה"

נפלא ביאורו של ה"חתם סופר" על מאמר הגמרא: "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", שלכאורה על הגמרא לנקוט בלשון עתיד "זכה ויראה בשמחתה". וביאר על פי הגמ' (פסחים נד) שגזירה על המת שישתכח מן הלב, וכנגד זה על החי שסבורים שהוא מת אומר המדרש שאין מקבילים תנחומים, כמו שראינו אצל יעקב אבינו שסירב לקבל תנחומים על יוסף. לפי זה מובן שמתוך שכיום מתאבלים עדיין על ירושלים מוכח שהיא אינה מתה, וזוהי כוונת המאמר "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" - מלבד מה שיזכה לראות בשמחתה כשתבנה במהרה בימינו, יש לו גם עכשיו שמחה בראותו שירושלים לא מתה, כי אילו היתה מתה חלילה, לא היה הטבע מניחנו להתאבל עליה.

לא שמענו מעולם שמתים יתאבלו על החיים

הוסיף על כך הגאון ר' חיים מוואלאז'ין זצ"ל: מעתה יש לשאול כיוון שירושלים לא מתה, מדוע איננו מתאבלים עליה תמיד ללא הפסק, הרי המדרש אומר שאין מתנחמים על החיים... ולא זו בלבד, אלא אפילו בתשעה באב עצמו רבים מאתנו לא מתפעלים ואינם חשים בצער ובאבל... אלא ירושלים אמנם חיה, אך האנשים שאינם מתאבלים הם בבחינת מתים לענין זה, שכן הרגשת חרבן ירושלים כבתה אצלם, ורק החיים מתאבלים על מתים, לא שמענו מעולם שמתים יתאבלו על החיים. נמצא לפי זה שהמתאבל על ירושלים רואה באבלו שמחה כפולה א - שירושלים לגביו לא מתה. ב שגם הוא לא כמת נחשב.

בדברי הימים העתיקים והחדשים אנו קוראים שהעמים אשר אבדה עצמאותם, התאבלו תקופה מסוימת על אסונם, אבל עם הזמן חדל האבל ואף הם התבוללו בין העמים עד שלא נשאר להם זכר. יחיד בעולמו עם ישראל אשר מתאבל אלפיים שנה על חרבן ארצו ומקדשו, ותמיד מכריז מחדש: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני..." העם מתאבל וממאן להתנחם. מעולם לא השלים עם ישראל עם מצבו ולא התייאש מן הגאולה, מתוך ידיעה כי שוב ישוב אלינו גואלנו ככתוב: "היתה כאלמנה" - ולא אלמנה ממש, אלא כאותה אשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה. "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", הוא בעצמו זוכה להכרה הזאת שאנו מתאבלים והאבלות עצמה מכילה בקרבה גם את התקוה שאפשר לשמוח עליו, כי ביום החרבן נולד הגואל.

הגאון רבי יהודה אסאד בוכה על החרבן

מסופר על הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל שמידי לילה בחצות היה עורך תיקון חצות ומרבה לשפוך דמעות על החרבן, על מצבו המר של עם ישראל ועל הגאולה שעדיין לא הגיעה שעתה.

נחלי דמעות היו יורדים מעיניו באותן שעות, את הדמעות הרבות נהג לקבץ אל תוך ספל, וכשפנו אליו חולים ודוויים היה נותן להם את דמעות היגון שלו כתרופה למצוקותיהם.

באחד הימים ארע דבר נורא בעיר סרדהלי, אשר בה כיהן רבי יהודה כרב, אחד התושבים נפל ארצה מגג גבוה, האיש אמנם נותר בחיים, אך מעצמת המכה שספג נשקפה סכנת עוורון לשתי עיניו, טובי הרופאים הוזעקו אל הפצוע, אף הובאו רופאי עינים ממרחקים, אך כולם אמרו נושא לראייתו.

עלינו לשאול בעצתו של רבי יהודה אסאד - קבעו בני המשפחה, ובאו עם הפצוע לביתו של הצדיק. כשנכנסו לחדרו וסיפרו לו את צרת לבם, נטל הרב את ספל הדמעות שלו, נתן לפצוע כמה נטפי דמעות ומיד נפקחו עיניו...

ואנחנו ראינו בעינינו את הגאון הגדול חכם יעקב מוצפי בוכה ומוריד כנחל דמעה בתיקון חצות עש שהשמים היו בוכים איתו, וכן ראינו את אור עיניו רבן של כל ישראל רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל איך היה בוכה ומוריד כנחל דמעה על חרבן בית מקדשנו ותפארתנו בכל פעם שהיה אומר תיקון חצות ובפרט בימי בין המצרים כאשר היה מדבר על החרבן היה בוכה מאד, וכ"ש ביום תשעה באב איזה בכיות נוראות היה בוכה.

להתפלל ולהתחנן על בנין בית מקדשנו

כדי להבין מדוע אין אנחנו מרגישים את חסרון בית מקדשנו, ומדוע אין אנחנו מעלים אותו על ראש שמחתנו. ראיתי בזה משל נפלא וכמדומני שהוא מובא בשם מרן החפץ חיים והרי הוא לפניכם בתוספת נופך:

בשעת בוקר מוקדמת, נשמעה לפתע צפירת אזעקה עולה ויורדת שמזעזעת את כל התושבים, אלא, שהפעם לא צריך לספר להם מה קרה, הם כבר רואים בעצמם: השמש פשוט נעלמה ומסרבת לזרוח, כל הסביבה שורה בעלטה, הלילה ממשיך לתוך היום, אך זוהי רק ההתחלה. הנורא ביותר הוא שהטמפרטורות מתחילות לרדת מרגע לרגע, רוחות של קיפאון מתחילות לנשוב וכולם עומדים חסרי אונים ומצפים לשמוע מה עושים. מדענים מכל רחבי העולם עומדים המומים נוכח העובדה שכוכב הלכת הענק הזה, השמש, מתרחק מכדור הארץ מסיבות בלתי ידועות, כאשר החשש העיקרי הוא שכדור הארץ עומד לקפוא מקור. ההחלטה הבינלאומית נשמעת וכולם עוברים את אותו תהליך - עוברים לגור מתחת לפני הקרקע. וכך בלי עיכובים מגיעים דחפורי ענק וחופרים מערות תת קרקעיות, כדי שבבטן האדמה יוכלו האנשים לסבול את הקור הנורא וכך עוברת כל האנושות לחיות מתחת לפני הקרקע. מעתה, מתרגלים למציאות עגומה ומצומצמת, אין ברכת הלבנה, אין שמים וכוכבים, אין ים ואין בריכה אין נופים עוצרי נשימה אין עופות וציפורים המשוטטות בשמים. אין ברכת האילנות, כי אין אילנות בלי שמש, וממילא גם פחת כבר לא ניתן לאכול. כולם, נאלצים להתחפר במעמקי האדמה, כדי לשרוד את הקיפאון. כל משפחה מקבלת כוך אחד מצומצם ככל האפשר מחמת ריבוי האוכלוסין. וכל אחד חייב לעמוד מידי יום כמה דקות מול פרוזיקטור כדי להשלים ויטמין די במקום שייעשה ע"י אור השמש, שנעלם למגיגת לב כולם.

והנה, השנים חולפות להן וכך נולד דור חדש של ילדים, שלא ראו מעולם את אור השמש. הם שואלים את אבא וסבא, תספרו לנו מה זה שמים, מהי זריחה ומהי שקיעה ומה זה ים - האם זוהי השלולית שיש לנו כאן ליד הכוך? והזקנים שבהם, נאנחים ונוזרים בכאב בהבדל התהומי שמפריד בין עולם המושגים שמעל פני הקרקע לבין עולם המושגים שמתחת לפני הקרקע. וכך, דור אחרי דור ממשיכים לגור במערות שמתחת לפני הקרקע, כל אחד מוצא לו עיסוק מתאים ואמצעי פרנסה למשפחתו, וכך ממשיכה האנושות לשרוד.

והנה, פתאום לאחר אלפיים שנה, הלא יאומן קרה: השמש, חוזרת לזרוח ולהאיר בעולם. כדור הארץ יוצא ממצב של קפאון למצב של פריחה ולבלוב. השמועה מתפשטת בקרב כל האנושות שמתחת לקרקע, וכבר מדברים על לצאת מהמערות ולעלות על פני הקרקע וכאן מגיעה ההפתעה: אתה שומע אנשים שאומרים: רגע אחד, בשביל מה בכלל לעזוב את המערה? מה רע לי כאן? יש לי כוח פרטי, יש לי עיסוק לפרנסת המשפחה, כל הילדים הנשואים 'מסודרים' וגרים בכוכים כאן בסביבה, אז בשביל מה לעבור דירה ולעלות על פני הקרקע? כבר אלפיים שנה חיו כך והסתדרו לא רע, אז למה לשנות? אבל האמת היא, שכל האמירות הללו נובעות מפני שהם בכלל לא יודעים מה זה לחיות מעל פני כדור הארץ, הם מעולם לא היו שם כי נולדו לתוך המציאות של מערות.

והנמשל בזה, כי הנה לעם ישראל לא היתה רק שמש אחת אלא שתי שמשות היו לו, שהאירו את שמי העולם, הלא הם שני בתי המקדשות, הראשון והשני, ושניהם נחרבו בעוונות הרבים. ואנחנו נולדנו לתוך מציאות כזו שאין

בה בית מקדש, איננו מודעים לברכה ולשפע שהיו מצויים בזמן ביהמ"ק, ועל כן איננו כואבים את חסרונו. לא הרגשנו מעולם מה זה לחיות עם ביהמ"ק, מה זה להיות קרובים אל הקב"ה, שבכל רגע אנו יודעים האם השי"ת כועס עלינו או שמח בנו (לפי מצב הכרובים - אם פניהם איש אל אחיו או לא), האם צריכים כפרה אפילו על

עבירות חמורות, שאז שעיר המשתלח היה מכפר על הכל (בתנאי ששב בתשובה מקודם). על כן, טוב לנו להמשיך את חיינו כך, ללמוד בכלל, או לקבוע עיתים לתורה, ואיננו שמים לב שכל השגה רוחנית שתהיה לנו היום, ואפילו הגדולה ביותר היא בבחינת אור עמום של נר קטן לעומת אור השמש, שאין להשוות ביניהם כלל! שהרי בזמן שביהמ"ק קיים - היו הנכנסים אליו שואבים ממנו רוח"ק, ומגיעים להישגים רוחניים עצומים, שעל כן נקראת שמחת בית השואבה. וכפי שמובא בירושלמי דסוכה (פ"ה ה"א) על יונה הנביא, שהיה מעולי הרגלים שהגיעו לשמחת בית השואבה בבית המקדש, וכשנכנס לשם - מיד שרתה עליו רוח הקודש, לפי שאין רוח הקודש שורה אלא על לב שמח, ע"ש. הרי לך, שקיומו של ביהמ"ק העניק רמה רוחנית לכל העם כולו, והשפיע כמו חוק כלים שלובים על כל עם ישראל!

אין לנו השגה ביהודי פשוט שהיה בזמן בית המקדש

צא ולמד, ממה שאמר הגאון מוילנא על עצמו (הובא בס' אהל משה עמ' יז) כי יש לו השגה בגדלותם של הראשונים וגם של הגאונים, ואף למעלת רבנן סבוראי ואף לאמוראים והתנאים תיתכן אצלו הבנה בגדלותם. אבל, בדבר אחד אין לו השגה כלל והוא - יהודי פשוט אשר חי בתקופת בית שני וקל וחומר בתקופת בית ראשון. כי היה זה יהודי שקם בבוקר בלא חטא, שהרי קרבן התמיד שהיה קרב פעמיים ביום כיפר לו על כל חטאיו! וכדברי המדרש (במדבר רבה פרשה כא ד"ה ואמרת להם): "מעולם לא היה אדם בירושלים ובידו עוון, כיצד? תמיד של שחר מכפר על עבירות שבילילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום, מ"מ לא לן אדם בירושלים ובידו עוון שנאמר צדק ילין בה וגומר.

הקב"ה מצפה לנו

וראיתי לחתום בדברות קדשו של רבינו חיים פלאגי' אשר המה יורדים חדרי בטן ומחרידים לב כל חי להתעורר בתשובה שלימה להשי"ת וזה לשונו בב' מועד לכל חי (סי' טו אות ג):

גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה. ומצאתי בתנא דבי אליהו סדר אליהו רבה פרק ל"א וז"ל: הקב"ה יושב ומצפה להם לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה, שיעשו תשובה כדי שיגאל אותם ויבנה להם בית המקדש. עכ"ל. האמנתי כי אדבר, דבכל פעם שאני קורא המאמר הנכבד הלזה, עיני עיני יורדה מים, דאיך יתכן דמלך הכבוד אלוהי עולם ה', הוא יושב ומצפה אותנו תחזור בתשובה, כדי לעשות טובה עמנו כל טובות שבעולם, וכל אחד הולך בשרירות לבו ואין איש שם על לב לאמור לכו ונשובה אל ה'. ואם בבנו החביב לו, יארע דלעת ערב איחר לבוא לביתו יותר מהשעה שרגיל לבוא בכל ערב, אזי האב עיניו כיונים משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים מתי יבוא לביתו. וכן האשה שהלך בעלה למדינת הים כמה צער מגיע לה עד שתראה פני בעלה, וזה צע"ר השמים [שיתן אל ליבו כמה גדול צערו של השי"ת שכל כך מצפה לתשובתנו]. ואם הקב"ה סובל שיעור זה הצער עלינו, על מה אנחנו ישנים בתרדמה גדולה כזאת, ואין אנו חוזרים בתשובה שלימה? אהה ה' אלוקים, תן בלב עמך ישראל, לשוב בתשובה שלימה לפניך, לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד. ע"כ.

יהי רצון, שנזכה לשוב בתשובה שלימה לפניך יתברך, וגדולה תשובה שמקרבת את הגאולה, ויתקיים בנו הכתוב: ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה', יראו עינינו וישמח לבנו בבנק בית מקדשנו ובביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

הצפייה לגאולה

בערוב ימיו של החפץ חיים כשתש כוחו, נפש החפץ חיים בעצת רופאיו בכפר נופש בלב היער הרחק משאון העיר. באותו מקום גם שהו כמה מגדולי תלמידיו המובהכים, והם הקפידו מאוד שלא יטרידוהו כלל ממנוחתו. וכך שהה הח"ח כל הזמן לבדו כשרק בשעות התפילות הורשו מניין מצומצם להיכנס לחדרו, ורק בשבת קודש אחרי הצהרים עם דמדומי החמה היה מוסר החפץ חיים דברים עבור בני הישיבות שהתאספו לשמוע מאימרותיו, ואז אמר החפץ חיים הנה זה עומד אחר כותלנו המשיח עומד כאן מאחורי הדלת, והישועה מגיעה רק כשצועקים. אני מציע שיחד עם רבי חיים עוזר אני אצא לכל מקום ונעזר את העם לצעוק לקב"ה שיביא את הגואל במהרה. מיד בצאת השבת ציווה הח"ח שיזעיקו את העגלון שיבוא לקחת אותו לדרכו לרבי חיים עוזר כדי שיוכלו יחדיו לזעוק אל הציבור שיזעקו ויריעו ולא להתמהמה כלל כי עם ישראל סובל ונאנק, אך בני ביתו של הח"ח לא נתנו לו בשום אופן לצאת ודחו אותו בטענות מטענות שונות. במקביל הם הביאו לפניו את רבי שמעון שקופ שילחץ עליו ויניע אותו מצעד מסוכן זה לצאת לדרכים בכזה גיל ובכזה מצב בדרכים כאלו משובשות. לאחר כמה בקשות שנדחו על ידי בני ביתו, נאנח החפץ חיים ואמר הוחמצה השעה. אנו לא יודעים נסתר אבל דבר אחד לומדים מדברי הח"ח שהגאולה תלויה בזעקתו אליו. והצפייה לגאולה היא חובה ומצווה, ובנוסף התפילה ג"פ ביום אנו אומרים כי לישועתך קוינו כל היום ומצפים לישועה, וצריך לכווין בזה עניין הצפייה לישועה ולביאת הגואל. וע"י שמצפים לישועה זה סיבה וטעם לבוא הגואל, אבל כשלא מצפים לו אז למה שיגיע, ולכן כתוב את צמח דוד... ולמה כי לישועתך קווינו והיינו שזו סיבה שיבוא הגואל. וידוע שכל הצרות שיש לעם ישראל כי לא מצפים לגאולה השלימה, ואיך מקיימים הצפייה ע"י תפילה. וראיתי שיש אדם גדול אחד שהביא שבכל ברכה וברכה בשמו"ע כשמתבוננים בזה רואים שיש קשר בזה לבקשת הגאולה, וע"י כל ברכה אפשר לקיים את הצפייה לגאולה, ובוודאי שמי שמרבה בצפייה מסיר מעצמו צרות ויסורים שמגיעים מחוטר ציפיה.

"כי שבע יפול צדיק וקם" - ע"י הדמעות קם

לעיתים, נופל האדם לשאול תחתית, למקום נמוך ואפל ביותר. יכול האדם להרגיש בלבו, כי אהבת ה' פסקה ממנו. ואולי, במצבו השפל - ה' אף שונא ומתעב אותו. יכול גם האדם לחשוב לעצמו, שאחרי מעשים מתועבים כאלו, נשמת היהודי שבקברו - נטמאה והודעהמה, ואיבד הוא כבר את מעלת היהודי. אלו שחושבים ומרגישים כך, עלולים הם לבא לכלל ייאוש, ולידי מחשבה שאין להם תקנה יותר, ועל ידי כך הם עלולים להגיע לפריקת כל עול, בבחינת "כאשר אבדתי אבדתי". אך עלינו לדעת כי זו טעות חמורה ביותר, מאחר ואהבת ה' ליהודי אינה על תנאי. ה' אוהב גם את היהודי הרחוק ביותר. ואדרבא, מרחם הוא עליו, כרחם אב על בנים, ומצפה לשובו אליו יתברך. כמו כן, הנשמה היהודית קדושה היא ביותר, ואין שייך כלל שתיטמא בפנימיותה, רק טומאה ואבק חיצוני בלבד יכולים להידבק בנשמה, ותו לא מיד. ולכן, בכל מצב יכול היהודי לנקות את האבק מנשמתו, ונשמתו תאיר כאור הספירים, ותזהיר כזוהר המאורות. אין יאוש בעולם כלל!!!

מורה אחד נפנף בשטר כחול של מאתיים שקל מול תלמידיו, ושאל אותם: "מי רוצה את השטר הזה?". כל האצבעות הורמו מעלה, וכולם צעקו: "אני" "אני". מי לא אוהב כסף?? לאחר מכן, קימט המורה את השטר באצבעותיו, נראה היה השטר כמו סמרטוט מרוט. ושוב שאל את תלמידיו: "מי רוצה את השטר המקומט הזה?". שוב הורמו כל אצבעות הכיתה גבוה גבוה, וכולם צעקו: "אני" "אני"... לקח המורה את השטר, זרק אותו ברצפה, דרך עליו, לכלך אותו בעפר, וטינף אותו מאיד. כעת פנה שוב המורה לתלמידיו בשאלה: "האם גם עכשיו אתם מעוניינים בשטר הזה?". "בוודאי", "בטח", "כן כן", ענו התלמידים כולם. הרים המורה את קולו, והעביר את המסר לתלמידיו: "אתם רואים! שטר כסף נשאר יקר גם כשהוא מקומט, וגם כשהוא מטונף ומלוכלך. מרימים אותו מהרצפה, מנקים אותו ומפשטים את קמטיו, וחוזר הוא לערכו הקודם. כך היא נשמת היהודי!! יקרה היא כמו מרגלית יקרה!! וגם אם אדם נפל לתהומות, ולכלך את נשמתו בטומאת העוונות, עדיין ערכה רם ונישא, ואין כאן אלא טומאה חיצונית... לא נותר לנו אלא לחזור בתשובה, לשוטפה! במי הדמעות, ולנקות את הטומאה החיצונית של הנשמה..."

לעת זקנותו של החפץ חיים כל שעה היה שואל אם הגיע המשיח

ר' איסר זלמן ז"ע היה מספר לתלמידיו בישיבה, שהיה אצל החפץ חיים זי"ע כמה פעמים לפני שעלה [ר' איסר זלמן] לגור בארץ הקודש, ואח"כ כשנסע פעם מארץ הקודש לחוץ לארץ לתקופה קצרה והיה אצל החפץ חיים כאשר החפץ חיים היה כבר לעת זקנה מופלגת אזי מצא לפניו את החפץ חיים באופן שלא הכיר עד הנה, בכל מה ששייך

עבודה של ציפוי לישועה. אשר אף שכל שנותיו של החפץ חיים זי"ע היה כל כולו ציפוי לישועה, מכל מקום בשנותיו האחרונות כמעט שלא עבר עליו אף שעה אחת שלא דיבר ממשית, שבשעת לימוד התורה היה אומר שהלימוד יהיה לזכות שמשיח יבוא תיכף ומיד, ובשעת התפילה היה מתחנן על משיח, ותמיד היה חוזר ושואל אם משיח הגיע כבר וכך סבב כל סדר היום והחיים סביב משיח.

בזקנותו של הח"ח כל נמנום קטן היה שואל אם המשיח נמצא כאן

חתן גיסו של השפת אמת זי"ע היה מספר - שבעת שהחפץ חיים זי"ע א"ב ביקש שיתחילו ללמוד סדר קדשים כהכנה למשיח התחיל ללמוד בישיבתו סדר קדשים, וכאשר סיימו סדר קדשים והבחורים נבחנו על כל סדר קדשים עד להלכה למעשה לפסוק לכהנים בבית המקדש כשאפת החפץ חיים, ביקשו כמה תלמידים לנסוע לראדן, ובהיות שנבחנו על כל סדר קדשים הרשה להם ר' בעריש לנסוע לראדן, וכאשר הגיעו לראדן היה זאת כבר לעת זקנותו המופלגת של החפץ חיים שכמעט לא הכניסו אנשים, אך בהיות שאמרו שסיימו כל סדר קדשים הכניסו אותם אל החפץ חיים, והם סיפרו שהחפץ חיים ברוב חולשה היה נופל עליו נמנום מפעם לפעם, ובכל פעם שהקיץ מנמנומו היה שואל משיח איז שוין דא (כבר הגיע).

אפילו אצל אנשים פשוטים היה ברור שהחפץ חיים יראה את המשיח מפני שכל הזמן מדבר המשיח

תלמיד חכם ישיש סיפר שגר בעיירה קטנה [לפני המלחמה בשנות תר"צ] שגרו שם אנשים שהיו נקראים יהודים פשוטים מאד, שלא יכלו להבין לא ליקוטי הלכות ואף לא משנה ברורה אלא היו במה שנקרא פשוט'ע חבורה (חבורה ללימודים קלים) שלמדו חיי אדם וכדומה, ורובם אף לא ראו את החפץ חיים זי"ע, אך זאת היה ברור אצלם שהחפץ חיים יקבל פני משיח, מחמת שהיה כל כך מפורסם אפילו אצל אלו שהיו נקראים גאר פשוט'ע אידן מה שהחפץ חיים מעורר כל כך לחכות למשיח, לכך היה פשוט להם שהחפץ חיים יקבל פני משיח, וכאשר החפץ חיים נפטר היה צורך גדול מאד לחזק בני העיר כיון שהיו כל כך שבורים שהחפץ חיים נסתלק ומשיח עדיין לא בא.

כשיבוא מלך המשיח יתנו לו כל המלכים את כתריהם, אם יהיה מלך שאינו מסיר את כתרו בפניו משמע שאינו המשיח

מסופר על הגאון הרב אלפנדרי כי בימי שבתו באיסטנבול קם פעם שולטן אכזר שירד לחיי נתיניו ככל הרודנים בכל הזמנים, ורדף אותו פחד מפני התנקשות בחייו, וכל מי שנחשד בעיניו כמסכן את מלכותו הוזמן לשיחה על כוס קפה, מי שהוזמן ידע כי זה כוס הקפה האחרון בחייו, באותם ימים עברו תלאות על היהודים קם הרב לחזק את רוח צאן מרעיתו, הקהיל קהילות ברבים וניחם את לבם בדברו אודות הגאולה שבא תבא אף על פי שתתמהמה, שמע זאת השולטן והתמלא חימה, זימן אליו את הרב אלפנדרי לכוס קפה, ידע הרב את שלפניו, קיבל עליו תענית ויצא אל השולטן שפנה אליו ישירות, אומרים עליך שאתה חכם היהודים שאתה מבטיח להם שיבוא מלך שיגאל אותם וישיבם לארצם, הן, השיב הרב, ומה יעשה אותו מלך כשיתקל במלך קשה כמוני, המשיך המלך והקשה, כשיבוא מלך המשיח יתנו לו כל המלכים את כתריהם, אם יהיה מלך שאינו מסיר את כתרו בפניו משמע שאינו המשיח. חייך המלך והפטיר, חכמתך הצילתך. אנחנו רואים את הדברים בצורתם המוחשית ביותר, כולם מדברים על הגאולה, על אתחלתא ועל גמירתא אך כל עוד לא קמים כל המלכים ומסירים כתריהם מרצונם הטוב, משיח עדיין לא בא, אך עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא.

על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת

אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורת,

ועיין בר"ן שכתב וז"ל: מצאתי מגילת סתרים של הר' יונה דקרא הכי דייק, דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ, דאם איתא על עזבם את תורת כפשטא, משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה, כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו, והלא דבר גלוי היה וקל לפרש, אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפירש הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב, שלא היו מברכין בתורה תחילה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ, שיהא ראוי לברך עליה.

הדבר מבדיל, ישבו ועסקו בתורה בהתמדה ובעמקות, עד כדי כך שחכמים ונביאים לא ידעו לפרש על מה אבדה הארץ.

רק הקב"ה החוקר לבב, ידע שסיבת החרבן היא שלא חבבו את התורה, וחזינו דחביבות לתורה, היא לא רק תוספת מעלה אלא זוהי מציאות בתורה, שמבלעדיה מקרי עזיבת התורה, ועל זה הביא הקב"ה את החרבן הנורא.

בספר מעלות התורה הסביר כי על שלא ברכו בתורה היתה סיבה להחריב את בית המקדש ולא על ג' דברים חמורים שעברו, ע"ז, גלוי עריות, ושפיכות דמים. וא"כ רואים כמה חמור הוא העוון של מי שלא מכבד ומרומם את התורה ולומדיה.

כח התורה מנגא ומצלא

ואומר מו"ר הגאון האדיר כמוה"ר בן ציון אבא שאול זצוק"ל נתאר לעצמינו אדם שראה מישוה נוטה למות ח"ו וגרם לו להמשיך לחיות כמה ישמח על מעשה זה שעשה, וכמה תהיה השמחה אם הציל קבוצה של אנשים, ואם יודע האדם שכשהוא לומד תורה כל העולם ניצול בזכותו, בודאי צריכה להיות לו שמחה גדולה שהציל עולם שלם בזכות לימוד תורתו.

ידוע הוא שחזקיהו המלך היה מלך צדיק, ושם בטחונו בהקב"ה, ולא בצבא, וכל תלמיד חכם שהיה פוגש בו היה שמח בו מאוד, ומנשקו ומחבקו.

וכיון שבא סנחריב המלך הרשע וצר על ירושלים - אין יוצא ואין בא, ולא היה להם אוכל כפי צרכם, והיו אוכלים ומקציבים הלחם במדה והמים במסורה, כעין מה שהיה כאן בירושלים לפני עשרות שנים, שהיו ברעב, ואכלו לחם ומים ע"פ קיצבה.

גם השמן היה יקר מאוד ונתנהו במדה מועטה, המלך חזקיהו נתן הוראה לעבדיו, שיתנו ללומדי התורה שמן כפי צרכם, וכל מקום של תורה או תפילה קיבלו את כל כמות השמן הצריכה להם ללמודם ותפלתם, וז"ש הפסוק: "וחובל עול מפני שמן", עולו הכבד של סנחריב חובל ונשבר מפני שמנו של חזקיה, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ובזמנו לא היה תינוק ותינוקת מדין ועד באר שבע שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה שהן הלכות קשות מאוד. באותו הזמן עמד רבשקה, יהודי מומר שבגד בעמו, והלך עם סנחריב, ועמד על חומת ירושלים ע"פ צו סנחריב, ושאל בקול: במי אתם בוטחים, בחזקיהו?! והלא סנחריב מלך גדול ונורא, אשר כבש והרס כמה ממלכות, ועתה בא עם מליוני חייליו וחיילי המדינות שכבש, נגד ישראל, עמד רבשקה ונופף בידיו על חומת ירושלים ואמר להם רבשקה, הנה אם רק ירקו את רוקם עליכם - העיר תתמלא מים ותטבעו בה. כי מתחילה חשב סנחריב שירושלים גדולה ורחבה היא, וכשראה כי היא קטנה זלזל בה וחשב לכבשה בנקל. והוסיף ואמר לחזקיהו גם אם אתן לך סוסים ונשק להלחם, הלא אין לך בכלל מי שיודע לרכב על סוס או להחזיק חרב ולהלחם, שהרי כולם לומדים תורה.

חזקיהו שצדיק היה, תלה בטחונו בהקב"ה, והורה לבני ירושלים, כיון שהיה זה ליל פסח, שישחטו את קרבן פסח שה לבית אבות, ויחגגו את החג בשמחה ובדיצה, ויאמרו הלל להשם בשמחה רבה בתוף וכינור, וכולם עשו כן שמחו ושרו, והודו להשם, ואמרו את ההלל בהתלהבות רבה בעוז ותעצומות.

והנה רבשקה ראה את כל שמחתם וצהלתם, שאינם שמים על לבם כלל למצור בו הם נתונים. אמר איזה עם נפלא זה, וירד וביקש מסנחריב שיעזבם הלילה, כי ראויים הם לנס, אך סנחריב מיאן לשמוע לקול רבשקה, והמשיך לצור על ירושלים.

באותו הלילה בא המלאך גבריאל והכה במחנה סנחריב, והרג בהם מאה שמונים וחמש אלף ראשי גייסות, לבד ממליוני חיילים שמתו שלא הוזכרו בפסוק, [וכתב רבינו יוסף חיים, כי הטעם דמתו ונשרפו מבפנים ונשארו שלמים מבחוץ, כדי שישאל יכירו את גודל הנס הגדול וכן להוכיח להם שהעיקר זה הנשמה שהיא התורה ולא הגוף הנגוף] והנה סנחריב עם עוד ששה חיילים, שעליהם נאמר "נער יספרם". [פירוש: שלנער קטן קל לסמן אות ו' שהיא בקו אחד], ברח כל עוד נפשו בו ונשבע לנסרוך אלהיו, [היתה זו חתיכת עץ מתיבת נח שעשאה סנחריב לו לאלוה], שאם ינצל מרודפיו יקריב קרבן לאלהיו - את שני בניו הדרמלך ושראצר, ולא ידע כי הם שומעים את נדרו, וכששמעו זאת שחטו את אביהם... כן יאבדו כל אויביך ה'.

וחזקיהו ועם ישראל ישנים ואינם יודעים שהי"ת עושה להם עתה נסים ונפלאות גדולים וכל זה בזכות התורה הקדושה, כי חזקיהו ידע שזכות התורה תגן עליו וכמו שכתבו המפרשים שהיתה מחלוקת בעם ישראל שחלק מהשרים רצו שעם ישראל ילכו לצבא, אמר להם חזקיהו המלך בשום אופן לא, חלילה שילכו לצבא, אלא צריך שישבו ללמוד תורה והכל יסתדר, אבל השרים לא חשבו כך, שר הבטחון עשה תקציב, בשביל לימוד תורה 2 מיליארד, ולבטיחון 4

מיליארד, כדי שאנשים ילכו לצבא, אמר להם חזקיהו תראו לי את התקציב ואני אקבע מה לעשות, ופסק שכל השש מיליארד הכל ילך ללימוד התורה לשיבות, ולא צריך לנו צבא פיזי, אלא צריך צבא רוחני, ולימוד התורה הוא ינצח, כי בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו, כלום לא יכלו לדבר דבר כי הוא המלך והוא הקובע, והיה נותן להם חזקיהו שמן, ומדליקים ולומדים תורה בזכות אור השמן, ובזכות לימוד התורה נצלו מהגזירה ומסנחריב.

הכח הגדול של עם ישראל בא רק מהתורה כמו שראינו בחזקיהו, התורה היא העיקר היא הנשמה, ואין חיות לעם ישראל בלא תורה, ברגע שמתעסקים ונלחמים בלומדי התורה כל מי שנלחם ונוגע בלומדי תורה הוא נופל ויורד עד התהום. א"א נגד לומדי התורה, אין שמחה לקב"ה אלא בלומדי תורה, הקב"ה מסכים לוותר על הכל כששומע קול תורה אז נותן פרנסה והצלחה לעם ישראל. כשאין קול תורה - אין קול יעקב, דווקא אז - הידים ידי עשו ח"ו, בזמן שקולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין הידים ידי עשו, אבל כשקולו של יעקב חלש ח"ו אז ידי עשו שולטות, צריך לדעת באמונה שלימה "אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר" אין כוחי ועוצם ידי, ולכן צריך לשמוע לקול החכמים, אם יש למנהיגים כח להנהיג זה רק ע"י הכח הרוחני, אם אין תורה מאחורי זה אין שום כח, לכן אם רוצים להצליח צריך להציע למנהיגים שאסור לגעת בלומדי התורה, מי שנוגע בלומדי התורה הוא בסוף יורד, שיזהרו שהקב"ה לא יביא עליהם איזו מכה שיצטרכו לעסוק בה, לא כדאי להם! ואדרבא שיחזקו את לומדי התורה, כל מי שלומד צריך לשבח אותו.

הקבלה של בן תורה היא, לא לשיח שום שיחה בטלה באמצע הלימוד

בימים הנוראים בישיבת "פורת יוסף" בירושלים, היתה אוירה רצינית ומתוחה שוררת בהיכל התורה הגדול של חכמי המזרח. לפני תקיעת שופר היו נאמרים דברי כיבושין מראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל. וישא משלו ויאמר:

אדם שזכה לארח בצל קורתו את המלך, והכין עבורו מעדנים הראויים לעלות על שולחן מלכים, פה ושם נתפזרו לו בין המעדנים גרגרי אבק ועפר - האם יקבל המלך את המעדנים בצורה כזאת.

כאשר עוסקים בתורה אנו מגישים מטעמים לאבינו שבשמים, אך כאשר מערבים בלימוד דברים בטלים, כיצד נקווה שלימודנו יתקבל לרצון לפני הקב"ה?! לפני תפילת נעילה ותבע מתלמידינו: הקבלה של בן תורה היא, לא לשיח שום שיחה בטלה באמצע הלימוד...

תחיית המתים למקיים את התורה

הנה ידוע מה שכתב רבינו האר"י ז"ל כי בימי בין המצרים צריך לכון בהויה של מגן אברהם, לאותיות הקודמות לה שהם ט' ד' ה' ד' ג' כ"ב, ובהויה של מחיה המתים, לאותיות שאחר ההויה והן כו"ו ג' ט"ל, כלומר מי שמקיים את התורה שהיא כ"ב אותיות התורה אז תחיה אותו בט"ל התחייה.

כח הרצון בתורה ובמצוותיה

הגמרא במסכת בב"מ דף פ"ד ע"א מספרת, יום אחד היה רבי יוחנן רוחץ בירדן ראה אותו ריש לקיש שהיה באותו זמן ראש השודדים וקפץ אליו לירדן היות וחשב שר"י הוא אשה. אמר לו ר"י חילך לאורייתא, אמר לו ר"ל היופי שלך לנשים, אמר לו ר"י אם תקבל עליך ללמוד תורה אתן לך את אחותי שהיא יפה יותר ממני, קבל עליו, ולא יכול היה לחזור היות והתורה מתשת כוחו של אדם, אמנם אם נתבונן לא נבין מדוע לא יכול היה לחזור הרי עדיין לא למד תורה והרי נשאר כמות שהוא, אלא לפני שקיבל עליו ללמוד תורה, היה רצונו אך ורק לדברים הללו ולכן בכח הרצון הגדול שהיה לו להגיע לירדן מחמת שחשב שר"י הוא אשה יפה יכול היה לקפוץ, אמנם כאשר קיבל עליו לחזור בתשובה וללמוד תורה פג ממנו הרצון לעשות עבירות ואפי' שנשאר בכחו מכיון שאין לו הרצון אינו יכול לקפוץ ולהגיע.

ומכאן אנחנו למדים שמה שנאמר תורה מתשת כוחו של אדם פ"י בהבלי העולם הזה, כיון שעתה כל רצונו רק בתורה ואין רצונו לדברים אחרים. נעשה להם לת"ח כח גדול ויכולים כל הלילה לעמול בתורה ולמסור שיעורים אפי' מעל כוחם הטבעי כיון שהרצון פועל.

ועפ"ז הסבירו את הפסוק "לא ראה עמל בישראל" כלומר שראה שכל כך יש להם חשק בתורה ואינם מתעייפים כלל מללמוד.

ההלכה הראשונה בטור או"ח הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות "רצון" אביך שבשמים.

ומדוע פתח בזה, להודיע לנו וללמדנו שההלכה הראשונה שצריך היהודי לקיים ובה נקרא יהודי עז כנמר וכו' לעשות "רצון" אביך. ומה הפירוש רצון, משל לאדם שרצה לשפץ את ביתו ובא הקבלן ואמר לו שהשיפוצ עולה \$5000 ואמר שילך לחבירו אהובו ובודאי שהוא ילוה לו את הסכום. אמנם כאשר הגיע לביתו התבייש לבקש \$5000 וביקש \$1000 וחבירו כבדו ונתן לו את הסכום המבוקש, ואם נתבונן נראה שהמלוה לא עשה רצונו, שרצון חבירו היה \$5000 והוא נתן רק \$1000. אותו דבר רצון הקב"ה הוא הרבה יותר ממה שמבקש מאתנו - שנתפלל שלש תפילות וכו', ורצונו שנתפלל בשמחה ובהתלהבות ולהרבות עוד ועוד.

עד כמה שמידת הרצון פועלת, אנו לומדים ממה שהתורה אמרה "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום" ואם אינה רוצה אזי כאשר אתה נלחם על העיר לא תצור עליה מכל הכיוונים אלא תשאיר להם מקום אחד שיוכלו לברוח שאל"כ כיון שהרצון שלהם לחיות פועל חזק מאוד הם ילחמו מלחמת יאוש ואזי יכולים לקבל הרבה נזקים.

ומעשה היה בגנב אחד שנתפס לאחר הרבה גנבות שגנב מחביריו וידידיו, ודנו את דינו לתליה ובזמן שהייתו בבית האסורים מרוב הבושה שהייתה לו ניסה להתאבד ועצרו אותו, וכאשר לקחו אותו לגרדום לתליה בדרך נתגלגלה איזו אבן שהיתה יכולה להתיז את ראשו אבל הוא התחמק ממנה, הנה אע"פ שהוא רצה להתאבד כמה פעמים, עם כל זה הרצון לחיות פעל בו.

הרב "בן איש חי" כתב באחד מספריו הקדושים שאדם שחושב לעשות איזה מצוה ורוצה בה בכל לבו, אז ע"י המחשבה והרצון שלו נברא מלאך והמלאך הזה עוזר לו מאוד עד שהוא מצליח לעשות את המחשבה הטובה והרצון הטוב.

ומספרים על ר' אריה לויין שהיה רבן של האסירים בימי המנדט והיה לו כרטיס חפשי להכנס מתי שרוצה, פעם אחת ביום שב"ק בא להכנס כדרכו והשוטר האנגלי לא נתן לו להכנס. אמר לו השוטר היהודי שהיה שם מדוע אתה לא נותן לו להכנס, אמר לו בימים כתקונן אפשר אבל היום לא. אמר לו למה אתה מפריע לו הוא בס"ה מתנדב, והשיב השוטר אינני מאמין, בודאי הוא מקבל משכורת, שילך ויתפרנס ממקום אחר, אמנם הרב לא התייash אלא המשיך להסתובב סביב לבית הסוהר עד שמצא מקום שיוכל לטפס ולהכנס, וכאשר אח"כ ראה אותו השוטר אמר לחבירו עכשיו אני מאמין שהוא עושה זה מרצון מלא לעזור לאחיו. אם יש רצון לאדם ויהי מה הוא יצליח.

דרך מצוותיך ארוץ

מין ראש הישיבה הגר"י צדקה שאל, דוד המלך אומר: "דרך מצוותיך ארוץ כי תרחיב לבי", למעשה מדוע דוד מציין את הריצה, די היה לציין את עצם המעשה עצמו, וכי יש לפקיד להתפאר שהגיע לעבודה בריצה, ומתריך, שפשוט הוא שהריצה מעידה על הרצון הגדול ומסירות הנפש שהיה לדוד. ולדוגמא חולה שהולך לרופא ומתאונן שיש לו כאבים, הרי אין הרופא שואל אם החולה אוכל, כי אם לא היה אוכל לא היה יכול לחיות, אלא שואל האם יש לך תאבון, יש לך רצון לאכול, ולפי התשובה כך קובע הרופא את הדיאגנוזה (האבחנה) שלו ומעודד אותו שיאכל, כי הרצון לאכול ולהתרפאות זו ההחלמה, ולכן דוד המלך לא מתפאר שהוא מניח תפילין, אלא דוד המלך כותב על התאבון והרצון למצוות המעידות על בריאות הנפש וטוהר הנשמה.

ומצינו אצל יעקב אבינו ע"ה שנאמר בו "ויגל את האבן מעל פי הבאר" אומר רש"י כאדם המוציא המכסה מעל הצלוחית והשאלה כיצד הצליח, האם הקב"ה שינה מעשה בראשית, לא ולא, אין זה כך. אלא כ"ז ע"י כח הרצון הגדול שהיה לו ליעקב כנ"ל.

וזה אחד העיקרים הגדולים שאדם יעורר את הרצון שלו ללמוד תורה בחשק ובהתלהבות גדול וכן המצוות כולם יעשה אותם בשמחה ובהתלהבות ובה"ת שהוא חפץ לקיים רצונו.

דרוש ב' לימי בין המצרים

בין אדם לחברו ואהבת חברים

אמר ר' אלעזר בא וראה כמה גדולה כחה של בושא שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו

דבר פלא מצינו באגדתא דחרבן הבית (גיטין נה: - נח.) שמתחילה ומסיימת בענין של מדות. מתחילה היא, אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים. דהגם שהפירוש כפשוטו הוא שהשתלשלות ענין החרבן התחיל במעשה זה, שמתוך כך הלשין על ישראל, ועי"ז באו עליהם האויבים, אבל רמז יש בזה, ששחיתות המדות גרמה לחרבן הבית. דכבר אחז"ל (יומא ט:): שהבית השני נחרב בעוון שנאת חנם, וסיפרו לנו חז"ל כאן עד היכן היתה שנאת חנם טבועה בלב ההמון, עד שאחד הוציא מביתו את שונאו בהלבנת פנים גדולה, למרות שביקשו לא לביישו ברבים, והציע לו לשלם הוצאות כל הסעודה, ובלבד שלא יוצאו, הרי עד כמה שהיה בזיון זה קשה לו, ובכל זאת גברה השנאה על תאות הממון, וויתר על סכום הגון שהלה הציע לו, ובלבד שיוכל להנקם ממנו ולבזותו ברבים. והחכמים שישבו שם באותה סעודה לא מיחו בו, שתקו ולא אמרו דבר. וזה כאב לבר קמצא ביותר, מדשתקו רבנן ש"מ ניחא להו. איננו יודעים למה שתקו רבנן, ומי היו אותם רבנן דשתקו, יתכן ולא היו התנאים שבאותו דור, וגם סברו שלא יפעלו כלום במחאתם, והוי בגדר מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:).

לשה"ר ושנאת חנם

אבל קלקול המדות היה עד כדי כך שבר קמצא בשביל שבזוהו, הלך להתנקם בכלל ישראל, כאנשים נשים וטף חפים מפשע, ונעשה מוסר ומלשין, ועל ידי הלשנתו נמסרו ישראל לשונאיהם, אחז מעשה המן בן המדתא בידו, לדבר לשון הרע על ישראל, ולמסרם להריגה. והטעם כי שנאת חנם ולה"ר קשורים זב"ז, שמתוך שנאה בא ללה"ר, שהרי על בנו אהובו אינו מדבר לה"ר, כי אינו רואה בו פגם, ושוב גורמת לה"ר להרבות השנאה, וכן חוזר חלילה.

ובודאי לא בשביל רשעת אדם א' נחרב הבית, ונהרגו רבבות מישראל רח"ל, וגלינו מארצינו, אלא שחז"ל הראו לנו בזה איך היו פני אותו הדור שנחרב בו בית שני - שנאת חנם ולה"ר, היו בו דברים שכיחים, הלבנת פנים ברבים לא נחשבה לחטא, עד שהחכמים לא יכלו אפילו להוכיח על זה.

ועוונות אלה גדולים ועצומים הם, ויכולים לגרום לחרבן. כדאמר ר' אלעזר (גיטין נו.) בא וראה כמה גדולה כחה של בושא שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו.

והטעם לחומרת העון הוא כמו שמביא החפץ חיים (בהקדמתו) מהזוה"ק שע"י לשה"ר מעוררים את המקטרג העליון על ישראל ח"ו, וכן שנאה והלבנת פנים וכיוצא בהם, כל אלה מעורר שונאים ומקטרגים למעלה רח"ל, עד שמדת הדין מתעוררת, ולא יכלו לעמוד כנגדה.

כמה אנשים מדקדקים בניסוח מברק ולא מדקדקים בכל מלה שמוציאים מהפה

מזן החפץ חיים זצוק"ל ראה פעם את חתנו רבי הירש לוינסון מנסח מברק דחוף ועשה מאמץ לחסוך במלים כדי לחסוך בהוצאות התשלום. החפץ חיים שהתבונן בנעשה, הפיק מכך לקח מוסרי צורב ואמר: תראו עד כמה אנשים מדקדקים בניסוח מברק וסופרים כל מלה ומלה. וכל כך למה, משום שהם יודעים שכל מילה עולה להם כסף. ואם בכסף הבריות מדקדקים כל כך, על אחת כמה וכמה יש לספור כל מלה שמוציאים מהפה, וכ"ש אם זה נוגע לאיסורים חמורים שבתורה, ופוגע גם במונחות ולפעמים גם בנפשות.

רואים שדיבורו של אדם מאוד קובע, ועד כמה צריך האדם לדקדק במלותיו

ובאותו ענין מסופר בגמרא (מועד קטן יח.) ששמואל בא לבקר את אחיו פנחס שישב ל"ע שבעה, וראה שצפרניו ארוכות. שמואל סבר שמותר לגזור ציפרניים בשבעה, ולכן שאל אותו מדוע אינו גוזרן. אמר לו אחיו: "אי

בדידיה הוה, מי מזלזלת ביה כולי האי?" (- אם לך היה קורה כדבר הזה גם כן היית שואל שאלות כאלו?) מספרת הגמרא: "הוא - היה זה 'כשגגה היוצאת מפי השליט' ואתרע ביה מילתא בשמואל - שמואל נעשה 'אבל' וישב שבעה...

כשפנחס אחיו בא לבקרו, תפס שמואל את הציפרניים שגזר זורק אותן עליו. אמר לו: הכל בגללך, וכי אינך יודע שברית כרותה לשפתיים? ממשיכה הגמרא ואומרת, שענין זה של ברית כרותה לשפתיים, למדנו מאברהם אבינו ע"ה, שלפני העקידה אמר אל נערי "שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם" - הוא דיבר גם על עצמו וגם על יצחק שישובו, ואכן כך היה לבסוף...

רואים שדבורו של אדם מאוד קובע, ועד כמה צריך האדם לדקדק במלותיו.

יהוא מלך צדיק היה והרג כל נביאי הבעל בחכמה אמנם בסוף ימיו עבד עבודה זרה מדוע?

כמו כן אנו מוצאים בגמרא (סנהדרין קב.). מסופר על יהוא שהיה מלך ישראל אחרי יהורם בן אחאב, שלא היה כמותו. אחאב היה מלך רשע גדול עובד עבודה זרה וכשהוא מת, בנו יהורם התמנה למלך במקומו. אחר כך בא הנביא והכתיר את יהוא למלך, וציווהו להרוג את כל בית אחאב, וכך הוא עשה. אבל יהוא היה צדיק אמיתי ולא הסתפק בהריגת בית אחאב, אלא החליט להרוג את כל נביאי הבעל. הבעיה היתה איך יאסוף את כולם למקום אחד. מה עשה, כתב מודעה גדולה, ובה נאמר בזו הלשון - "אחאב עבד את הבעל מעט, יהוא יעבדנו הרבה". מה שאחאב עבד עבודה זרה - זה כלום ביחס למה שאני יהוא, מתכוון לעשות. "ביום זה וזה תערך אסיפה גדולה לכל עובדי הבעל. איש בל יעדר!"...

בשעה היעודה הגיעו כולם, ויהוא גם כן הגיע. אמר להם, כדי שלא יכנסו לנו מרגלים, ברצוני שכל אחד יבדוק את העומד לידו שהוא באמת מעובדי הבעל. בדקו ואמרו לו: הכל בסדר. אמר יהוא: רגע, אינני רוצה שיכנסו לנו באמצע אנשים זרים. וצוה לסגור את הדלתות על מנעול, לאחר שננעלו הדלתות אמר: עכשיו כולנו נלבש מדים כדי שנוכל לזהות אחד את השני, לבשו כולם מדים.

אחרי שהכל היה מוכן, סימן יהוא לחייליו, והם נכנסו פנימה ושחטו את כולם.

וממשיכה שם הגמרא ומספרת דבר נורא, שבסוף ימיו יהוא בעצמו עבד עבודה זרה. ואיך קרה שכה התדרדר, מפני ש"ברית כרותה לשפתיים". הוא אמר "יהוא יעבדנו הרבה", הוציא את המלים הללו מפיו - ואכן כך היה! ומכאן למדנו שצריכים לשמור על הפה! אפשר לנקוט בלשונות המשתמעות לשתי פנים, אבל, חס ושלום, לא להוציא את המלה עצמה מהפה. שפתיים הם דבר קדוש, ומלים היוצאות מהפה עלולות לגרום לאדם צרות וייסורים, לא עלינו...

בית ראשון נחרב בגלל ג' עוונות חמורים ונבנה לאחר שבעים שנה. בית שני נחרב בגלל שנאת חנם ועדיין לא נבנה זה כמעט אלפים שנה

כותב הרמ"ע מפאנו - מובא בגמרא (ב"ב ב.). ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער. השור, זה שור שהולך ברגליו ומזיק. הבור, זה בור שאדם השאיר אותו פתוח ללא כיסוי ואדם אחר נפל בפנים. המבעה, מביאה הגמרא שתי דעות - אחד שאוכל, ודעה שניה - אדם שנקרא אם תבעיון בעיו. ההבער, זה אדם שהדליק אש וממנו פרצה אש והלכה לשדות זרים.

ומפרש הרמ"ע - שלושה אבות נזיקין, הביאו את האבא הרביעי. השור הוא חטא העגל. הבור, הוא מכירת יוסף וזריקתו לבור. המבעה, זה המרגלים שדיברו סרה בארץ ישראל. ושלושת אלה, גרמו להבער - לשריפת בית המקדש! **השור**, זה חטא העגל! והמבעה מה שאמרו בחטא המרגלים "בשנאת ה' אותנו הוציאנו ממצרים". על הכתוב בחטא העגל "ויקומו לצחק" אומר רש"י - לצחק, זה גלוי עריות, כמו שנאמר (בראשית לט יז) 'לצחק ב'. ושפיכות דמים, כמו שנאמר (שמואל ב' ג יד) 'יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו', אף כאן נהרג חור. יוצא, שבעוון השור, ביחד עם חטא המרגלים. נשרף הבית הראשון.

ומובא בגמרא (יומא ט) בית ראשון חרב על עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, והבית השני חרב, על שנאת חנם. בית ראשון נבנה אחרי שבעים שנה. עם ישראל תיקן עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. מה שהביא לחורבן בית שני היה שנאת חנם. 1945 שנה ועדיין לא נבנה.

האחים זורקים את יוסף לבור

הבית השני נשרף בגלל הבור. הבור - שנאת חנם, "וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום" זורקים אותו לתוך הבור, ונותנים לו לבכות ולצרוח. כאן נולדה שנאת אחים - שנאת חנם! תקופת בית שני מתאפיינת בשנאת חנם, שמעוררת את חטא מכירת יוסף ומביאה את ההבער של הבית השני!

נתבונן כיצד האחים זרקו את יוסף לתוך הבור: - ויקרא יוסף אל אחיו מתוך הבור, ויאמר אליהם - מה עשיתי לכם ומה חטאתי, הלא אנכי עצמכם ובשרכם, ויעקב אביכם, אבי הוא, ולמה תעשו לי הדבר הזה, ואיך תשא פניכם אל יעקב אבינו, והיה צועק אל אחיו מתוך הבור ויאמר - יהודה, ראובן, שמעון, לוי, אחי, שאוני ממחשכים אשר שמתם אותי בו, וראו היום את פני ה' ואת פני יעקב אבי, ואם חטאתי לפניכם, הרי בני אברהם יצחק ויעקב אתם, ואם אתם רואים יתום, תרחמו עליו, ואם רעב יאכילהו לחם, ואם צמא תשקהו מים, ואיך אתם לא מרחמים על אחיכם, עצם מבשרכם, והיה צועק ובוכה בתוך הבור. וישמעו האחים את צעקתו ואת בכייתו בתוך הבור, וילכו ויתרחקו מן הבור, כדי לא לשמוע צעקתו ובכייתו של יוסף מן הבור.

מגיעה אורחת ישמעאלים, ומרימים את יוסף מן הבור, ומוכרים אותו, והוא יוצא לדרך למצרים. ממשיך ספר הישר ואומר - וילכו האנשים בדרך ויעברו בדרך אפרת, אשר היא קבורת רחל, ויגיע יוסף עד קבר אמו, וימהר וירון יוסף אל קבר אמו, ויפול על הקבר ויבכה, ויצעק יוסף על קבר אמו ויאמר - אמי אמי יולדתי, עורי וקומי וראי את בןך שנמכר לעבד ואין מרחם...

ויצעק ויבך יוסף בכי גדול על קבר אמו וידום כאבן על הקבר ממר ליבו. וישמע יוסף קול מדבד אליו מתחת לארץ. בני בני, יוסף בני, שמעתי את קול בכייתך ואת קול צעקתך, ראיתי את דמעותיך, ידעתי את צרתך בני, וייצר לי עליך, ויוסף לי יגון רב על יגוני, ואתה בני, חכה אל ה' והתחולל לו, ואל תירא, כי ה' עמך הוא. הוא יציל אותך מכל צרה. קום בני ולך מצרים עם אדונך, ואל תירא, כי האלוקים עמך. אומרת לו רחל, לך איתם זו גזרת שמים, קבל אותה ולך איתם. התורה לא כותבת, אבל מדרשי חז"ל מספרים לנו, כמה דמעות, הוריד יוסף הצדיק, על מה שעשו לו אחיו ושלחו אותו למצרים.

מעשה מזעזע שבגינו נחתם גזר דין של חורבן בית שני

איתא בגמ' (גיטין נח) אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו? מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, ושוליא דנגרי הוה (תלמיד ועובד של נגר היה). פעם אחת הוצרך (הנגר) ללות (כסף), אמר לו (העובד): שגר (שלח) אשתך אצלי ואלונה (אלווה לך), שיגר אשתו אצלו, שהה עמה שלשה ימים. קדם ובא אצלו, אמר לו (הנגר): אשתי ששיגרת לי לך היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה (שלחתי אותה) לאלתר (מיד), ושמעתי שהתינוקות (פרחחים) נתעללו בה בדרך (אנסו אותה). אמר לו: מה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי גרשה. אמר לו: כתובתה מרובה, אמר לו: אני אלווך ותן לה כתובתה. עמד זה וגרשה, הלך הוא ונשאה. כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפורעו, אמר לו (העובד לנגר): בא ועשה עמי בחובך. והיו הם (העובד וגרושתו של הנגר) יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן, ועל אותה שעה נתחתם גזר דין. עד כאן.

ניתן לראות כי 'הרשע הגדול' במעשה הוא שוליית הנגר. במקום להכיר טובה לנגר שלימדו, הדריכו, והקנה לו מקצוע, בוחר הוא בדרך של ערמה לקחת את אשתו ולנשל אותה מרכושו. אולם עיון נוסף בסיפור יגלה ביקורת גם כלפי הנגר השומע לעצה נלוזה זו ומגרש את אשתו בזמן שהיא נמצאת בצרה, וכן כלפי הרעייה המשתפת פעולה עם השוליה.

עולה מכאן שכל המשתתפים אינם נקיים מעוון. מעשה זה מתאר את המצב בשלהי ימי בית שני בהם ההקפדה על מצוות שבין אדם לחברו הייתה בשפל המדרגה. שפלות זו נגזרת דווקא משום שמצד הדין, כולם נהגו כאן כדין. השוליה הרי נהג כדין כשנשא את אשת הנגר רק לאחר גירושה. גם הכסף שנתן השוליה לנגר כהלוואה לצורך מתן כתובת אשתו, מגיע לו מצד הדין בחזרה. גם שעבוד הנגר כעבד עבור השוליה, נעשתה כדין, שהרי אף אחד לא הכריח את הנגר לגרש את אשתו או ללוות כסף לשם כך.

לכאורה הכל תקין מבחינה הלכתית: הגט כשר, ההלוואה ניתנה כדין וכן חובת השבה. הכל כשר וביחד עם זה הכל רקוב! 'נבל ברשות התורה' יכול להיות גרוע וחמור יותר מעבירה על איסור מפורש, שכן הוא מתלבש באצטלא של צדיק וכשר. 'ועל אותה שעה נתחתם גזר דין'! במעשה הזה, של שוליה דנגרה, הוא ישב ובכה, והיו

דמעות נושרות מעיניו ונופלות בתוך כוסותיהם. הדמעות האלו, עוררו את השנאת חנם של יוסף! הבכי של יוסף, זה היה הדבר של "מכה כפטיש", שעורר את הענין של השנאה והביא לבסוף, לחורבן בית שני. ההוצאה לפועל, היתה על קמצא ובר קמצא!

מדוע יצא שועל מבית קדשי הקדשים

כדאי להביא כאן את דבריו הנפלאים של הגה"ק בעל ה"ערוך לנר" זי"ע:

דהנה, הגמרא בסוף מסכת מכות מספרת, על רבן גמליאל, רבי אלעזר בן עזריה, רבי יהושע ורבי עקיבא, שעלו יום אחד לירושלים בתקופה שלאחר חורבן בית שני. כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדש הקדשים והיו כולם בוכים ורבי עקיבא מצחק. (הגמרא בהמשך מסבירה שם מדוע רבי עקיבא היה מצחק).

שאל הגה"ק בעל ה"ערוך לנר" זי"ע מדוע דוקא שועל יצא מבית קדשי הקדשים ולא היה אחרת?

ובאמת בתקופת בית ראשון - אומרים חז"ל (יומא סט ע"ב) - חכמי ישראל התפללו לקב"ה על היצר הרע של העבודה זרה שיתבטל מן העולם, וכך אמרו: "הוי הוי! יצר זה של העבודה זרה הוא זה שהחריב את בית המקדש והרג את כל הצדיקים, והגלה את ישראל מארצם, ועדיין רוקד הוא בינינו ומסיתנו לעבוד עבודה זרה? ... הלא לא נתת לנו אותו רק כדי שנקבל שכר על ידו במה שנתגבר עליו. אין אנו רוצים אותו ואין אנו רוצים את השכר הבא על ידו כשנתגבר עליו.

ואכן תפילתם התקבלה, ו"נפק אתא כי גוריא דנורא מבית קדש הקדשים" - יצא מקדש הקדשים דמות גור אריה של אש. "אמר להם זכריה הנביא לישראל: היינו יצרא דעבודה זרה" - זהו היצר של העבודה זרה. וצריך להבין מהו פשר ההבדל בין בית ראשון לבית שני, מדוע בבית ראשון יצאה מבית קדשי הקדשים דמות אריה, ואילו בבית שני - שועל? וביאר ה"ערוך לנר": בית ראשון נחרב בגלל ג' עבירות חמורות - גילוי עריות, שפיכות דמים ועבודה זרה. העוונות הללו הן בבחינת אריה, העבירות החמורות שישנן. ליצר הרע היה כח של אריה להחטיא את ישראל בחטאים החמורים ביותר. לכן כשהם התפללו - יצא אריה מבית קדש הקדשים.

אבל בבית שני לא היה אריה, היצר הרע של העבודה זרה הרי כבר התבטל מן העולם קודם לכן. על מה איפוא נחרב הבית? על עוון שנאת חנם, שהוא נמשל לשועל - חיה הכמה וערמומית מאין כמותה. כדי לעורר שנאת חנם בין יהודים, צריך היצר הרע להיות ערמומי כשועל. לבוא אל האדם, מחופש לצדיק עם זקן ארוך, וללחוש באזניו: "מדוע אתה שותק לו, תראה מה עשה לך!" וכשיטעון: "אני הרי צדיק ורוצה לוותר", יאמר בצדקנות: "הלא זו מצוה לרדוף אותו!" ... זהו שועל. הוא מתחכם ויודע איך ליצור את המחלוקת עד שבסוף תהיה שם שנאת חנם.

אהבת חנם

כתב הרב ראשית חכמה (ענוה פרק חמישי), טעם אהבת חברים על פי הסוד הוא, כי אחר שהוא אמת ומוסכם בפי הכל היות כל הנשמות אצולות ממקום גבוה, צריך שיאהב כל נשמות חבריו במה שהם חלק אלוה ממעל, במציאות שהוא אוהב את נשמתו, וכמו שהאלהות העליון מתיחד תכלית היחוד, וכן הנשמות למעלה אין בהם קנאה ותחרות ושנאה ח"ו, כי המדות האלו הן מדות חיצוניות מהקליפה החיצונית, אבל בקדושה הכל באהבה, וכמו שהארכנו בשער האהבה עיין שם, ואף על פי שאמרו רבותינו ז"ל שבגן עדן תחתון כל אחד נכוה מחופתו של חברו, אין זה מפני השנאה, אלא מתבושש הוא בחשבו שהיה ראוי שיעזב הוא למדרגה ההיא, שיאיר בו האור העליון יותר ממה שיש לו, שכל חשק הצדיקים בגן עדן הוא זה, נמצא שהיא קנאה המביאה לידי אהבת השם, ואוהב את חברו, שזכה למעלה ההיא על ידי מעשיו.

והנה מצד ב' דברים צריך לאהוב את חברו, האחד מצד הנשמה, הב' מצד הגוף, ועל ב' בחינות אלו אפשר שאמר הנביא (מלאכי ב' י') הלא אב אחד לכלנו, הלא אל אחד בראנו, מדוע נבגד איש באחיו, ופרש"י ז"ל, הלא אב אחד לכלנו, הוא יעקב אבינו ע"ה, ובדאי בחינה זאת היא בחינה מצד הגוף, שיעקב אבינו ע"ה היתה מסתו שלמה בלי שום ערבוב קליפה, וזכה להוליד י"ב שבטים שהוציאו שבעים נפש, והכל בקדושה שלא יצא שום אחד לחוץ, ולכן אז נבדלו ישראל משאר אומות. אמנם (דברים לב' ט') יעקב חבל נחלתו, כדפירשנו בשער הקדושה ולכן אסור לנו להתערב ולהתחתן עם שאר ע' לשון, וכן פירש בזהר והעתקנו לשונו בשער הקדושה שאמר: זכאין אינון צדיקיא, גופא דילהון קדישא, נפשא דילהון קדישא, אל אחד בראנו, בראנו מצד הנשמה, כי הבורא יתברך מצד רוחניותו בורא הנשמות,

שהם רוחניות כמותו, כמו שפירש רש"י ז"ל, ג' שותפין באדם, והנשמה משתווה להקב"ה בה' דברים, כמו שפירש בפ"ק דברכות בענין ה' פעמים שנאמר (תהלים קג' א') ברכי נפשי את ה'.

עוד פירשו בזה כי כאשר ישראל הם זה עם זה באהבה, גורמים למשוך צד הימין והחסד לעולם, דכתיב (ירמיה לא' ב') ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד, ואם לאו ח"ו השמאל גובר, כי השנאה נמשכה מהשמאל, והחיצוני הנמשך מהשמאל, משתלם ונעשה שיעור קומתו שלימה, וזה לשונו: פתח ואמר: אל תאמר אשלמה רע (משלי כ' כב') בא וראה הקב"ה עשה לו לאדם שיתחזק בתורה, וללכת בדרך האמת וצד ימין, ולא לילך בצד שמאל, ומשום שהאנשים צריכים ללכת לצד ימין, יש להם להרבות אהבה זה עם זה כי אהבה היא בחינת ימין, ולא תהיה שנאה זה עם זה שהיא בחינת שמאל, כדי שלא להחליש הימין שהוא המקום שישאל דבוקים בו.

גדול השלום ושנואה המחלוקת שאפילו עובדין ע"א כביכול אין השכינה יכולה לנגוע בהם, שנאמר (הושע ד' יז') חבור עצבים אפרים הנח לו. גדול ענשה של שנאת חנם שהחריבה ירושלים ובית המקדש, וסמך לדבר (איכה א' א').

איכה ישבה בדד העיר ראשי תיבות איב"ה. תניא מקדש שני שהיו עוסקין בתורה וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות עבודת אלילים גילוי עריות ושפיכות דמים.

כמה צריך להזהר בענין השלום

בס' ליקוטי תורה לרבינו האר"י בריש פרשת שופטים על הפסוק 'כי יפלא ממך דבר למשפט' מביא מדרש נורא על גודל חורבן הבית, ומבאר כי כל זה נגרם מחמת המריבות והעדר השלום, שהוא היסוד של הכל, ובלעדי - אין כלום. וז"ל:

כי יפלא ממך דבר למשפט וגוי. אמרו רבותינו ז"ל (בזוה"ח ובמדרשות, על פסוק כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך) ששאלו מלאכי השרת להקב"ה בשעת החורבן: רבש"ע כתבת בתורתך ושפך את דמו וכסהו בעפר וכאן כתיב ישפכו דמם כמים' 'כי דמה בתוכה' וגו'. כתבת בתורתך: 'אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד' וכאן כתיב: 'הבנים נשחטים' וכו'. כתבת בתורתך: וצוה הכהן ופנו את הבית וכאן 'וישפרו בית האלקים וכל כלי מחמדיה להשחית', אמר להם הקב"ה כלום יש שלום בעולם? הווא ואין שלום אין כלום! וכל זה רמזה לנו התורה בפסוק הזה 'כי יפלא ממך דבר למשפט' 'בין דם לדם' - היינו ושפך את דמו וכו'. 'בין דין לדין' היינו אותו ואת בנו כו' כנ"ל. 'ובין נגע לנגע' היינו וצוה הכהן כו' כנ"ל. והתשובה לכל זה 'דברי ריבות בשעריך' שעל ידי המריבות והעדר השלום שבהם גורם לכל זה, ומסיים 'וקמת ועלית אל המקום' שע"י ירושלים, עיר שחבורה לה יחדיו, שבה נעשו כל ישראל חברים ועל ידי התורה יתאחדו ויתוון ביניהם השלום.

וכמה צריך להפנים יסוד זה דוקא בימים הללו, כאשר עוון שנאת חנם עומד בעכרנו והזמן מבקש תפקידו, ועל כן יראה כל אחד להתחזק ברדיפת השלום והאחוה בין איש לרעהו ובהתרחקות מן המחלוקת והמריבה.

"אמרת להעתיק בכאן את המעשה אודות אותה קטטה, על מנת לעורר את הלבבות בגודל הזהירות מן המחלוקת ותולדותיה הרעות. וז"ל ס' עמק המלך (שער טז פרק לד): אחר כך עשה האר"י זלה"ה הסגר אחד לאלו העשרה חברים, ותיקן חדרים להנשים והטף בפני עצמו באותו החצר של בית ההסגר עצמו. ולסוף חמשה חדשים, נפלה קטטה אחת בין הנשים בערב שבת. והנשים הגידו אותה לבעליהן, ונמשך מזה עד שגם החברים נתקוטטו. והרב עליו השלום, תמיד היה מזהיר אותם על האהבה והאחות, שיהיה ביניהם תמיד שלום ואהבה ואחוה, ובאותו היום עברו על דבריו בעוונותינו הרבים. ולעת ערב יצא עם החברים לקבל שבת, וחזר לבית הכנסת סר וזעף, וישב כל זמן התפילה באנינות. ומהר"ר חיים עליו השלום כשראה אותו באותו סגנון נבהל מאוד, כי לא כן היה מנהגו לעשות. לאחר שסיימו הקהל התפילה הלך רבי חיים אצלו, ואמר לו רבינו למה ראיתך כל זמן התפילה הזאת באנינות ובמר נפש, אמר ליה האר"י זלה"ה מפני שראיתי בקבלת שבת סמאל הרשע, ואמר זה הפסוק, 'גם אתם גם מלככם תספּו' (שמואל א' יב, כה), מכאן נראה שכבר נחתם גזר דין, בעוונותינו הרבים, ולא נחתם אלא בעבור קטטה שנעשה היום בין החברים, שכל זמן שהיה שלום ביניהם, לא היה לו בית כניסה למקטרג. וכן היה בעוונות הרבים, באותו שנה נתבקש בשיבה של מעלה, מורינו ורבינו עטרת ראשינו, עם חמשה תלמידיו, ועליו נאמר "רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם, אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים". ע"כ.

הרווח של המוות

והנה, על גודל שכרה של הותרנות נוכל ללמוד מלאה אימנו: ידוע, שבאותו הריון שהיתה לאה עתידה ללדת את דינה, היתה בתחילה מעוברת בזכר, דהיינו שהיתה עתידה להוליד את יוסף, אלא שדנה בעצמה ואמרה, שאם אכן תלד בן, אז רחל אחותה תלד רק בן אחד ותהיה פחותה מן השפחות! שהרי האמהות היו נביאות ויודעות שעתידים להיות י"ב שבטים, ולכן התפללה שיהפך לבת וקראה שמה, דינה ורחל ילדה את יוסף במקום לאה. ולכאורה קשה, הרי ידוע לכולנו הסיפור של דינה בתורה, שתפסה שכס בן חמור ובא עליה. וכי זה שכר הותרנות? שיארע ללאה אסון שכזה! אכן, על מנת להשיב על כך נתבונן בפרקי דרי אליעזר (פרק לח) ששם מובא המעשה ע"פ מדרשי חז"ל: **כשבא יעקב לביתו בארץ אחוזתו שבארץ כנען נשכו הנחש. ואיזה נחש, זה שכס בן חמור, שהיתה בתו של יעקב יושבת אהלים ולא היתה יוצאת החוצה. מה עשה שכס בן חמור, הביא משחקות נערות חוצה לה מתופפות בתפים, יצאה דינה לראות בבנות המשחקות, ושללה ושכב אותה, והרתה וילדה את אסנת. ואמרו בני ישראל להרגה, שעכשו יאמרו כל הארץ שיש בית זנות באהלי יעקב. מה עשה יעקב, הביא ציץ וכתב עליו שם הקודש ותלה על צוארה ושלחה והלכה לה. והכל צפוי לפני הקדוש ברוך הוא. וירד מיכאל המלאך והורידה למצרים לביתו של פוטיפרע, שהיתה אסנת ראויה ליוסף לאשה, והיתה אשתו של פוטיפרע עקרה וגידלה אותה כבת. וכשירד יוסף למצרים לקחה לו, שנאמר (בראשית מא, מה) ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן און לאשה.**

הנה, רואים שמכל המעשה הזה של שכס בן חמור נולדה אסנת, שהיא ראויה היתה ליוסף לאשה. וידוע, שיעקב אבינו בירך את יוסף ששני בניו הנולדים לו במצרים, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, דהיינו שנחשבים כמו שני שבטים נפרדים כל אחד בפני עצמו! הרי לפנינו, שכרה של הותרנות, שלאה ויתרה על שבט אחד במה שדנה בעצמה וקיבלה במקום זה שני שבטים. נמצינו למדים, שמוותנות אף פעם לא מפסידים אלא רק מרוויחים, רק שבשעת הויתור אכן יש כאן נסיון!.

חז"ל אמרו (יומא כג.) 'המעביר על מידותיו מעבירין לו על פשעיו', כי הבה נתבונן היאך יש ביד 'בשר ודם' להעביר על מידותיו, והרי פלוני ירד לחייו... אלא כי באמונתו הינו אומר לעצמו, וכי פלוני הזיק אותי, לא כי, אלא ה' אמר לו קלל... כך נמי יענה לעומתו הבורא, וכי פלוני חטא נגדי, לא כי, אלא יצרו הרע אמר לו חטא... א"כ יש לפטרו מהעונש המוטל על עוברי עבירה.

העפר שמשליכים עליך הוא לטובתך

ידע כי כל הנעשה בעולם לטובתו ול'עלייתו' הם באים. ויובנו הדברים עפ"י 'מעשה שהיה' בסוס נאמן לאדונו, הלה היה עובד יומם ולילה עבור האדון 'כמו סוס', האדון שנהנה מההכנסות שהסוס מכניס ל'אוצרו' בעבודתו המסורה היה מרבה להיטיב עמו כגמולו הטוב, מאכילו ומשקהו ממיטב מאכלי הסוסים, ואף בית מדור ללון העניק לו כראוי וכיאות לסוס שכמותו... עברו הימים והשנים, והסוס החל להראות סימני זקנה, כוחותיו כבר לא עמדו לו, ומזמן לזמן הרגיש הבעה"ב כי 'הכנסות' הסוס פוחתות והולכות, ואילו ה'הוצאות' סביב מאכלו ומשקהו לא פחתו במאומה, וכבר חישב בעה"ב 'לשלחו בגט שחרור' - 'וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול'... אבל מחמת הכרת הטוב לא הפקיר את סוסו נאמנו משכבר הימים. עד שביום בהיר הילך הסוס ברחובה של עיר ולרוב זקנותו לא ראה כהוגן ונפל ל'בירא עמיקתא' (בור עמוק) חמישים אמה' ואך בנס נשאר לחיות, עתה עלה בדעת בעה"ב - אכן, עד היום ריחמתי על סוסי הנאמן ולא שלחתיו לחפשי - אבל בזו השעה משאירע לו כן מותר לי לקיים בו 'רק לא ירבה לו סוסים' (דברים יז טז), רשם תהא קבורתו... פתח בעה"ב ב'לשם יחוד' לקיים מצוות 'קבורה', נעמד על שפת הבור והחל משליך לתוכו עפר למען יכוסה כל גופו וראשו כדת וכדין... הסוס שעמד בתוככי הבור הביט ממטה למעלה בתדהמה ותימהון על בעליו, מדוע מכסני מר בעפר... והבעלים בשלו - מריק לתוככי הבור שקי עפר בזה אחר זה... ועדיין מביט עליו הסוס בעיניים מלאות פחד ובעתה עד... שראה הבללים כי בכל פעם שהוא משליך עפר לתוך הבור קופץ הסוס לגובהו של בור, וכן יעשה שוב ושוב... מתחילה לא הבין הבעלים לשמחה וריקודין הללו מה זו עושה. עד ש... ראה כי הסוס הולך ועולה מעלה מעלה, עד שיצא מן הבור כשהוא בריא ושלם בכל רמ"ח ושס"ה, או אז הבין כי אף שהוא בא לקברו ולכנסתו בעפר, אבל הסוס השתמש ב'קבורה' זאת להעלות עצמו עוד ועוד על הר העפר שנעשה בבור תחתיות עד שיצא לחפשי לגמרי...

ולדידן, אנא ממך, מנע קולך מבכי בשעה שהנך רואה כי פלוני רוצה ובא לקברך בחיים חיותך... אל תתפעל ממנו, כי חבילי עפר ואדמה שהלה משליך עליך אינם אלא 'הר' להעלותך למעלה להוציאך ולדלותך מבור גלותך ושפלותך.

מהי "שנאת חנם"

וראיתי מבארים הא דאמרו (יומא ט:) שבגין 'שנאת חנם' נחרב בית המקדש, וכי יש מי ששונא את חברו 'בחנם', הרי השנאה באה על זה שהזיק לו או דיבר עליו וכן כל כיו"ב, ואיננה בחנם כלל.

אלא צריך לומר, דהאש הבוערת בפיסת עץ קטנה תכבה תוך רגעים ספורים, כשיוסיפו לה עצים תבער למשך שעה, ובהוספת שמן ועוד חפצים הבוערים תבער האש כמה ימים וכן הלאה. כללו של דבר, כפי רוב השמן שיוסיפו למדורה כן תוסיף האש לבעור. כך ממש היא אש המחלוקת, אם לא יוסיף הלה לענות לו וכדו' תשקע האש מעצמה ותכבה, אך אם זה יענה וזה יצעק ויגרור אחרים וכיו"ב - אזי אי אפשר לידע עד כמה ימים ושנים תמשך המחלוקת. ועל הוספת השמן - הגערות והצעקות אמרו שהוא בחנם, כי אם לא היה מחזיר לו תיכף בכפלי כפלים לא הייתה האש מתפשטת למרחק גדול כל כך.

האדמו"ר מקלויזנבורג זי"ע בליל יום הכיפורים מיד אחר המלחמה הנוראה, ביאר בלשון הכתוב (דברים לב יח-יט) "צור ילדך תשי ותשכח קל מחללך", וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו, צור ילדך תשי - הקב"ה מטיב לכל ונותן להם חיים פרנסה וכבוד וכו' וכו', והרי הם שוכחים מכל טובותיו של הבורא וממרים כנגד רצונו, על זה מחוללך - מלשון מחול-לך, הקב"ה מוחל על חטאים אלו שבין אדם למקום, אך וירא ה' וינאץ - על מה יתרבה ויתגדל כעסו, מכעס בניו ובנותיו, על זה שמכעיסים ומכאיבים לבניו ולבנותיו, ע"ז אינו מוחל.

בענין הקנאה

מכיון שאחד הדברים הגורמים לפרוד בין החברים היא מדת הקנאה אמרנו לכתוב גם בענין זה. כתב הרב שבט מוסר (פרק יד' כו'), יתרחק בתכלית הרחוק מלהיות מקנא בהצלחת הרשעים בכל משלח ידם וחביבים בעיני ההמון נשים וטף ורשעים כמותם, שקנאה מביאתו לבעוט בכל מה שטרח כל ימיו בתורה ומצוות, לבחור דרך הרע אולי יצליח, גם לא יפתחו יצרו לומר: הנני יושב עמהם, ואיני עושה כמעשיהם, רק להשתתף עמהם בעבור הצלחתם, שכך דרכו של היצר הרע, להתחיל בדרך היתר ולסיים באסור, וזהו שאמר המשורר דוד המלך ע"ה (תהלים א' א') אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים כלומר: והלך בתורת ה' ואשריו לו שלא פתה אותו יצרו הרע לעמוד בדרך חטאים ולישב במושב עם לצים, להשתתף עמהם בעבור הצלחתם אף שלא היה עושה כמעשיהם, כי אם בתורת ה' חפצו דוקא, ואפילו בדוחק ובצער, סופו להצליח ולקיימה מעושר, שיהיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו וכל אשר יעשה יצליח, לא כן הרשעים, שהצלחתם תתהפך כמוץ אשר תדפנו רוח.

וכן הזהיר שלמה המלך, ע"ה (משלי כד' א') אל תקנא באנשי רעה ואל תתאו להיות אתם, כי שוד יהגה לבם ועמל שפתיהם תדברנה, בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן, ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, הכונה לומר: אל תקנא באנשי רעה, כי לא יפל קנאה כי אם בראות שהם מצליחים, ועם כל זה אני מזהירך, שאל תקנא באנשי רעה, וגם אל יעלה על דעתך להשתתף עמם באמריך: איני עושה כמעשיהם, ואל תתאו להיות אתם בחברה, שאדרכה גיע לך הפסד ולא ריוח, כי כל מה שמבטיחים לך, הבל יפצה פיהם, כי שוד יהגה לבם ועמל שפתיהם תדברנה, לכן החזק במוסר אל תרף (משלי ד' יג') משום כי בחכמת התורה יבנה בית ובתבונה של תורה יתכונן, ובדעת תורה ומצוות חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, לכן אל יקנא לבך בחטאים מסכת הצלחתם, כי הבל הוא ובזמן מועט כי אחרית רע לרשע, וצדיק פרוח יפרח.

הקנאה שורש לכפור בהי"ת ח"ו

וכן נחפשה דרכינו ונחקורה בשלש תועבות אחרות, דתנן (אבות ד' כא') הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, ופרשו ז"ל סתם - מן העולם הזה ומן העולם הבא, וגם אלו נרמזו בקריאת שמע, ויש לתת עליהם לב בכל יום בעת קריאת שמע, כדי להשמר מהם תמיד. התרחק ממתת הקנאה, כי אין מדה רעה למעלה ממנה, והיא אב לכל העברות ושורש לכפור בבורא, כאיש אשר תעבור עליו רוח קנאה וקנא בחברו, היא מוציאתו מן העולם הזה, שדואג ומצטער תמיד, וסופו יורש גיהנם, כי היא גורמת לאדם לעבור על כל מצוות האמורות בתורה, אם תדקדק יפה, ואם רוח הקנאה יעלה עליך, בראותך את חברך מצליח במעשיו, בגופו ובממונו, ואתה לא כן, עשה זאת איפוא והנצל, שא עיניך לשמים ותן כבוד ושבח והודאה לאדון הכל אל אמת, שאינו מקפח שכר שום בריה העושה רצונו, בין רב למעט, כי כפי מעשה האדם, גמול ישלם לו, אמור בלבבך: אולי יש מעשים טובים ומצוות בידי חברי ועושה רצון קונו, ועל כן גם יוצרו עושה רצונו ומשפיע לו טובה, ואני אולי הרביתי לפשוט נגד בוראי, ואיני כדאי, ואם אולת אדם תסלף

דרכו על ה' יזעף לבו, (משלי י"ט ג') בתמיה, אך תקנא במעשים טובים, ואמרת אעשה כן גם אני, ותיטיב מעלליך ועשה רצון יוצרך, למען יאהבך ותמצא חן בעיניו, ואם ידעת שאתה צדיק גמור, וחברך המצליח רשע גמור, אל ירע בעיניך על המקרה אשר אתה רואה, אך חשוב בלבבך אפשר שחברך הרשע המצליח עשה שום מצוה, ובהצלחתו משתלם לו גמולו בעולם הזה, (קידושין מ' ב') כדי להיפרע ממנו לעולם הבא על רוב עונותיו, ואני אף על פי שאני צדיק, אי אפשר שלא חטאתי נגד יוצרי, כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, (קהלת ז' כ') ועל אותו חטא הקב"ה יפרע ממני בעולם הזה, למען ינחילני חיי עולם הבא, שהוא עולם ארוך, ומאהבתו אותי מיסרני בעולם הזה, לכלות פשעי ולהתם חטאתי ולכפר עוני, ככתוב (דברים ח' ה,) כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך, וכתוב (משלי ג' יב') את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה, ואם גם אתה תצליח, ויש לך די ספוק ברוח וכבוד, אף שאינך עשיר ואין לך רוב בנים כמוהו וקנאת בו, הוי יודע שענשך רב וגדול עונך מנשוא, כי אתה נוהג קלות ביוצרך, ונראה שאתה חכם בעיניך לאמר: לא יתכן דרך השם, והיית רוצה שיהיה מתנהג אחר דעתך ורצונך, אך זאת חשוב: יוצרך ברוך הוא מלך שלטון, ומי יאמר לו מה תעשה, ואין להרהר אחריו, ודי לי על הנשמה אשר נתן בי, וחיים וחסד שעושה עמדי, ועלי להודות ולשבחו על כך, ואין להרהר אחריו ודי לי, ומה תקוה כי ירבה כבוד ביתו, כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו, ואין טוב לאדם, כי אם לירא את השם הנכבד והנורא ולעבדו בכל לב, לעשות רצונו במלאו בלי חסרון דבר בכל יכלתו, ולאהבה אותו ולדבקה בו, ככתוב (דברים י' כ,) את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק. כדבר הזה תדבר ליצרך הרע במוצאך אותו.

הקב"ה שורה בישראל כשאין קנאה

ושם (יט' יד'), והקנאה רמוזה בפרשה ראשונה, בפסוק ראשון דקריאת שמע, המקובל בידינו מיעקב אבינו ע"ה, בעת שנשתלק מן העולם צונו וזרזנו על יחוד השם, כדאיתא במסכת ברכות (פסחים נו' א') וכדכתב הרמב"ם ז"ל (ק"ש א' ד') ונרמזו הכתוב, כדכתיב (בראשית מט' ב') הקבצו ושמעו בני יעקב, דקשה מאי הקבצו, הרי אמר להם האספו ואגידה לכם, והרי הם לפניו, אלא פירוש האספו, על הגופות, ואיך שהיו לפניו צוה אותם שיסירו מלבם קנאה ותחרות, כאלו הם איש אחד, נפש אחת, שאם לא יעשו כן, אי אפשר לקבל עליהם יחוד שירצה וישרה עליהם, כדכתב רשב"י דהיינו (איוב כג' יג') והוא באחד ומי ישיבנו, דהפסוק קשה להבין, דהוה ליה למימר והוא אחד, מאי באחד אלא רוצה לומר: הוא יתברך אינו שורה כי אם בישראל ביחוד לב אחד בלי קנאה, דוגמת מלאכי השרת דכתיב בהו כלם אהובים וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים, ואמרו באבות דרבי נתן (יב' ו') המלאכים מכבדים זה לזה, וכל אחר אומר: פתח אתה, שאתה גדול ממני, וזהו לשון שמע, שאמרו המקובלים שהוא לשון קבוץ, כמו (שמואל א' טו' ד') וַיִּשְׁמַע שְׁאוֹל אֶת הָעָם, וכל אחד בעת קריאת שמע מיחד לבו עם כל עדת בני ישראל ומדבר אליהם, שמע ישראל, כולנו באהבה וקשר לב אחד, בלי קנאה ושנאה, ועתה אנו מקבלים יחוד אלהינו עלינו ואומרים: ה' אלהינו ה' אחד, עכ"ל.

המקנא חומס בנפשו

ועוד כתב (לוי יז') גם הקנאה מדה פחותה היא, באה מגריעות הנפש, שאם הוא מקנא ביופי של אדם או בגבורתו או בעשרו, אינו חפץ במה שגזר עליו הקב"ה, והמקנא חומס נפשו, כי הוא מתאבל תמיד ושכלו מתחסר מרב קנאה הטמונה בו, ואין לבו פנוי ללמוד ולהתפלל בכונה ולעשות מעשים טובים, ולכן חכמי ישראל היו מתפללים לא תהיה קנאתנו על שום אדם, ולא קנאת אחרים עלינו, ומי שהוא אוהב שלום, מבטל ממנו הקנאה והתאוה והכבוד, דכיון שבכל אות נפשו אוהב שלום, מתרחק משלש אלה כבורח מן הארי ומן הנחש, וכן מתרחק מכל מדות המגונות הגורמים הרחקת השלום, ומשתרש בכל מדה טובה ונאה, כי הוא סבה לקרב השלום עם כל אדם.

אוהב שלום ורודף שלום

כתב בספר ארוכה ומרפא לרבי הלל דוד סתהון זצ"ל, בכלל מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, הוא לשים שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו, תנן (אבות א' יב') הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, כתיב ביה באהרן (מלאכי ב' ו') תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון. אמרו חכמים (אבות דרבי נתן יב') כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע בו באדם רשע, ונתן לו שלום, למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר, אוי לי היאך אשא עיני אחרי ואראה את אהרן, בשתי ממנו שנתן לי שלום, נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה, וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהם, אמר לו בני ראה חברך מהו אומר, מטרף את לבו וקורע את בגדיו, אומר אוי לי היאך אשא עיני ואראה את חברי, בשתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו, והוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו, וכשנפגשו

זה בזה, גפפו ונשקו זה לזה, לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל, אנשים ונשים. אבל במשה שמוכחן בדברים קשין, נאמר ויבכו בית ישראל את משה. ועוד, כמה אלפים היו בישראל שהיו מהלכין אחר מטתו של אהרן, שנקראו אהרן על שמו, שאלמלא אהרן לא באו לעולם, שהיה משים שלום בין איש לאשתו ומזדווגין זה עם זה, והיו קורין שם הילד על שמו (תנא דבי אליהו רבא לא'), וכן היה עושה אהרן הכהן, שהיה מתכוין ועושה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, ובין ישראל לחכמים, ובין חכם לחבירו, ובין ישראל לחבירו, ובין איש לאשתו, ועליו הוא אומר (ישעיה ג') אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, ועליו נאמר (ישעיה נו') כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה, הקב"ה שהוא בוחן לבות וכליות, היה אומר לאהרן, אתה נתכוונת לטובה ועשית שלום ביני ובין ישראל, אני מוציא ממך בנים שמכפרים על ישראל בכל שנה ושנה ביום הכיפורים, וקורין עליהם שלום בכל יום ויום, ויאמרו להם (במדבר ו') יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום.

זהירות בכבוד הזולת

פעם ערך הברון רטשילד 'קידוש' לכבוד ה'שמחה' שהייתה במעונו, אל הקידוש הוזמנו הרבה מבני ישראל בראשות מאורי וגדולי הדור דאז, והיה בהיכנסם לאולם הגדול לא מצאו על לשולחנות הערוכים רק יין וגביעים לקדש בהם - ולא ידעו כיצד יקדשו, שהרי 'אין קידוש אלא במקום סעודה' (פסחים קא). כיצד יקדשו מבלי 'מזונות על השולחן... והנה הופיע הברון במלוא הודו ותפארתו ולידו ישב הגאון הגדול רבי חיים עוזר זצוק"ל, נטל הבארון את הגביע בידו קידש על היין בברכת בפה"ג, ולאחמ"כ בירך 'בורא מיני מזונות' על הגביע ואכלו. ונתברר לכל כי הגביע הוא בעצמו 'בר אכילה' והוא ה'מזונות' כדי לצאת ידי קידוש במקום סעודה, לאחמ"כ כיבד הברון את הגר"ח"ע שיקדש על היין, הגר"ח"ע מילא את ה'כוס' נטלו בידו והחל מתעמק במחשבותיו למשך זמן, עד שפתח וקידש עליו, ובירך בורא מיני מזונות על הכוס ואכלו... משיצא שאלוהו מקורביו, ילמדנו רבינו, במה התעמק כשהחזיק בגביע בידו ולא קידש מיד... ענה הגר"ח"ע, נתעוררתי לחשוב כיצד אחזיק מזונות בידי ואקדש על יין, והרי את הפת יש לכסות 'שלא יראה הפת בושות' (עיי' או"ח רעא ט) ואף אם ב'מזונות' רבו המנהגים, מ"מ כשהנני אוחזם בידי וודאי יש לחשוש שלא יראו בושתם, שוב חזרתי לחשוב, אם לא אקדש יתבייש הברון ראטשילד, על כן אמרתי - מוטב שיראה ה'מזונות' בושות ולא רטשילד (קובץ 'ישורון' שנת תרע"ב)

ולא תשא עליו חטא - מעלת התוכחה בנחת

ראיתי סיפור איך על ידי תוכחה באופן ראוי אפשר להעלות אנשים על דרך המלך. רבי ברוך ידלר סיפר על תוכחה שהולידה אהבה לתורה ומצוותיה. פעם שכב רבי ברוך בבית חולים ומיטה על ידו היה יהודי, חילוני גמור קיבוצניק, והנה יום אחד באו לבקרו משפחתו וכולם היו חרדים לכל דבר בחורי ישיבות נערי חמד. רבי ברוך המתין וחיכה לשעת כושר ואז כשהיו לבד הוא שאל את שכנו איך קרה כדבר הזה שכל יוצ"ח חרדים? ענה אותו יהודי וסיפר אני התגוררתי בקיבוץ. שבת אחת יצאתי עם רעייתי לטייל לכיוון ירושלים הגעתי עד כיכר השבת שם עמדו ילדים וצעקו שבת!!!! יצאתי אליהם והם ברחו. נכנסתי שוב לרכב הם הגיעו שוב ולא נתנו לי לנסוע, כך הלוך חזור. יצא אלי איזה רב מאחד הבניינים ואומר לי אתה רואה שזה לא הולך, אולי תכנס אלי הביתה תשתה ותאכל משהו, תנוח מהדרך עד שתגמר שבת, כי אחרת תאלץ להאבק כאן הלוך חזור בלי שאף אחד ינצח... הוא אמר דברים של טעם, עלינו אליו הביתה, התיידדנו אני ורעייתי יחד עמו ועם רעייתו, אח"כ ביקרנו עוד פעם פעמיים ועוד ועוד. לימים קיבלתי שילומים מהנאצים, עליתי יחד עם רעייתי לגור בירושלים, אמנם אני לא חזרתי בתשובה אבל הילדים שלי שכ"כ נהנו מהחיים החרדים שראו אצל הידידים שלנו, חזרו בתשובה ואני לא הפרעתי להם.

גדול השלום

אמר רבי שמעון בר יוחאי גדול השלום שכל הברכות כלולות בו, דכתיב (תהלים כט' יא') ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, חזקיה אמר תרתי, חזקיה אמר גדול שלום, שכל המצות כתיב בהו (שמות כג' ה') כי תראה כי תפגע (דברים ב' טו') כי יקרא, אם באת מצוה לידך אתה זקוק לעשותה, ברם הכא (תהלים לד') בקש שלום ורדפהו, בקשהו למקומך, ורדפהו למקום אחר, ובאבות דרבי נתן רבי שמעון בן אלעזר אומר, אם יושב אדם במקומו ושותק היאך ירדוף שלום. אלא יצא ממקומו ויחזור בעולם וירדוף שלום בישראל.

שלם בקברו בזכות מסירות נפש לזולת

סיפר המגיד הירושלמי הגאון ר' שלום שבדרון זצ"ל. לפני השלטונות בפולין, הונחה תוכנית לסלול כביש לאורך כל הגבול בין גרמניה ופולין, ובית העלמין של עיירת קלאבוצק היה על הגבול, לכן גזר השלטון להעביר את בית הקברות היהודי הישן למקום חדש.

כל השתדלות היהודים אצל השלטון לבטול תוכניתם לא נשאה פרי, לא נותרה ברירה אלא לגזור תענית ציבור בבתי כנסיות של העיר שם התאספו זקנים ונערים אנשים נשים וטף, להתפלל לפני שוכן מרומים. למחרת ירדו תושבי העיר עטופי יגון לבית החיים, ים של דמעות שפכו מתוך בקשת מחילה, והחלו בהעברת הקברים.

בשעה שכבר עמדו להוציא עצמותיהם של הקברים האחרונים, פגשו בתמונה מחרידה. מאד, באחד הקברים הבחינו בארון כמו חדש, כאילו זה עתה נגזר בארץ ובתוכו גוף טרי כאדם ישן עטוף בתכריכים, ועליו גלימה שחורה

של כמרים עם עניבה...

אנשי החברה קדישא שלחו מיד לקרוא לרב העיר, וגם הוא השתומם מהמראה המרעיד וביקש לחפש בפנקסי העיר הישנים, חיפשו ולא מצאו דבר. עפ"י פקודת הרב נערכה מיד לוויה עבור המת - בכבוד גדול.

הרב, באופן פרטי, התענה והתפלל כי יענו לו מן השמים בענין מת פלאי זה, ואכן לא עברו ימים עד שנתגלה אליו המת בחלום הלילה, וכה היו דבריו.

הייתי בעולם לפני כמאה שנה, איש פשוט הייתי, ללמוד לא יכולתי, ומשום כך יקדה אש בקרבי - באהבה לכל יהודי, כל ראשי ומוחי, כוחותיי וממון השקעתי לעזור לזולת ובפרט במצות "הכנסת כלה", ימים שלמים הלכתי כדי לדפוק בדלתי נדיבים ועשירים במטרה להשיא בני עניים יתומים ויתומות, להשיג צורכיהן על הצד הטוב ביותר.

נערה יתומה בת 30 היתה בעיר, יתומה מסכנה באופן מיוחד, כי לא היה מי שהתעניין בה, היא עבדה לפרנסתה ובקושי הרויחה עבור לחם וצרכיה החיוניים. ועד כמה שטרחתי גם עבור שידוך בשבילה לא נמצא דבר מתאים עבורה.

במקביל הגיע אז לעיירתנו בחור שהיה בגילה, ולפרנסתו עסק בעיקר בשאיבת מים, הצעתי לבחור את הנערה היתומה, הסברתי לו כי נכון שהיא מרת נפש, אך רק בגלל שאינה נשואה, והלא היא תמימה וכשרה, הבטחתי לו מכיס

נדוניה בסכום 50 זהובים "כדי שתוכל להשקיע בעסק ולהרוויח פרנסה בקלות".

הוא צחק "בעד יתומה זו 50 זהובים לא נחשבים לכסף, אם תניח לי על השולחן 300 זהובים פולנים ארצה לשמוע מהשידוך". אמרתי לו כי אלך לנסיון בזמן קצר בבתי הנגידים ואשתדל להביא סכום הגון אך דע לך כי יותר

ממאה זהובים לא אוכל לאסוף".

הבחור התייצב בתקיפות "כל עוד לא תניח לפני 300 זהובים שלמים, לא אשתדך עם היתומה!".

לא התייאשתי. שבועות מלאים הסתובבתי בכל העיירה, ואכן הצלחתי, בקושי רב, לגייס 150 זהובים, הייתי שקוע במחשבה איפה אוכל לגייס את שאר הכסף, אחרי שכבר הייתי בכל בית ובית בעיירה.

בתוכנו בעיירת קלאבוצק התגורר בעל בית עשיר, בעל בית חרושת לתפירה, גביר גדול אך קמצן אדיר, שום עני לא הצליח להוציא ממנו אפילו פרוטה, שנים רבות. עניים וגבאי צדקה לא דרכו על מפתן ביתו. נצנץ במחשבתי רעיון, מי יודע, אולי הפעם אצליח להשיג ממנו משהו. בלי לחשוב על חרפות ובושות שיהיו מנת חלקי צעדתי במהירות לכיוון הבית, ועד שחשבתי, הנה עמדתי ליד פתח הטירה שלו ואני מושך בפעמון. יצא לקראתי אחד ממשרתיו, ולבקשתי הכניסני פנימה - לבעל הבית.

כאשר רק ראה אותי, קרא אלי בטון גבוה, "איי, איי יענקל, האוכל לדעת לאיזה עסק באת אלי?" התחלתי לדבר בדמעות בעיניים על הטרגדיה של היתומה, וכבר הסתובבתי בכל העיירה ולא עלה בידי לגייס יותר מ-150 זהובים, אני מבקש ממך אדון נכבד, הלא גם אתה מאחינו בני ישראל, הענק לי סכום כזה רק בתור הלואה, ואני מבטיח לך כי אפרע בזמן קצר עד הפרוטה האחרונה.

"**שמוע** נא יענקל, "קרא בבת צחוק על פניו", הנה כאן מונח מעיל של כמרים ועניבה שחורה שיש לי למכור, אם תלכש את המעיל ותסתובב כך בכל רחובות העיירה מבוקר עד ערב, אני מבטיח לך את כל סכום הכסף במתנה

גמורה..."

כדי להציל בת ישראל, החלטתי לתת הסכמה מלאה להצעתו. כמובן שלמחרת כל העיר היתה כמרקחה ("די גאנצע שטעטל האט געקאכט ווי א קעסל"), נערים וזקנים התאספו לראות את ר' יענקל מסתובב במעיל כמרים, "ר' יענקל יצא מדעתו" יצאה השמועה, לילדים ולליצנים היתה "פרנסה טובה"

משכו בעניבתי, עשו ממני ליצנות ומכל הצדדים נזרקו מילדים, קליעי אבנים בלווי צעקות: הנה הכומר החדש הולך. את היסורים והבזיונות קיבלתי באהבה. כך הסתובבתי עד הערב. ואז פניתי לבית ה"קמזן" שהוכרח בלית ברירה לספור סכום של 150 זהובים פולנים נוסף לזה ביקשתי: אבקש מכבודו כי יעניק לי גם מעיל זה עם העניבה, הוא נאות לבקשתי.

לפני הסתלקותי מהעולם, ביקשתי לקרוא לחברא קדישא, מסרתי להם "מלבוש" זה ובקשה: "לאחר מותי להלבישני בבגד זה על התכריכים" אמרתי בליבי כי מלבוש זה יאיר לפני דרכי בבי"ד של מעלה - כיון שעל ידו התביישתי מאד כדי להציל בת ישראל. אנשי החברא קדישא מילאו בקשתי בדיוק.

כאשר הגעתי לעולם העליון, מלאכי חבלה פינו דרך. ומעיל זה שימש למליץ יושר במשפטי לכות, ליהנות עם הצדיקים מזיו השכינה, גם הגוף שלי טמון כמאה שנים בקבר, שום רימה וריקבון לא שולט בי, כי המעיל משמש עבורי למגן הן לעולם הזה והן לעולם הבא.

"עולמך תראה בחיך" (ברכות דף יז) השטמ"ק מבאר כי אדם המגיע לשיא בעולם הזה, יכול לטעום כאן מההוא עלמא... וזו כוונת הברכה "עולמך תראה בחיך" והדבר נרמז כאן - לחיות על הארץ ימים שמימיים. כימי השמים על הארץ! אם זוכים לעשות מה שה' רוצה "כי באלה חפצתי נאום השם".

ה' יעזרנו על דבר כבוד שמו.

שבחי רבנו האר"י זיע"א

(מועתק מספר שבחי האריז"ל דפוס ליורנו)

לידת רבנו האריז"ל, ברית המילה, וירידתו למצרים

א. רבי שלמה לוריא זצ"ל אביו של רבנו האר"י היה איש צדיק תם וישר וירא אלהים וסר מרע. באחד הימים והנה הוא מתפלל ומתחנן בבית הכנסת שבירושלים העתיקה ואין איש עמו, נגלה אליו אליהו הנביא זכור לטוב ואמר לו, דע לך ששלחני הקב"ה לבשרך כי הנה אשתך הרה ויולדת לך בן, ותקרא שמו יצחק והוא יחל להושיע את נפשות ישראל מיד הקליפות, וכמה נפשות אשר הן מגולגלות מכמה שנים יתקן, ועל ידו תתגלה חכמת הקבלה, וכל מין חכמה שעולם לא יחסר ממנו, ושמו יצא בכל הארץ. לכן השמר והזהר שלא תמול אותו עד שאבוא להיות סנדק שישב על ברכי בשעת המילה.

ויהי ככלותו לדבר אתו את הדברים האלה, נעלם מעיניו. ויתמה האיש ההוא מאד מן המראה הזה, וישאר כל היום ההוא כולו בבית הכנסת בוכה ומתפלל אל ה' יתברך, וכך אמר בתפלתו, אנה ה' קיים את הדבר הזה אשר בשרתני בו ואל יעכב עלי שום עון בדבר הזה, הגם כי קטון אנכי ואין בי שום זכות, למענך עשה ולא למעני.

ובסימן טוב ובמזל טוב בשנת הש' נולד הילד הרך ונתמלא הבית כולו אורה, וביום השמיני הוליכו אותו לבית הכנסת לימול כמנהג, ואביו היה מסתכל בכל סביבות בית הכנסת לראות אם בא אליהו זכור לטוב, ולא ראהו, ויהי בצער גדול כי כל אנשי הקהל היו אצים בו לאמר גש הלאה, והחזק בבנך למול אותו, והוא היה מתמהמה לאמר שעדיין לא באו כל קרוביו, וזה היה כמו חצי שעה, וכראותו צרת נפשו, בכה בכי גדול והתפלל אל ה', ובעודו בוכה, והנה אליהו זכור לטוב לקראתו, ויאמר לו אל תבכה עבד ה', קרב אל המזבח ועשה את עולתך שכולה כליל לה', ושב על הכסא והחזק בבנך לעיני אנשי הקהל, ואני אשב בחיקך ואחזיק בידי את רגלי הילד הזה. ומה שנתעכבתי מלבוך עד עתה כדי לנסותך אם תשמור מצותי אם לא, וישב על הכסא שמח. ואליהו זכור לטוב ישב כאשר אמר ולא ראהו שום אדם רק הוא לבדו, וימול הילד ויוליכוהו לאמו וקודם שהגיע לבית נתרפאת המילה כתינוק שנימול מכמה שנים.

ויגדל הילד ויגמל ויוליכוהו לתלמוד תורה, והיה חכם גדול נפלא ועצום יותר מבני גילו, והיה מעיין בגמרא כתלמיד ותיק ושום בעל תורה לא היה יכול לעמוד לפניו מעוצם פלפולו.

ובהיותו כבן שמונה שנים נפטר אביו לבית עולמו ע"ה ותאמר לו אמו בני הנה נא אני אשה אלמנה ואין בידי יכולת לקנות לך ספרים שאתה צריך, ועתה הבה נרדה מצרימה לבית דודך שהוא עשיר גדול ושם לא תחסר כלום, ותוכל להגות בתורה כאוות נפשך, ויאמר לאמו הנני, וכל אשר תאמרי אלי אעשה. ויקומו וירדו מצרימה ויבואו לבית דודו ודודו קבלו בכבוד גדול ויהי לו לבן. וישלח ויקרא את הרב כמהר"ר בצלאל אשכנזי זלה"ה בעל השיטה מקובצת וביקש ממנו שילמד עם הנער הזה תורה ויהי עמו עד היותו בן ט"ו שנים ואז גברה חכמתו על כל חכמי מצרים.

ואז נתן לו דודו את בתו לאשה, וכתב בחיבת ירושלים שהבית שנולד בו רבנו האר"י הוא קרוב למדרש אור החיים ואיש ואשה לא ידורו בבית הזה. והן עתה ידוע לנו מפי מגידי אמת, קבלה יש בידם שמקום שנולד בו הרב האר"י זיע"א בירושלים הוא בשוק היהודים למעלה, ומקרוב סיידו וכיירו אותו, והרחיבו חלוניו, ונתמלא אורה, ובכל יום מתפללים בו ויושבים תלמידי חכמים עוסקים בחכמת האמת בו מהבוקר עד הצהרים, אשריהם ישראל.

רבנו האריז"ל לומד זוה"ק וסתרי תורה במצרים

ב. יום אחד היה יושב בבית הכנסת להתפלל ואיש אחד היה יושב אצלו, ויפן הרב וירא בידו ספר ופנה אליו וראה בו סודות עליונים ואחר התפלה אמר הרב לאותו האיש הגד לי מה כתוב בספר הזה, ויען האיש ויאמר לו מה אדבר כי ה' מנעני מכבוד כי מן האנוסים אני, ולפי שראיתי כל אחד מתפלל מתוך הספר ומפני הבושה לקחתי זה הספר ואיני יודע מה כתוב בו. אמר לו הרב אם כן מכור לי זה הספר ואתן לך סידור גם כן, אמר לו וכי מחוסר דמים אני שאתן לך הספר בדמים, אך תאמר לחמיך שיוותר לי המכס הנוגע לסחורתי ואתן לך הספר, ובהיות שהרב היה חושק בספר זה, חילה פני חמיו ושמע לדבריו ולקח הספר, והרב היה מעיין בזה הספר ובספר הזוהר בכל מאמצי כוחו ובסגופין ובתעניות, ועל ידי מעשים אלה זכה שבכל לילה היו אומרים לו בחלום שההבנה אשר הבין במאמר הזוהר אינה הבנה, ולפעמים היו אומרים לו שההבנה שהבין היא הבנה נכונה אבל אינה כוונת הרשב"י, ולפעמים היו אומרים לו שאם ירצה להבין המאמר צריך שיעשה עוד סגופין, וכן היה עושה, ובראות כן הלך ונסגר במצרים הישנה שש שנים והיה לומד ביום ובלילה בקדושה ובטהרה, עד שזכה שבכל לילה היו מעלים נשמתו ושואלים לה באיזו ישיבה של מעלה רוצה לעלות, אם לישיבת ר"א הגדול או לישיבת רבי עקיבא או לישיבת הרשב"י, ולמקום שהיא רוצה מוליכים אותה והיו מוסרים לה סודות נוראים, ובבקר לא היה שוכח דבר והיה מגלה לתלמידיו. והעיד פעם אחד החסיד כמוהר"ר ר' אברהם הלוי כי פעם אחת בשבת פ' בלק נכנס אצלו ומצאו ישן שינת הצהרים, שאמר הרב ע"ה כי היא מצוה לישן שינת הצהרים בשבת ומועילה לנשמה משא"כ בחול שינת הצהרים היא הזיק לנשמה, מפני שאם הרויחה נשמתו איזו נשמה של צדיק שנשתתפה עמו בלילה בשעה שעלתה נשמתו בפקדון לצורך מ"ן כידוע ליודעי חן, וכשישן שינת הצהרים אותה נשמת הצדיק שבאה לסייעו במצוות פורשת ממנו ואפשר שתתלבש במקומה נשמת איזה אדם רשע להחטיאו, יען כי ביום אינה מקבלת השכינה הנשמה בסוד פקדון כי אין צורך בה אל הזווג, ונשאת משוטטת בעולם באויר ויכול להפסיד ולא להרויח, וזה דווקא בצדיקים אבל ברשעים הוא להיפך השינה היא טובה להם מטעם אולי יזכה לעיבור נשמה טהורה ותתפרש מהם נשמתם הרעה, ומוה"ר אברהם הלוי מצאו שהיה מרחיש בשפתיו בתוך השינה והלך כמוה"ר אברהם הלוי והטה את אזנו על פיו של האר"י ז"ל לידע מה שהוא מדבר, בתוך כך ניעור הרב משנתו וראה אותו עומד על גביו א"ל מה אתה רוצה בכאן, א"ל ימחול לי כבודו שראיתי לכת"ר מרחיש בשפתיו והייתי את אזני כדי להקשיב מה שמדבר כת"ר, אמר לו תמיד כשאני ישן נשמתי עולה למעלה דרך שבילין ונתיבות הידועין לי ומלאכי השרת באין כנגדי ומקבלין נשמתי ומביאין אותי לפני (מטטרו"ן) שר הפנים והוא שואל אותי לאיזו ישיבה אני רוצה לילך כנז', ובאותן הישיבות מוסרין לי רזי וגנזי התורה אשר מעולם לא נשמעו ולא נודעו אף בזמן התנאים ע"ה. א"ל כמוה"ר אברהם הלוי ולא יגלה לי כת"ר מה שלימדו לו עתה בזה הפעם, התחיל הרב ע"ה לשחק אמר אני מעיד עלי שמים וארץ אילו הייתי דורש פ' שנים רצופים בלי גוזמא לא יכולתי לסיים מה שלמדתי בזה הפעם בפ' בלעם ובאתון. וכל זה זכה בארץ הקדושה אחר עלייתו ממצרים.

רבנו האריז"ל ורוח קדשו בצפת

ג. מעשה שהיה שאנשי צפת מינו עשרה חכמים ונבונים ובכללם האר"י ז"ל להיותם ממונים על העבירות. ויום אחד קם א' מהממונים לילך לבית הכנסת להיות מעשרה הראשונים כמנהגו הטוב, ופתח החלון לראות אם האיר היום וראה אשה אחת מקושטת, יוצאה מפתח חצרה ויקם הממונה וילך אחריה וראה שנכנסה בחצר, ששם היה איש חשוד באשת איש, ויאמר הממונה אכן נודע הדבר שהאשה הזאת מופקרת לזנות ושם אנשים לשמרם מעבירה. וילך הממונה לבית הכנסת ויצוה לשמש שאחר התפלה יקבץ כל הממונים ויעש כן, ונקבצו כולם וקם הממונה להעיד מה שראה בבקר. וקודם שפתח פיו קדמו הרב וא"ל אל תדבר סרה על בנות ישראל הכשרות, שהאשה אשר ראית היא נקיה מכל חטא ולכן הלכה בהשכמה "שלא יסתכלו בה בני אדם, וסיבת הליכתה היתה, ששם באותו חצר בא איש אחד ממערב והביא לה מבעלה אגרת ופקדון, ושלחה לו לאמר שישלח לה פקדונה ושלח לה לאמר שבעלה מסר לו סוד שיאמר אליה, ומילי לא ממסרן לשליח ולכן הלכה, וכששמע הממונה כן שתק והלך לעשות חקירה על הדבר ונמצא שצדקו דברי הרב, ובא לפניו ואמר לו נענית לך מחול לי, ענה הרב ואמר לו מה עשית לי, לך אל האשה ושאל ממנה

מחילה על שחשדת אותה וכן עשה, ונתחזק האר"י ז"ל לנביא. ואפילו הכי שני ת"ח גדולים לא היו מאמינים בו, ויום אחד באו לנסותו ומצאו אותו בחוץ ויאמרו לו אתה האיש הנביא שאתה יודע מה שעשה האדם בימיו, ומרוב ענותנותו כחש להם ואמר לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, ובעוד שהיה מדבר והנה איש עובר ונגע בלבוש הרב, ויאמר לו ה' ימחול לך שהצרכתני לכמה טבילות בשבילך, ויהי כשמעם הדברים כן רצו אחרי האיש ויאמרו הגד נא לנו מה עשית שכך דבר עליך הרב, תגיד לנו ונלך עמך אצל הרב ונחלה פניו שיתן לך תקון, ואם לאו הוא ימות באין מוסר. ואז נבהל האיש ואמר מה אדבר ומה אצטדק האלהים מצא את עון עבדכם שהלילה הייתי שכור והנחש השיאני ונכשלתי בעבירה..., ויהי כשמעם הרבנים כן, תמהו וילכו עם האיש ההוא לפני הרב וחילו פניו שיתן לו תקון וכן עשה, והרבנים לא משו מתוך האוהל.

התגלות רבנו האריז"ל למהרח"ו זלה"ה

ד. ובכל זמן זה עדיין היה המהרח"ו בדמשק, ובכל לילה היה הרב מוציא נשמתו ומדבר עמו והמהרח"ו קם בבקר ומספר לתלמידיו. אמר להם חכם אשכנזי יש בצפת וכל לילה הוא מוציא נשמתו ומדבר עמי שאלך אצלו וילמדני תורה, וכמעט שהיה תמיה עליו לפי דעתו שהוא היה יותר חכם ממנו והוא היה מחבר ספר פירוש על הזוהר. יום אחד נתקשה במאמר אחד וטרח הרבה לעיין בו ולא הבינו, ויום אחר מאמר שני ולא הבינו, ושוב מאמר שלישי ואין מבין, ובראותו כן אמר אלך לי לעלות לראות בצפת תובכ"א וגם כן אראה את הרב אם הוא כפי השמועה אם לא. ויקם וילך לצפת ובו ביום בכניסתו בא לפני הרב וקבלו בסבר פנים יפות ועשה לו כבוד. ושאל לו המהרח"ו המאמר הראשון שנתקשה בו ואמר לו ההבנה, שאל על השני ופתח לו שערי אורה, שאל לו על השלישי ואמר לו עד כאן תחום שבת, כי אינך ראוי לשמוע עוד. ונשאר המהרח"ו כשועל לפני האר"י ויצא מלפניו בפחי נפש ובא לביתו ופשט את בגדיו ולבש שק וישב כל היום ההוא בתענית והוא בוכה ומתפלל לה' שיתנהו לחן ולחסד בעיני הרב שיקבלהו לתלמיד, ובבקר חזר לפני הרב ויתחנן לו שיקבלהו לתלמיד, ואז אמר לו הרב הראוי היה שלא לקבל אותך מפני העיכוב שנתעכבת זה שלשה חדשים, אבל התשובה שעשית אתמול הועיל לך שאקבל אותך ולא אעלים ממך דבר. ואז נפל לפניו ויאמר לו יחי המלך לעולם וישב ולמד עם החברים והיה לומד ושוכח, עד שיום אחד הלך הרב עם החברים לטבריה והשקפה מים מבארה של מרים ונתקיים תלמודו בידו.

גם זכה הרב שהיה מכיר בפרצוף האדם והיה יודע כל מה שעבר עליו מיום לידתו והעבירות שעשה ועל מה בא לעולם הזה לתקן. גם תמיד היה הרב הולך במדברות ללמוד תורה והיה אומר שצריך לעשות כן לשתף עצמו עם השכינה היושבת בגלות והיה אוכל עשבים מרים לקיים מ"ש וקוץ ודרדר. גם היה לומד הרב בגמרא שש דרכים על דרך הפשט כנגד ו' ימי החול ואחד על דרך הסוד כנגד יום השבת.

שני עורבים נשמות בלק ובלעם שבאו לקבל תיקון מהאריז"ל

ה. יום אחד שהיו לומדים פנה הרב וראה באילן שני עורבים והנוצה שלהם נמרטה, ויאמר להם, רשעים בעולם הזה הייתם מבקשים לעקור אומה שלימה, ועתה בצר לכם באתם אלי, לכו לדרככם, וברחו והלכו להם. ושאלו החברים מה הדבר הזה והשיב תדעו שאלו העורבים הם בלק ובלעם שהוציאו אותם מגיהנם להכניסם בגיהנם אחר קשה ממנו ובאו לבקש ממני שאתפלל עליהם להצילם מגיהנם לכן אמרתי להם כן:

שתי שידות שבאו להחטיא

ו. גם יום אחד שהיו לומדים אמר הרב לחברים אני רואה שתי שידות מקושטות נכנסות בחדר פלוני אשר שם שני בחורים לטמא אותם, ויש יכולת בידי להצילם, אבל לפי שהם גרמו לעצמם שהם עוסקים בכשוף איני מצילם, שעל כן אמרו רז"ל הבא ליטמא פותחין לו. והחברים עשו חקירה ומצאו שצדקו דברי הרב:

מגיפת הארבה שכמעט היתה בצפת בגלל עני בזמן האריז"ל

ז. יום אחד באמצע הלימוד אמר הרב שיתקו ואחר כך אמר ברוך דיין האמת, שאלו לו למה אמר כך, אמר להם תדעו ששמעתי הכרוז שמכריז ברקיע שיבא ארבה בכל גבול צפת ויאכל את כל עשב הארץ ולא ישאיר מחיה בצפת, וכל זה בשביל עני אחד שמו רבי אלטאראז שיושב ומתרעם על הקב"ה על רוע מזלו ובוכה במרירות נפשו, והשי"ת לא יוכל להתאפק על שכיניו הרעים שיודעים בצערם ואין מרחמין עליו, לכן נגזרה גזרה זו. לכן למען ה' גבו ביניכם מעות והוליכו לו לעני הלז אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד. וכן עשו וגבו ביניהם כמו חמשה זהובים ושלחו לו על ידי אחד מן החברים. ויבא לביתו ומצא אותו מושכב ארצה והוא צועק ובוכה, ויאמר לו החבר, מה לך כי תזעק, א"ל ולא

אבכה על רוע מזלי שכל פרנסתי ופרנסת בני ביתי היתה שהייתי ממלא מים ומוכר, והיום נפלו הקורות ונשברו החביות והקנקנים ואין לי במה לקנות אחרים תחתיהם, ולזה אני בוכה לפני ה' לאמר וכי יותר רשע אני מכל העולם. ויהי כשמוע החבר שצדקו דברי הרב, אז נתן לו המעות ואמר לו בשבילך נגזרה גזרה עלינו לכן מחול לנו והתפלל לה' שיבטל הגזרה וכן עשה והפיל עצמו לארץ ובכה לפני ה' שיבטל הגזרה, והחבר חזר למקומו וספר לחברים וחזרו ללמוד ובאמצע הלימוד ותחשך הארץ וישאו עיניהם ויראו חיל כבד של ארבה ויראו מאוד, אמר להם הרב אל תיראו שכבר מחל העני על עלבונו, והתבטלה הגזרה ועתה אל תיראו, וכן היה ויהפוך ה' רוח חזק וישא את הארבה לא נשאר ארבה אחד בכל גבול צפת. א"ל הרב ברוכים תהיו שבשבילכם נתבטלה הגזרה, ומאותו היום והלאה היו כל אנשי צפת משגיחים על העני ההוא:

נשמות הצדיקים באו בעופות להאריז"ל והחברייא

ח. יום אחד אמר להם הרב לחברים תדעו שלמחר נקרא מאמר פ' בס' הזוהר והוא קשה ההבנה לכן עיינו בו היטב, ויאמרו כן נעשה. ובליילה כל אחד עיין בו ובבקר באו כלם וישאלו איש לרעהו על הבנת המאמר ונמצאו כלם שוים בהבנה ויאמרו וכי על חנם אמר הרב שהוא קשה, לכן נחזור על המקרא וכן עשו פעמים שלוש ולא חדשו דבר, וישבו ללמוד בפני הרב ואמר להם כלכם שוים בהבנה או כל אחד יש לו הבנה אחרת, ויאמרו לו כלנו שוים לטובה ותמהין אנו על דברי מר שאמר שהוא קשה ההבנה וכמדומה שהוא ט"ס. אמר הרב אין בו שום טעות לכן יאמר אחד מכם ההבנה שהבין וכן עשו, והתחיל אחד מהם לומר ההבנה שהבינו ובעודו מדבר באו קצת עופות וקרקרו הרבה, אמר הרב לחבר שתוק שאלו העופות הם נשמות הצדיקים שבאו מגן עדן לומר לכם שאתם טועים בהבנה, כי כפי הבנתכם כך וכך קושיות יש, לכן שתקו, ואני אומר לכם הבנה נכונה וכן היה, וכשגמר ההבנה פרחו העופות ונשארו החברים מתביישים, ויאמרו איש לרעהו איה חכמתנו אנה נוליד חרפתנו וכי סומים היינו שלא ראינו הקושיות, אמר להם הרב אפילו כפי הבנתכם, כך סודות יש, ואני אמרתי לזכותכם ולכבוד הצדיקים שבאו.

השגת האריז"ל בשינה ובהקיץ ואיסור הכתיבה לחברייא

ט. גם יום אחד היה ישן שינת הצהרים והיו שפתותיו דובבות והרב מהר"א ברוכים הטא אזנו אצל פי הרב לשמוע והנה הקיץ הרב ומצאו עומד עליו ויאמר לו ימחול מר לפי שראיתי שפתי צדיק דובבות הטיתי אזני לשמוע, אז שחק הרב ויאמר אלו הייתם יודעים מה שקבלה נשמתי הלילה בפרשת האתון של בלעם ומעיד אני עלי שמים וארץ שאם אשב שמונים שנה לא אסיים לומר. אמרו לו החברים למה לא יחבר מר ספר מחכמתו, אמר להם אי אפשר לפי שהכל קשור זה בזה, וכשאני פותח פי לדרוש לכם מתגבר והולך כמעין נובע ושוטף, ואני מבקש צנור קטן ודק כדי שתוכלו לשמוע ולא תפסידו הכל כתינוק הנחנק מרוב החלב, א"כ איך יאמר ספר ואיך אומר לכם מה שקיבלה נשמתי, לכן כל אחד יכתוב מה ששמע ממני ועם כל זה לא ניתן רשות לכתוב כי אם דוקא למהרח"ו שהוא יורד לסוף דעתי. ואע"פ כן כל אחד היה כותב עד שקרה יום א' שקרא לספר תורה לחבר משה משולם בפ' ויכתוב משה, וכשריד מן התיבה בא לנשק ידי הרב, אמר לו הרב הלא אמרתי לכם לאמר שלא תכתבו מה שאתם שומעים ממני, והשיבו אדוננו מיום שצויתנו לא כתבנו, אמר לו וכי ח"ו התורה משקרת שכתוב ויכתוב משה, ועוד הקונטרסין שבחיקך יעידון שהם כתב ידך מקרוב, ואז נבהל ולא השיב.

מעשה עם האריז"ל ותלמיד הרמ"ק ז"ל

י. יום אחד היה הרב דורש והיה תלמיד אחד מתלמידי מהרמ"ק ופנה אל דבר א' שאמר הרב שהוא חולק על רבו, ופנה הרב לצד אחד ואמר לו רבך פה יושב, ואמר לו שתכזב ואינו כדברך, השיב ואמר לו מאן מוכח, פנה פעם אחרת ואמר לו משם רבו ואם אין אתה מאמין לך לביתו וקח ספר פלוני בדף פלוני ותמצא כמו שאמרתי, וכן עשה ופתח וראה שצדקו דברי הרב ובא והודה לו:

מעשה עם האריז"ל והר"ש אוזידה ז"ל

יא. יום אחד נכנס הר"ש אוזידה לפני הרב ויקם הרב לפניו והושיבו לימינו ודבר עמו כל צרכו עד שהיה הדבר תמוה בעיני החברים. וכשיצא אמר לו המהרח"ו מה היום שכל כך כבוד עשה מה שלא עשה כמה פעמים שהיה יוצא ובא, א"ל לא מפניו קמתי אלא מפני רבי פנחס בן יאיר שנכנס עמו בשביל מצוה שעשה שהוא היה עושה, וכשמוע המהרח"ו כן ויקם וירץ לקראתו וישביעהו ויאמר לו בחיי אדוני שתגיד לי מה מצוה עשית היום שכך אמר הרב, אמר לו קמתי בבוקר לילך לבית הכנסת כמנהגי להיות מעשרה הראשונים ושמעתי קול בכיה גדולה והטתי עצמי לדעת מה

היה הדבר, וראיתי בני אדם כולם ערומים ובוכים שבאו להם גנבים בלילה וגנבו כל מה שהיה להם, ונכמרו רחמי ופשטתי כל מלבושי ונתתי להם, והראיה שאני לובש בגדי שבת. ויהי כשמעו כן נשקו על ראשו וברכו:

מעשה האריז"ל ותלמידו עם התרנגולים

יב. יום אחד אמר הרב לאחד מן החברים צא החוצה שהוא מובדל, ויצא מלפניו ונהג נזיפה לעצמו כל היום והיה בוכה ומתפלל כל היום לה' שאל יגרמו עונותיו שידחהו מלפניו, ויהי בבקר ובא לפני הרב בכה ויתחנן לו שיאמר לו מה עון עשה ולחזור בתשובה, אמר לו בשביל התרנגולים שבביתך אשר הם בתענית זה שלשה ימים והם צועקים לה' לכן הרחיקוהו מן השמים, ואם תקבל עליך שלא תסמוך על אשתך ובכל יום בבקר תתן להם לאכול, אז אתיר לך, וכן עשה והתיר לו:

מעשה האריז"ל עם המזכס שנתגלגל בעכבר

יג. יום אחד והם לומדים אמר להם הרב לחברים מכירים אתם לפלוני (המקבץ שהיה גובה מכס וכבר מת) אמרו ימח שמו אמר להם תביאו לי מצודה ויביאו ונתנה הרב במקום אחד ותכף נפל עכבר ודבר הרב עם העכבר בפני הכל, ויאמר לו מה חשבת כשהיית מלשין ומוסר ומאבד ממון ישראל דלית דין ולית דיין ח"ו, אז בכה העכבר ויתחנן לו שיתפלל לה' ויצילהו מכמה צרות הגלגול ויכנס לגיהנם ויאמר לו צא מכאן כי אינך ראוי ליכנס לגיהנם ויפתח המצודה ויצא והמה ראו כן ותמהו:

מעשה עם האריז"ל ותלמידו רבי אברהם ברוכים ז"ל ובאידרא

יד. שנה אחת הלך הרב למירון עם בנו וישבו שם בשמחה ובשירים במאכל ומשתה והחברים עמו. והר"א ברוכים היה מנהגו לומר נחם ה' אלהינו בברכת בונה ירושלים וגם שם אמרו, ואז נרדם הרב ויקץ ויאמר לו משם הרשב"י למה אמר נחם בהילולא שלו, לכן בעוד שבעה ימים יאמר על בנו וכן היה. ואמר הרב שיש שורש וסוד גדול בזה ואין ראוי להתעצב בימים ההם, ומשם הלכו למקום שנתקבצו הרשב"י וחבריו ללמוד האדרא וישב הרב במקום הרשב"י והשיב כל אחד מהם במקומו ולמדו שם האדרא, ואמר הרב שכל אחד יש לו ניצוץ מחברי הרשב"י, וגילה סודות עמוקים ואמר להם אילו ניתן רשות לעין לראות הייתם רואים כנופיא גדולה של צדיקים ומלאכי השרת שבאו לשמוע האדרא מפנינו ואש להבת סוכבת אותנו עד שגמרנו האדרא:

מעשה האריז"ל והחברייא בציון שמעיה ואבטליון

טו. יום אחד הלך הרב עם החברים לגוש חלב אצל ציון שמעיה ואבטליון ועשה יחוד וכשגמר אמר להם לחברים משמם שיתפללו שלא ימות משיח בן יוסף בימיהם, ומרוב ענותנותו לא גילה עצמו שהוא המשיח עד יום מותו:

מעשה האריז"ל ותלמידו ביחוד ע"ק הצדיקים

טז. יום אחד מסר הרב יחוד לאחד מן החברים שילך ויעשהו על כל הצדיקים, והצדיק ימסור ויגלה לו, וה בתנאי שלא ידבר עם שום אדם ולא יתן שלום לשום אדם. והלך החבר ועשה הייחוד, אך הצדיק לא גילה לו דבר. ויבוא לפני הרב ויאמר לו שהצדיק לא גילה לי שום דבר והשיב לו הרב ולמה לא שמרת דברי שהרי במקום פלוני הקדמת שלום לפלוני ואז הודה החבר לדברי הרב:

מעשה האריז"ל ותלמידו המהרח"ו ז"ל בייחודים ע"ק הצדיקים

יז. יום אחד מסר הרב יחוד למהרח"ו שיעשהו בקבר אביי ורבא אשר באבנית וכן עשה, וכשחזר בא לפני הרב והרב קם מלא קומתו לפניו ועשה לו כבוד גדול, ויאמר המהרח"ו מה היום מיומים, והשיב לו לא מפניך קמתי אלא מפני בניהו בן יהוידע שבא עמך, והשיב המהרח"ו אדוני לא כך היא המדה אביי ורבא שהיה הייחוד שלהם הם היו ראויים לבוא, לא בניהו, והשיב לו הרב תדע שבמקום שישבת לחזור הייחוד שם קבור בניהו בן יהוידע ובהיות הנזכר נוגע אל שורש נשמתך לכן בא עמך:

ויום אחד הלך הרב עם החברים לאבנית ובאמצע הדרך אמר לו הרב למהרח"ו פה קבור בניהו ז"ל ופה ישבת לחזור הייחוד ואז זכר המהרח"ו והודה לדברי הרב:

מעשה האריז"ל וחכמת היד

יח. פעם בערב פורים קרא המהרח"ו לאלמנה אחת שהיתה בשכונתו, ואמר לה טלי שני זהובים שכרך ומחר בואי לפני הרב עם בתך ושאלו ממנו מעות פורים, וכשיאמר הרב תנו לה תאמרי להרב הצדקה שאני מבקשת ממנו שיראה

ביד בתי ויאמר לה מזלה, והמהרח"ו היה עושה הדבר בערמה לפי שטרח הרבה עם הרב שילמדוהו חכמת שרטוטי הידים והיה דוחה אותו בדברים, עתה כשיאמר הרב שרטוט זה מורה עושר או כיוצא בו יתלמד, והיה בבקר והרב היה דורש לחברים בהלכות פורים והנה האשה באה, ותאמר אדוני יודע שכל הפושט ידו ליטול נותנים לו ומכל שכן לאלמנה כמוני, אמר הרב תנו לה לקיים מצות פורים אז השיבה האשה הגם שאני אלמנה איני כל כך עניה שאני ניוזנת במעשה ידי, אבל זאת הצדקה יעשו לי שיסתכל ביד בתי היחידה ויאמר לה מזלה, ויאמר לה, לא יועיל תחבולות המהרח"ו בדבר הזה שידעתי שהוא שם בפך הדברים אלו, ואעפ"כ לא אוציאך ריקנית, אמרי לבתך שתתרחק ותשים ידיה על העמוד ואומר לה וכן עשתה ואמר לה כל מה שעבר עליה מיום לידתה ומה שיגיע לה עד יום מותה, והמהרח"ו נבהל ולא שת לבו עוד לזאת החכמה, ואמר לו הרב הלא אמרתי לך שדי לך בחכמת הקבלה שממנה תדע הכל:

מעשה עם האריז"ל והבחור שנשא שידה והתחרט

יט. מעשה שהיה בצפת תוב"ב שיצאו קצת בחורים לטייל בשדה ובעוד שהם יושבים ראו אצבע יוצא ונכנס בקרקע, אמר אחד מהם בדרך שחוק מי יתן טבעתו באצבע לשם קדושין קם א' מהם ונתן טבעתו באצבע ונתכנסית האצבע עם הטבעת ויחרדו כולם וישובו העירה וברוב זמן נשכח הדבר, ואחר ימים שידך הבחור בתולה א' ובהגיע זמן הנשואין נתקבצו הקהל ההוא לשמוע שבע ברכות והנה אשה צועקת לאמר מה מום מצא בי החתן שרוצה לישא אחרת אחר שקידשני, לכן אם תעשו לי דין תורה מוטב, ואם לאו אהרוג החתן והכלה, והרי הטבעת בידי והראתה אותו לכל והכירוהו שהיה שם החתן חקוק בו, מיד לקח אבי הכלה את בתו וילך לביתו ונהפך השמחה לאבל ונשארה האשה עם החתן, ושלח הרב אחרי החתן ודבר עמו בייחוד, רצונך לינשא עם השידה או לאו, ולא תירא שאני אצילך ממנה, אז השיב הבחור מי הוא השוטה אשר חפץ לינשא לשידה ומה אעשה לרוע מזלי והלואי אותו היום נשברה רגלי ולא הלכתי לטייל, אמר לו שב וצוה לשמש שיזמין השידה לדון לפניו, וילך השמש ויחפש אותה בכל הבית ולא מצאה ויחזור לפני הרב ויאמר לא מצאתיה, ויאמר לו הרב בבית היא, ומפני הפחד נעלמה ממך, לכן תחזור ותגיע לסולם ואמור שליח הרב אני אם תבואי מה טוב ואם לאו יחרים אותך ואת משפחתך וכן עשה, והיה ככלותו לדבר והאשה ירדה ותלך אחרי האיש ותבא לפני הרב, ויאמר לה מה לך עם בחור זה לכי והנשאי לשד כמותך, וענתה האשה האם כך הוא הדין שאחר שקדשני יכולה אני לינשא לאחר, אמר לה אלו קדושי טעות הם שלא ראה פניך ולא ידע שאת שידה ובדרך שחוק נתן טבעתו בידך, ואפילו הכי היתה משיבה לו על כל דבר עד שגער בה הרב ואמר לה, אעפ"י שאין הדין כך אעשה שיתן לך גט ואם לא תרצי לקבל גט אחרים אותך ואת כל אשר לך, מיד קרא לסופר וכתב לה גיטה וקבלה והשביע אותה בחרם חמור שלא תעשה נזק לא לחתן ולא לכלה שלו ולכל מה שיש להם, ותלך האשה ושלח הרב אחר אבי הכלה ועשה שיחזיר לו ארוסתו וכן עשה:

מעשה עם האריז"ל שגילה סוד נסתר וניזוק

כ. יום אחד היו לומדים בספר הזוהר בפ' בשלח במאמר שהקב"ה מזמין לאילה חד נחש וכו'. ואמר הרב כאן יש סוד גדול אין רשות לגלותו מפני הסכנה. וע"ד אמר הרשב"י בהאי מלתא לא תשאל ולא תנסה את ה' דייקא וע"ד וינס משה מפניו, והחברים והמהרח"ו לא שמעו ממנו והפצירו בו עד שפירש המאמר והיה ככלותו אמר להם כמה פעמים אמרתי לכם שיש סכנה ולא שמעתם בקולי, עתה נגזרה גזרה על בני משה שימות בעוד שבעה ימים, ויחרדו החברים מאד. ויקם הרב וילך לביתו ושאל לאשתו על בנו משה וא"ל יש כמו שעה א' שבא מבית הספר בכאב הראש והנה הוא שוכב על המטה, ויעל הרב אליו וירא בשרו חם כאש בוערת וכבר ידע הרב שיפטר ולא הספיק שבעה ימים עד שנפטר בן הרב ונתחרטו ולא הועיל להם, ואחר אכלו שלח אחריהם שהיו מתביישים ויבואו לפניו ויאמר להם אל תיראו שבשביל פטירת בני אעלים מכם דבר ח"ו, לא אמנע מכם דבר ואז נפלו לפני רגליו ויאמרו יחי המלך ובניו לעולם:

מעשה האריז"ל והרב משה אלשיך ז"ל

כא. יום אחד בא הרב משה אלשיך לפני הרב ויאמר לו מה פשעי ומה חטאתי שכת"ר דוחה אותי בדברים ולמה לא אהיה כאחד מן החברים, ויאמר לו הרב הלא אמרתי למעכ"ת שלא באת לעולם הזה כי אם לתקן הפשט, והסוד כבר השלים נפשו בגלגול אחר כשהיה חוצפית המתורגמן והוא ניצוץ ממנו, ואם לא יאמין לדברי מחר הוא ערב שבת ילך וישב במקום פלוני שאנו עוברים דרך שם לקבל שבת אם יראה אותנו אז ידע שאני דוחה אותו בדברים, ואם לא יראה אותנו ידע שלא בא לזאת החכמה ואז נתרצה, ובבקר קנה צרכי שבת וקודם חצות לבש בגדי שבת והלך וישב שם במקום אשר אמר לו הרב וישב מצפה ובשעה שהיה הרב בא נפלה עליו תרדמה וישן ועבר הרב וחזר ולא ראה

אותו, עד שאמר הרב לחברים שיקצו אותו פן יהרגוהו אנשי כפר ויקיצוהו ויקם מבוהל ויאמר מה זאת שהייתי מצפה ועתה נפלה עלי תרדמה, א"ל הרב ולא כך אמרתי למעלת כבודו, לכן חזק ואמץ בחבורך שבו תאיר עיני הדורות וע"י מעשים אלו יצא שמו בכל העולם.

מעשה האריז"ל והעשיר מטורקיה שחטא

כב. היו אנשים מקושטנדינא שבאו לראות פני הצדיקים בצפת וראו את גדולת הרב, ובחזרתם לקושטנדינא ספרו מקצת שבחיו של הרב. היה שם עשיר אחד שלא הניח עבירה שלא עשאה, וכשמעו כזאת אמר אלך לי לצפת ואראה אם הרב יגיד לי מה שעשיתי ואחזור ע"י בתשובה, ויצא מן העיר במלון אחד שחנה לקח כוס של יין לשתותו בחיי הרב כדי לנסותו, והרב בעוד שהיה לומד שחק, שאלו לו החברים מה השחק הזה, אמר להם תדעו שעשיר אחד יצא מקושטנדינא והוא עומד במלון פלוני וכוס של יין בידו ולנסותי שמה הכוס בחיי ובחייכם וכך תוארו, וביום פלוני יבוא, לכן הזהרו בו שהוא נשמה גדולה של אחאב מלך ישראל. ויבא העשיר ההוא בצפת לפני הרב והרב עשה לו כבוד גדול, ויאמר לרב אם תגיד לי כל מה שעשיתי אחזור ע"י בתשובה ואם לאו ח"ו אמר דלית דין ולית דיין, ואז ציוה הרב שיצאו כל החברים מפניו שאינו רוצה לביישו, ואז אמר לו אתה פב"פ ממשפחה פלוני וכך עשית ביום פלוני ובמקום פלוני באשה פלונית ולא הניח דבר שלא הגיד לו עד שנבהל מפניו ואמר לו חטאתי ועל ידך אחזור בתשובה, ונתן לו תקון גדול ושלח אחרי אשתו ובניו וישב בצפת בתשובה שלימה:

מעשה האריז"ל והחוזר בתשובה ותיקונו

כג. מעשה באדם אחד שבא לפני הרב ואמר לו אתה הוא הנביא שיודע כל מה שיעשה האדם בחדרי חדרים, אמר לו אני, השיב לו אם תגיד לי מה שעשיתי אקבל תשובה ואם לאו כל אפיא שוין, ויקרב אליו הרב והגיד לו מה שעשה מיום שנולד וגם כן אמר לו שבא על שפחתו ובכל הודה חוץ מן השפחה שכיחש לו, א"ל הרב אם עתה אני מראה אותה לך מה תאמר, מיד נתן הרב ידו עליו והוציאה, וכשראה אותה והכירה כמעט שפרחה נשמתו ונפל לפני רגלי הרב ואמר חטאתי וישר העויתי, וחזר הרב והשיב נשמתו אליו והאיש צועק בקול מר בוכה ומתחנן להרב שיסירה מעליו, ויאמר לו תדע שאמרו חז"ל הבא על הגויה מתקשר עמה ככלב אפילו לעולם הבא, ולזה היא קשורה ואינה יוצאה כי אם בתשובה גדולה ובתיקונים, השיב הנני מוכן אפי' לארבע מיתות בית דין, א"ל הרב כי תיקונו הוא בשרפה, מיד הוציא מעות לקנות עצים לשרפו, א"ל הרב אין דיננו כאומות אלא צריך עופרת כדין, אמר האיש יהיה כמו שיהיה הנני אמות, אזי צוה הרב שיקנו עופרת ויביאו ויתנו על האש ואמר לו שיאמר וידוי שכיב מרע וכן עשה, א"ל השלך עצמך לארץ והשלך עצמו אל הארץ ואמר לו פשוט רגליך ופשט, פשוט ידיך ופשט, סגור עיניך וסגר, פתח פיך ופתח והשלך בפיו מיני מתיקה שהיה מזומן וא"ל וסר עונך וחטאתך תכופר ולא תמות, והקימו מן הארץ וכתב לו תיקונים ובכלל התיקון היה שיקרא בכל יום חמשה דפים מספר הזוהר אפילו בלי הבנה, ושלח אחר אשתו ובניו ונתישב בצפת בתשובה שלימה כל ימיו:

מעשה האריז"ל והבחור שנתחתן ומתה אשתו

כד. יום אחד בא לפני הרב בחור אחד ונשק את רגליו וא"ל שרצונו לילך לחוצה לארץ שיגיד לו מה שיבוא עליו ואמר לו הרב נוכח ה' דרכך ותלך לשלום ושם תקח לך אשה יפה מאוד ומוהר ומתן הרבה ותהיה נשוי עמה ששה חדשים ותמות האשה ולא תירש ממנה כי אם ת"ר זהובים, והסיבה הוא שהאשה ההיא באה בגלגול אחר איש אשר כמוך והיה חבירך וציער אותך ששה חדשים ולבסוף הולך אותך לגוים והפסיד אותך ת"ר זהובים, ועתה בא לפרוע לך כנגד הששה חדשים שציערך שתתענג עמה ביופיה והת"ר זהובים כנגד הת"ר זהובים שהפסידך, לכן אפילו הכי תאמר לו מחול לך וכן היה:

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

הפטרות זו מפטירין אותה בשבת השניה של שלשה דפורענותא לפני תשעה באב. כי מסופר בה על נבואת הפורענות שהתנבא הנביא ירמיה על חורבן ירושלים והמקדש, בגלל עוונותיהם של ישראל. **תוכן ההפטרות**

ה' מתווכח עם ישראל ואומר להם: איזו עולה מצאו בי אבותיכם שנהיו כפויי טובה, רחקו מעלי והלכו אחרי ההבל, ולא זכרו את חסדי עמם, שהוצאתי אותם ממצרים, והולכתי אותם במדבר, ספקתי להם את כל צרכיהם, הבאתי אותם לארץ זבת חלב ודבש.

ובמקום להודות לי ולעבוד אותי, הנה עזבו אותי, שהייתי להם כמעין מים חיים שאינו פוסק, כי השפעתתי להם רוב טובה.

והם הלכו אחרי בארות נשברים שאין בהם מים, כי הלכו לעבוד אלילים שאין בהם ממש, ואפילו אומות העולם לא מחליפים את אליליהם, למרות שאין בהם ממש, ואם כן כיצד עם ישראל החליף אותי באלילים אשר לא יועילו להם, ובמקום לבטוח בי, הנה נשענים על מצרים ואשור, שיצילו אותם בעת רעתם, ובמקום ללכת בדרכי אבותיהם הקדושים, הנה התנכרו ועשו מעשי תועבה, לכן נרשם עוונכם לפני, וגם אם תרבו במעשים טובים לא יועיל הדבר, כי כבר נגזרה הגזרה שתינתנו ביד האויב בחודש אב.

כי למרות אזהרותי שתחזרו בתשובה, הנה נואשתם מעבודתי, והחלטתם ללכת אחרי הבעלים, ואם כך מדוע בעת רעתכם, אתם פונים אלי בבקשה שאעזור לכם, ואיה האלילים הרבים שלכם שאינם עוזרים לכם.

אך עם כל זאת אם תשובו בתשובה באמת ובתמים, הרי תהיו לי לעם סגולה כבתחילה, ואם תשבועו בשמי לאמת בלבד ותעשו צדקה ומשפט, הרי תתעלו בעיני הגוים, שיתברכו בכם שכל אחד יאמר לשני: "שימך אלהים כישראל", גם כשיתהללו ויתפארו הרי יתהללו בכם שכל אחד יאמר לחבירו "אני מוצלח כישראל".

ירמיהו פרק ב' פסוק ד' - כ"ח, ופרק ד' פסוקים א' ב'.

ד שִׁמְעוּ דְּבַר-יְהוָה [א] בֵּית יַעֲקֹב [ב] הֵם הַמּוֹן הָעַם וְכָל-מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל [ג]

הגדולים (מלבי"ם) אנשי השם (ט"ד): **ה כֹּה | אָמַר יְהוָה מֶה-מָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם** הדורות הראשונים שנכנסו

עיונים והארות

העצמות היבשות "שמעו דבר ה'". [אמר ר' לוי האוזן לגוף כקנקל לכלים, מה קנקל הזה כשהוא מלא כלים אתה מעשן תחתיו וכולם מרגישים, כך הטו אזניכם ולכו אלי "שמעו ותחי נפשכם"]. (ילק"ש).

ג. אפילו בירידתן [כשנטו מדרך ה'] קורא אותם בית ישראל (פסיקתא).

אמר רבי לוי משל למטרונא שהיו לה שני שושבינים, אחד עירני ואחד מבני מדינה, זה שהיה עירני היה אומר לה דברים נוחמים, לא בת טובים את, לא בת גניסים [חשובים] את, וזה שהיה בן מדינה היה אומר לה דברים של קנטורין, לא בת עניים ירודים חפופים את. כך ירמיה על ידי שהיה עירני מענתות היה נכנס לירושלים ואומר לישראל דברים של נוחמים, שמעו דבר ה' בית יעקב, אלין מיליא ערובתא הוון אבהתכון עבדין. ברם ישעיה על ידי שהיה בן מדינה מירושלים היה אומר לישראל דברים של קנטורין, שמעו דבר ה' קציני סדום, לא מן פלטתא דעמא דסדום אתון. [א"ר לוי אמוץ ואמציה אחי הו, ועל ידי שהיה ישעיהו בן אחיו של מלך היה אומר לישראל דברים של

א. שמעו דבר ה' - ראשי תיבות שדי, שאם תשמעו בקול ה' יהיה שדי עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם, ומכלל הן אתה שומע לאו אם תשמעו תזכו, ואם לאו לא תזכו (עין בספר "נשמת חיים" מאת הצדיק רבי חיים משאש זיע"א).

ב. אמר ר' לוי משל למטרונא שהכניס לה המלך שני הדסים, אבדה אחד מהם והיתה מצירה עליו, אמר לה המלך שמרי את זה [ומעלה אני עליך] כאילו שמרת את שניהם. כך כיון שעמדו ישראל על הר סיני אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, אבדו את נעשה, ועשו להם גגל מסכה, אמר להם הקב"ה שמרו את נשמע, כאילו שמרתם את שניהם, וכיון שלא שמעו, אמר הקב"ה שמעו דבר עד שלא תשמעו דבר, שמעו דברי תורה עד שלא תשמעו דברי נבואה. שמעו דברי נבואה עד שלא תשמעו תוכחות, שמעו דברי תוכחות עד שלא תשמעו קל קרני משרוקיתא [חצוצרות מלחמה], שמעו בארץ עד שלא תשמעו בחוצה לארץ, שמעו חיים עד שלא תשמעו מתים, ישמעו אודניכון עד דלא ישמעו גופיכון [ע"י יסורים], ישמעו גופיכון עד שלא ישמעו גרמיכון,

לארץ (ד"ק) [ה] בִּי [ה] עוֹלֵי אִיזָה דְּבַר עוֹלָה מֵצֵאוּ בִּי בִּי רַחֲקוּ מֵעָלַי [ו] בְּגִלְלוּ, וַיִּלְכּוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל [ז] עֲבֹדָה זָרָה שֶׁאֵין בָּהּ מִמֶּשׁ וַיִּהְיֶה בָּלֹי וּבַעֲבֹדָה זֶה גַם הֵם הוֹשִׁפְלוּ וְנִעְשׂוּ כְּדַבֵּר שֶׁאֵין בּוֹ מִמֶּשׁ (מ"ד): וְלֹא שָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה וְאָמְרוּ אִיָּהּ יִהְיֶה נָשׁוּבָה לְעֲבֹדָתָהּ ה' הַמַּעֲלָה אֶתְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַמּוֹלִיךְ אֶתְנוּ בְּמִדְבָּר [ח] בְּלֵי שְׁנֵתְעָה בְּדֶרֶךְ (מ"ד) בְּאֶרֶץ עֲרָבָה שֶׁגְּדִלִים בָּהּ קוֹצִים וְשׁוֹחָה מְקוֹם חֲפִירוֹת עֲמוּקוֹת בְּאֶרֶץ צִיָּה מְקוֹם שֶׁחֲחֹם בּוֹעֵר שָׁם (מלבי"ם) וַיַּעֲלֶמְנוּ [ט] צֵלוֹ שֶׁל מוֹת (מ"ד) וְחוֹשֶׁךְ גָּדוֹל (רש"י), וְלֹא חֲסַרְנוּ דְּבַר אֲפִילוֹ שֶׁהִלְכְנוּ בְּאֶרֶץ לֹא-עֶבֶר בָּהּ אִישׁ וְלֹא-יֹשֵׁב אָדָם שָׁם [י] בְּקִבְיָעוֹת (מלבי"ם): וְאָבִיָּא אֶתְכֶם

עיונים והארות

ואחרי כן עשו את העגל, איבדו את 'נעשה', אמר להם הקב"ה, שמרו 'נשמע' ואני מעלה עליכם כאילו קיימתם שניהם, וכיון שאמרתם להם 'שמעו' ולא שמעו, אבדו את שניהם. (מדרש זוטא איכה א, לא).

אמר הקב"ה לישראל אבותיכם במדבר לא מצאו בי עול, ואתם מצאתם בי עול. אני אמרתי להם זובח לאלהים יחרם, והם לא עשו כן אלא וישתחוּ לו ויזבחו לו, אחר כל הרעה שעשו מה כתיב, וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. (ילק"ש).

דבר אחר, א"ר פנחס בשם ר' הושעיא שהיו מבריחים [מגרשים] את השבים [בתשובה] כד"א "ואבריחהו מעלי" (פסיקתא דר"כ ד, ו).

ז. **יוב** במה שידוע דהחוטא כשמשתרש בחטא חס ושלום, מלבד שמתמא גופו, מטמא נפשו, ואף גם זאת נשמו מסילות דרכי ושרשי נשמתו המושרשים בעולמות העליונים שמשם בא השפע, ע"י חטאו נסתמים הצנורות, ואין מימי השפעה נזילים, ופוגם בכל שרשי נשמתו. וגבר אויב חס ושלום, 'וילכו אחרי ההבל' בעולם השפל, וע"י כן 'ויהבל' בשרשי דרכי נשמתו שפוגם בכל. (חומת אנך).

ח. **זהו** מדבר שור, שנאמר ויצאו אל מדבר שור והוא מדבר כוב, אמרו עליו על מדבר כוב שהוא שמונה מאות פרסה על שמונה מאות פרסה, וכלו מלא נחשים ועקרבים, שנאמר המוליך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב (מכילתא) ואף על פי כן ולא אמרו איה ה' המעלה אותנו וגו'. מהו צלמות, מקום צל ועמו מות (ילק"ש).

ט. **ואלו** הד' לשונות: ערבה ושוחה וציה וצלמות הם כנגד ד' דרגין דרתיכא דמסאבותא, שכנגדן נזכרו בתורה ד' שמות בענין הזה ממש כדכתיב: המוליך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון, וכנגדן הזכיר המשורר ד' שמות אחרים: על שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנין. ומ"ש: בארץ לא עבר בה איש ולא ישב בה אדם שם לרמוז שאפילו אדם בליעל איש און של הקליפה לא עבר בה ולא ישב שם, בגין דאינון דרגין תתאין דמסאבותא המאוסים אפילו לבעליהם, ואעפ"כ הקב"ה העביר שם את ישראל כדי להכניעם, ולהראות לישראל שאפילו באותן המקומות היה יכול להוריד להם לחם מן השמים ולהוציא להם מים מצור החלמיש, להודיע לכל העולם את גדלו ואת ידו החזקה כי כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. (רמ"ד וואלי במפרא לשון).

י. **א"ר** יוסי בר חנינא וכי מאחר שלא עבר היאך ישב, אלא לומר לך כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון ישוב נתישבה, וכל ארץ שלא גזר עליה ישוב לא נתישבה (ברכות ל"א).

קנטורין, כמה דאת אמר ועשיר יענה עזות).

ד. **אפשר** לומר במה שכתב רבינו האר"י זצ"ל, דגלגול ראשון נקרא אב והשני נקרא בן, וכתיב (איוב לג, כט) 'פעמים שלש עם גבר', וזה שכתוב 'מה מצאו אבותיכם' שהוא גלגול ראשון שלכם, 'בי עול כי רחקו מעלי', ועבירה גוררת עבירה, אפילו מגלגול לגלגול כמו שכתב רבינו האר"י זצ"ל. ולכן 'וילכו אחרי ההבל' בגלגול שני, 'ויהבל' בגלגול שלישי.

ללא אמרו איה ה' המעלה אתנו מארץ מצרים, כלומר שהעלה ובירר ניצוצי הקדושה אשר בארץ מצרים, והוצרך כמה טורח בעבודות ושעבוד בחומר ובלבנים, 'המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה וגו'', ובמדבר ששם תגבורת ותוקף הסטרא אחרא וע"י ששים רבוא ומשה ואהרן היה בירור חזק כמו שכתוב בזוהר הקדוש. ואין אחר כל הטורח לברר ניצוצי הקדושה, עתה בהדבקם בסטרא אחרא, נפלו כמה ניצוצי הקדושה מתורה ומצות. (נחל שורק אות א).

ה. **ובתרגום** יהונתן פירש - מה מצאו אבותיכם בדברי שקר שיתרחקו מיראתי.

ו. **[א"ר]** יצחק זהו שמניח ספר תורה ויוצא, דבר אחר אמר הקב"ה לישראל, בני, אבותיכם לא מצאו בי עול ואתם מצאתם בי עול. אדם הראשון לא מצא בי עול, ואתם מצאתם בי עול. למה אדם הראשון היה דומה, לחולה שנכנס הרופא אצלו, אמר לו דבר פלוני אכול דבר פלוני לא תאכל, וכיון שעבר על דבריו וגרם מיתה לעצמו. נכנסו קרוביו אצלו, אמרו לו תאמר שהרופא עבר עליך מדת הדין, אמר להם חס ושלום, אני הוא שגרמתי מיתה לעצמי שעברתי על דבריו. כך בשעה שעבר אדם הראשון נכנסו כל הדורות אצלו, ואמרו לו אי אפשר שהקב"ה גזר עליך מדת הדין שתמות, אמר להם חס ושלום, אני הוא שגרמתי מיתה לעצמי שעברתי על דבריו, שאמר לי "ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב, יז). הרי אדם הראשון לא מצא בי עול, ואתם מצאתם בי עול. פרעה לא מצא בי עול, ואתם מצאתם בי עול. למה היה פרעה דומה, למלך שהלך למדינת הים והפקיד כל מה שהיה לו אצל עבדו, לאחר ימים בא המלך ממדינת הים, אמר לו תן לי כל מה שהפקדתי אצלך, אמר לו לאו עבדא דידך אנא ולא הפקדת גבאי כלום, מה עשה לו, נטלו ותלאו בגרדון, אמר לו עבדך אנא, כל מה דאפקדת גבאי אנא משלם לך. בשעה שאמר לו משה "שלח את עמי ויעבדוני" (שמות ז, כו), אמר "מי ה' אשר אשמע בקולו וגו'" (שם ה, ב), וכיון שהביא עליו עשר מכות אמר "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים" (שם טז, כ). אבותיכם במדבר אמרתי להם, "ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו" (שם טז, כו), "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו" (שם פסוק כז), וכיון שאמרו ישראל "נעשה ונשמע" (שמות כד, ז),

והרי הבאתי אתכם משם **אל-ארץ הפרמל** מקום שדות וכרמים ואילנות טובים (רד"ק) **לאכל פריה וטובה** ובמקום להטיב את דרכיכם **ותבאו ותטמאו את-ארצי** [יא] שעבדתם שם לכוכבים ומזלות (ט"ד), וכפל הענין ואמר, **ונחלתי** ארץ ישראל הראויה להשראת השכינה **שמתם לתועבה** אלילים ודברי תועבה (רד"ק): **הפניהם** שלפני ה' עובדים כל היום, גם כפרו בטובה ולא הזהירו ו**לא אמרו** לעם לאמר **איה יהוה ותפשי התורה** חכמי התורה (רד"ק) והסנהדרין (רש"י) שכתו את הטובות שעשיתי עמהם **לא ידעוני** [יב] לא למדו תורה לשמה (רד"ק) ולא רצו לדעת גודל רוממותי (ט"ד) **והרעים** מלכי ישראל (רד"ק) והשרים (מלבי"ם) **פשעו בי** [יג] **והנביאים נביאי השקר** (ת"י) **נבאו בפעל** בשם הבעל (רש"י) **ואחרי** הפסילים אשר (מ"ד) **לא-יועלו הלכו: טלון** טרם אביא עליכם רעה **עד אריב** אתווכח **אתכם** ע"י נביאי (רש"י) **נאם-יהוה** וידעתם שגם **ואת-בני בניכם אריב** אם הם ירעו דרכם כמעשיכם (ת"י): **כי עברו** כשתלכו **לאיי כתיים** לעם כתיים שיושבים באייהם (רש"י) **וראו** את מעשיהם **וקרר** ולמדינת קדר שישבו במדבר באוהלים (מלבי"ם) **שלחו** מלאכים **והתבוננו** וחקרו

עיונים והארות

מאוד אפילו בקלות, דכל העם ילפי מקלקלתא, שאם רואים שהתלמידי חכמים חסידים וענוים ובעלי צדקה בעוניים ומרודם, המון העם אומרים התלמידי חכמים עושים חיובם, וכך נאה להם להתרחק מתענוגי העולם. אמנם אם רואים שהתלמידי חכמים אינם זהירים כל כך בתפילה ולדבר בבית הכנסת ולקבוע סעודתם בכל מקום, ודעתיהו אפרוטה, שואלים מהגבירים וחוזרים ושואלים כלל ופרט וכלל, אז העשירים נשאו קל וחומר בעצמם, זה החכם מדבר בתוך התפלה ובעוד שקורין בספר תורה, ודאי שהוא מותר גמור, ומקילים יותר ויותר. כי אומרים לנו העשירים יש להקל, כי לא נשאנו בעול התורה שעבודא דאורייתא.

ואם חכם אחד יאמר שהוא איסור גמור לדבר בתפלה ובעוד שקורין בספר תורה, יאמרו בלבם, חכם זה מחמיר והוא חסיד שוטה, והרי ראינו לחכם כי כן דרכו לעשות, וכן למדין ממנו. שאם הוא נכשל בלשון הרע וגאווה וחנופה וחמדה ומאכלות, ושלא לדקדק בביתו בנקיון הירקות וכיוצא, הם עושים יותר ויותר בטענות האמורות, וכיוצא הרבה פרטים. ונמצא שהכל תלוי בקולר התלמידי חכמים, וכבר אמרו רז"ל (ב"מ לג, ב) תלמידי חכמים שגגות נעשות להם כזדונות, וקל וחומר שהם מחסיאים הרבים, וקל וחומר דיש חילול ה' בכמה אופנים.

וזה שכתוב 'ותפשי התורה לא ידעוני' שאני שורה בבית הכנסת, ומדברים ושוחקים וכיוצא בשאר פרטים לא ידעו את ה'. ומזה נמשך 'והרעים' שהם הגבירים הפרנסים רועי ישראל 'פשעו ב', שדבר קטן שעושה החכם, למדים לעשות יותר ויותר, ומאחר שתופשי התורה והרועים כן, כמוהם יהיו כל המון ישראל.

א"ל שכתוב 'ותפשי התורה לא ידעוני' לעמוד בפרץ ואין בפייהם תוכחות, ומי גרם זה, והרועים העשירים הממונים רועי ישראל הן הן אבות נזיקין 'פשעו ב', במה שאינם מכבדים התלמידי חכמים, ומשום הכי אינם מוכיחים והתורה מתבטלת.

אי נמי אפשר 'ותפשי התורה לא ידעוני' הם התלמידי חכמים פשוטים, 'לא ידעוני' שלא העמיקו בתורה להכיר רוממותו יתברך. (צוארי שלל).

יא. והמלבי"ם כתב וז"ל: ואביא - אחרי שחשב חטא אבותיהם יוצאי מצרים חושב חטא בניהם, אתכם הבאתי אל ארץ הכרמל - (הגם שאבותיכם חטאו), והיתה תכלית ההבאה שני דברים, א] לאכול פריה - לשבוע משוב הגשמי, ב] לאכול טובה - באשר היא ארץ מוכנת להשיג בה הטוב האמתי והאוויר הנפשי, ובשניהם היו בהפך, כי ותבאו - עת באתם, נגד לאכול פריה טמאתם את ארצי - במעשים מגועלים מונעים ההצלחה הגשמית, ג] נגד לאכול טובה אמר נחלתי - מצד שהיא נחלת ה' כי אחר שנכנסו ישראל לארץ נכנסה תחת השגחת ה' ונעשית נחלתו, שמתם אותם לתועבה.

יב. כתב הרב מהר"ד ז"ל בספר צמח דוד דף רל"ד משם הרב כלי יקר פרשת מוקץ (בראשית מא, א) וז"ל, שבחר הקב"ה באותיות הו"ה לשמו, להורות ענוותנותו, ולהסיר מלב המכחישים השגחתו בתחתונים. לכן בחר באותיות אלו, כי הם המעט בחשבון מכל אותיות התורה. שהרי כל אותיות יעלו בקריאתם לחשבון רב, כגון אלף גימטריא קי"א, בית תי"ב, ואין לך אותיות שחשבונן מועט כאלו. ולי נראה הטעם, לפי ששם הויה מורה גדלותו שהוא מהוה היותו, לכן השם מורה ענוותנותו.

והנה הבוטח באדם, הוא מחמת שמכחיש השגחתו בתחתונים, ואם כן אינו מסתכל באותיות שם הויה שהם חשבון מועט מכל האותיות. וזה שכתוב (יז, ה) 'ארור הגבר אשר יבטח באדם ומן ה' יסור לבו', רצה לומר יסור דעתו, שאם היה נותן דעתו באותיות השם, לא היה בוטח באדם, עכ"ל.

ובן יש לפרש פסוק 'הכהנים לא אמרו איה ה'', דהשגחתו בתחתונים כמו שידוע משמו הקדוש שאותיותיו מספרם מועט, 'ותפשי התורה' שעיקר התורה ענוה, 'לא ידעוני' שלכן נקרא שמי ה', ועל כן הם 'תפשי התורה' ולא יודעי התורה, כי כל המתגאה חכמתו מסתלקת (פסחים סו, ב), ונשארו 'תפסי תורה' בבלי דעת, ומלבד מה שכתבתי שמספר אותיות השם ניכר הענוה. (נחל שורק הפטרת פר' בחוקותי אות א).

יג. אפשר לומר במה שידוע, שהתלמידי חכמים צריכים לזהר

מֵאֵד לראות מנהגם וְרָאוּ מעשי העכו"ם ההם, וכי [יד] באמת הִיְתָה בניהם **בְּזֹאת** כתועבה הזאת (מ"ד):
יֵאֱהִימִיר האם החליף **גֹּי אֱלֹהִים** את אלהיו באחר, ולמרות שהאלילים שלהם **וְהָפָה לֹא אֱלֹהִים** אלא
הבל וריק בכל זאת לא החליפו אותם **וְעַמִּי הַמִּיר** החליף **בְּבוֹדוֹ** של מקום (מ"ד) **בְּלֹא יוֹעִיל** [טו] בע"ז שאין
בה תועלת (רש"י): **יב שְׁמוֹ [טז]** השתוממו ויתמהו (רש"י) **שָׁמַיִם** ויתפלאו **עַל-זֹאת** שהולכים אחרי לא יועיל ולא יציל
וְשִׁעְרוֹ ויצטערו על גודל החורבן שֶׁחָרְבוּ ישראל **מֵאֵד** (מלבי"ם) **נָאֻם-יְהוָה:** יג **כִּי-שְׁתִּיב רָעוֹת [יז]**

עיונים והארות

עסק חליפין גם במטען השופרות. שכן תהיה הסחורה המוחלפת איזו שתהיה, מכל מקום היא תהיה עדיפה מן הקיסמים והשופרות.

לא יצאו ימים מרובים עד שקיבל החותן שני מכתבים משני סרסוריו. הראשון הודיע בשמחה, כי הצליח להחליף את הקיסמים ב... שופרות. והשני הודיע גם בשמחה כי הצליח להחליף את השופרות ב... קיסמים...

בין שראה החותן כי בפעם השלישית נכשל ב"מסחר" זה, שם יד לפיו ושתק. אך הפעם נטפל אליו חתנו וסנט בו: "הלא הסרסורים האלו הינם סוחרים ותיקים, ובכל זאת נכשלו גם הם בצורה מחפירה כזאת".

שומה שכמותך – השיב לו החותן – הן בידי היו שני מטעני סחורה שאינה עוברת לסוחר, ומה היה לי לצפות מהם יותר מאשר להחליף מטען אחד במשנהו? אבל אתה, הרי היה בידך כסף חי ומזומן ואף על פי כן קנית בו שני מטענים חסרי ערך שכאלה...

כיוצא בזה טוען הנביא: "ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים" – כלום כבר המיר עם כלשהו את אלהיו באל אחר, אף כי יכול הוא לעשות חליפין כאלה, מאחר שגם זה וגם זה לא אלהים המה, והיו מחליפים אפוא אחד במשנהו מבלי לסבול שום הונאה". אולם "ועמי המיר כבודו בלא יועיל" – עמי המיר את כבודו ואת גאונו, את אלהים חיים, באלילי עץ ואבן, אשר לא יועילו למאומה. (מעיינה של תורה בשם המגיד מדובנא).

טז. ובת"י פירש כל הפסוק בענין אחר וז"ל: "אתאבלו שמיא על כדן על ארעא דישראל דעתידיא למחרב ועל בית מקדשא דעתידיא לאצטדאה ועל דעובדין בישין עבדו עמי לחדא אמר ה'" עכ"ל.

יז. ידוע כי בזמנו של ירמיה היו שתי כתות: אחת – אנשיה עבדו לצבא השמים – לשמש ולירח, בחושבם שהם משפיעים לעולם שפע טוב, [ככתוב (דברים לג, יד): "ממגד תבואות שמש" – ממגד – מן המובחר שבפירות, תבואות שמש – שהשמש מבשילה וממגד גרש ירחים – פירות שהירח מבשיל אותם, כמו האבטיח]. והכת השניה – אלה שעבדו לעץ ולאבן, והנביא בדברי מליצתו הוכיח את שתי הכתות, לאחת אמר: אותי עזבו מקור מים חיים הנובעים מעצמם, והלכו לחצוב להם בארות מכוסנים, שאין כוח בהם לחדש דבר מעצמם לא להרע ולא להיטיב, כי מה שנתן להם ה' מתחילת הבריאה, והטביע בכל אחד הכוח להשפיע השפע, רק אותו כוח ולא יותר. וכנגד הכת השניה העובדים לעץ ולאבן וגם לפסילים אלמים – אמר: שהם עשו דבר גרוע ונבזה, בזה שחצבו בארות אשר לא יכילו המים, כלומר, מאחר ואין בכוח להשפיע אפילו על עצמם בכלום, אם כן, איך ישפיעו טובה לזולתם, כי הרי הם נחשבים לכלים ריקים (עיין פתח השער – שער בת רבים).

יד. כמו אם, אם המיר גוי מהם את אלהיו ואע"פ שהמה לא אלהים ועמי המיר את כבודו אשר בו היה נכבד וכתיים וקדריים יושבי אוהלים ורועי מקנה ונוסעים והולכים ומטלטלין ממורעה למורעה וממדבר למדבר ונושאים את אלהיהם עמם למקום שחונים שם ואני נשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך ת"י ורבותינו אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש ואע"פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא הניחו את אלהיהם (רש"י).

והמלבי"ם כתב וז"ל: ההימיר – אומר שיראו ג' דברים, א] ההימיר גוי אלהים – שלא ימצאו שגוי ימיר אלהיו, ב] שאף גוי – עובד כוכבים שהיא מדרגה פחותה לא יעשה זאת, ג] שלא יעשה זאת גם במקום שיוכל לחשוב למצוא ריוח ע"י התמורה הזאת כי האלהים שממיר אותו המה לא אלהים – ואין א"כ היה ישראל בהפך, א] שעמי המיר כבודו – ב] שעמי – הגם שהם במדרגה מעולה כי עם מעולה מן גוי, המיר אלהיו, ג] שעשו זאת הגם שהיו להם הפסד שהמיר כבודו בלא יועיל – כי לפעמים ישליך האדם הכבוד בעבור התועלת, ואז הגם שגם זה פחיתות, שיבזה כבודו בעבור תועלת, עכ"פ מרויח תועלת, לא כן אם ממיר כבודו מבלי תועלת שהיא סכלות גדולה (מלבי"ם).

טז. הפסוק יובן על פי משל: אברך צעיר היה סמוך על שולחן חותנו שנים אחדות, ולאחר מכן נתן לו חותנו את כל נדונייתו ושיגרו לליפציג, כדי שישלח ידו במקח וממכר. האברך שהיה בטלן וביש מזל, קנה תמורת כל הכסף שבידו מספר קרונות מלאים קיסמים לשיניים. כשהביא את מקחו אל חותנו קידמו הלה בקול זועה: שלומיאלי! סחורה שכזו תהא מונחת שבעים שנה ולא תימכר כולה. באין ברירה שלח את חתנו לבית המדרש ללמוד תורה, ואת מטען קיסמי השיניים איחסן בתוך מחסניו.

לאחר שעברו שנים מספר אמר החותן לנפשו: סוף סוף מה יהא בתכליתו של חתני? כלום לצמיתות יהא כרוך על צווארי? חזר ונתן לו סכום כסף ניכר, בתור נדוניה, ושלחו שוב לליפציג לקנות סחורה. אך הזהירו לבל יקנה שוב קיסמי שיניים או סחורה כיוצא בזה.

הדבר היה בפרוס הימים הנוראים, נמלך האברך בדעתו וקנה מטען עצום של שופרות, בסברו כי זהו מיצרך עונתי חיוני מאין כמוהו. כשהביא את מקחו החדש הביתה, לא ידע חותנו את נפשו מרוב כעס: "בטלן שכמותך! הלא שופרותיך כבר יספיקו אפילו עד לשופר של משיח", באין ברירה חזר ושלח את חתנו "הסוחר" לבית המדרש, ואת מטען השופרות איחסן ליד מטען הקיסמים.

לימים נמלך החותן בדעתו: מה יעלה בסופם של מטעני "סחורה" אלה? מיד שלח וקרא אליו סרסור מוכשר והציע לו למכור את הקיסמים, ולו גם תמורת סחורה אחרת איזו שתהיה. בו בזמן פנה גם לסרסור שני והציע לו לעשות

רעה כפולה **עֲשֵׂה עִמִּי** שעזבו אותי, והלכו אחרי האלילים, וז"ש **אֶתִּי עֲזָבוּ** שאני **מְקוֹר** מעין | **מֵיָם חַיִּים** המשפיע להם טובה בלי הפסקה (מ"ד) **לְחֵצֶב** לחפור (רש"י) **לָהֶם בָּאֲרוֹת בָּאֲרֹת רְבִים נִשְׁפָּרִים** שכותליהם שבורים **אֲשֶׁר לֹא-יָכֵלוּ יַחֲזִיקוּ** (מ"ד) **הַמַּיִם** כי זבו דרך הכותלים השבורים, כן הם הבוטחים באלהים אחרים (רש"י): יד הקב"ה וישראל כאילו שואלים: וכי **הַעֲבָד** מקנת כסף הוא **יִשְׂרָאֵל** [יה] או **אִם-יֵלִיד בֵּית בֶּן** האמה **הוא** להיות נעזב, הלא קראתי לו בני בכורי ואם כן **מִדּוּעַ הָיָה יִשְׂרָאֵל לָבוּ** שיבזו אותו אויביו (רד"ק) וי"מ לשלל (מ"צ): טו ומדוע (רד"ק) **עָלִיו** על ישראל **יִשְׁאַנּוּ** יצעקו **כְּפָרִים** [אריות צעירים] מלכי הגויים ו**נִתְּנוּ קוֹלָם** [ט] **וַיִּשְׁתּוּ** וישימו **אֶרְצוֹ לְשִׁמָּה** לשממה (מצודות) **עָרָיו (נצתה) נִצְתּוּ** נשרפו (רש"י), ונשאר **מִבְּלִי** איש **יֹשֵׁב** בהם (מ"ד): טז **גַּם-בְּנֵי-נָף (ותחפנס) וְתַחֲפָנֶהֱם** הם מצרים שאתם בוטחים בהם לעזרה (רש"י) [שהיו ממלכה שפלה] **יִרְעוּךָ** ישרו לכם את ה**קִנְקֹדֶךָ** הגולגולת (רד"ק) ובת"י פי' קטלון גברך ויבזבזון נכסך: יז ומשיב הנביא: **הֲלוֹא-זֹאת [נ] תַעֲשֶׂה-לָּךְ** לא בעבור מקרה הזמן (מ"ד), אלא זאת הרעה באה בגלל עוון **עֲזָבְךָ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ** ללכת אחרי אלהים אחרים (רד"ק) **בָּעֵת מוֹלִיכְךָ** מדריךך ה' **בְּדֶרֶךְ** הטובה והישרה (רש"י): יח **וְעַתָּה** שראית שהכל בהשגחה (מ"ד) **מֶה-לָּךְ** ללכת **לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם** ולבטוח בהם **לְשִׁתּוֹת מִי שְׁחֹר** זה הנילוס שהטביע בתוכו ילדי ישראל (רש"י) **וּמֶה-לָּךְ** ללכת **לְדֶרֶךְ אֲשׁוּר** ולבטוח בהם **לְשִׁתּוֹת מִי נָהָר** [פרת (מ"צ)], לבקש מהם עזרה להיות נושע על ידם (מ"ד): יט בסוף **הַיִּסְפָּרְךָ רָעַתְךָ [נא]** העוון והרעה שעשית יביאו עליך יסורים (רש"י) **וּמִשְׁבוֹתֶיךָ** השובבות שהלכת בדרכי ליבך **תּוֹכְחֶךָ** יסרו אותך במכאובים, ועי"ז **וְדַעִי וְרָאִי** תביני (מ"ד) **כִּי-רַע וְמוֹר וְיָבוֹא** עלך [ירושלם], על (ת"י) **עֲזָבְךָ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלֹא פָחַדְתִּי אֵלֶיךָ**

עיונים והארות

מה שאירע לשבטים כי רע ומר הוא עוזבך את ה' אלהיך ולא פחדתי אליך, איני אומר שרע ומר עוזבך את ה' מיראת העונש, אלא מצד אֵלֵהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, עֲזִיבְתוֹ הִיא רַע וּמֶר. ועוד מוכיח לישראל, כי אף על פי שכבר התנסו כמה וכמה פעמים וראו שעל ידי עוזבם את ה' – נכשלו, הרי הרעה עצמה שלהם יכולה לייסר אותם וללמדם לקח – כי רע ומר עוזבם את ה'. ובכל זאת – ולא פחדתי אליך, הפחד שהייתם צריכים לפחד ממני, הרי הוא מכם והלאה.

וזוהו שאומר הושע (הושע יד, ב): "שובה ישראל... כי כשלת בעוונך", כיון שכשלת הרי ידעת נאמנה, כמה רעה היא העבירה לעושיה, אז תדע כמה טובה שמירת התורה המביאה לידי מנוחה.

ואומר רע ומר, כי ידוע שיש תרופות שהן מרות המביאות תועלת, אולם כאן – מר וגם רע בלי שום תועלת. ונרמז כאן, שהשפילו את החכמים ולכן לא קיבלו תוכחתם, וזהו "עוזבך את ה'", כמו שדרשו חכמים על הפסוק (דברים ו, יג): "את ה' אֵלֵהיך תירא" – ודרשו חז"ל: לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב, ב), וזהו שאמרו (שבת קיט:): לא חרבה ירושלים – אלא על שביזו בה תלמידי חכמים, שעל ידי כן לא קיבלו תוכחה (עין באורך מעם לועז).

יה. הנביא אומר, כי מצד הטוב והמועיל, צריך האדם להשגיח על הצלת עבדו הנאמן, כמו שהוא משגיח על בנו, ואם כן אין צריך לומר, שאם היו ישראל בגדר בנים – בודאי יש לנו להתפלא איך היה לבז, אלא אפילו אם הם בגדר עבדים ויליד בית, בכל זאת יש להתפלא ולומר: "מדוע היה לבז". (עין פתח השער – שער בת רבים).

יט. הנתינת קול הוא קטן מן השאגה, נתינת קול הוא הפך הדממה. והשאגה הוא קול גדול הפך קול נמוך ופה הוסיף שאף בנתינת קול לבד נתנו ארצו לשמוה (מלבי"ם).

כ. כלומר, שאותן הצרות באו עליהם מסטרא דזאת שהיא האם המיסרת את בניה, לפי שעזבו את הייחוד הקדוש והיה ואלקים דיקא דאיהו שמא שלים שעולה כמנין יב"ק ברוחב הקדושה, וגם אהי"ה הוי"ה אדנ"י שעולים גם כן יב"ק והם באורך הקדושה (עי' ספר הליקוטים ח"ב עמ' תקצ"ט) וב' פעמים יב"ק עולים כמנין דר"ך, ודרך הקדש יקרא לה, וז"ס: עזבך את ה' אלקיך בעת מוליכך בדרך. (רמ"ד וואלי במרפא לשון).

נא. אומר הנביא לכנסת ישראל, אם אין את רוצה להביט אל המוסר של החכמים והנביאים, הסתכלי אל העונש – רעתך ומשובותיך שעשית עד כה המה יוכיחך, ודעי מן הנסיון שראית

וּפְחַד מַמְנִי לֹא הִיָּה בַלְבָּךְ (רש"י) **נֶאֱמַר-אֲדָנִי יְהוָה עֲבָאוֹת:** בַּי הרי **מַעוֹלָם** הייתי לך לעזרה **שְׁבַרְתִּי** **עֶלְךָ** שהכבידו עליך האומות **נִתְקַתִּי** הסרתי **מוֹסְרֹתֶיךָ** מוסרות ועול הגויים מעליך **וְתֹאמְרִי לֹא** **(אעבר)** **אֶעְבֹּר** על דבר ה', אך לא שמרת הבטחתך, ושבת לעבוד ע"ז כמו שאת עושה עכשיו **כִּי** את עושה אלילים **עַל-כָּל-גִּבְעָה גִבְעָה וְתַחַת כָּל-עֵץ רַעֲנָן** בכל מקום, וממקום למקום **אֵת** הולכת לעבוד עכו"ם כמו **צִעָה זֹנָה** שהולכת ונוסעת ממקום למקום למלאות תאוותיה (רד"ק): **כֹּא** **וְאֲנֹכִי** מקדם **נִטְעַתֶיךָ** כִּשְׂרָק [כג] כזמורות מגפן משובח שֶׁכֵּלָה מִיָּרֵעַ **אֵמֶת** [נג] אבות הכשרים והצדיקים (רש"י) והיה ראוי שיצא ממנו פרי טוב ומשובח **וְאִיךָ נִהַפְכָתָ לִי** לסור מאחרי כמו **סוּרִי** זמורות רעות המוסרים מִי־הַנֶּפֶן אשר כל אחד **נִכְרִיָּה** זורה לנטיעה, כאילו לא יצא ממנו (רד"ק) ובת"י איך נעשתם כגפן שאין בה הנאה: **כִּי אִם-תִּכְבְּסִי בַּנֶּתֶר** [נד] חול המיוחד לכביסה ושפשוף **וְתִרְבִּי-לָךְ** [נה] **בְּרִית** נקיון (רש"י) וי"מ סבון א"נ עשב המנקה, כלומר שתעשו תשובה לא יועיל לך ואעניש אותך **כִּי נִכְתָּם** נרשם ונחקק ונעשה כתם **עֹנֵךְ לִפְנֵי** ויש עוונות דלא סגי בתשובה אלא יסורין ממדקין (רד"ק) **נֶאֱמַר אֲדָנִי יְהוָה:** כַּכ"כ עונך מגולה שאם תרצי להכחישו לא תוכלי (רד"ק) וז"ש **אִיךָ תֹאמְרִי** איך תכחשו ותשקרו לאמר **לֹא נִטְמַאתִי** עתה בע"ז **וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים** מעולם **לֹא הִלַּכְתִּי** (מ"ד) **רָאִי דְרַפְּךָ בְּנִיָּא** בעמק מול בית פעור שעבדת הבעל ועדיין דבוק בך **דְּעִי מָה עָשִׂית** מול בית פעור, וגם עתה בארצך את רצה הלך ושוב לעבוד ע"ז **כַּבְּרָה קִלָּה** נקבת גמל קטנה (רד"ק) שֶׁ**מִשְׁרַכָּת** [נו] המקלקלת (ת"י) **דְּרַכְיָה** ואינה הולכת בדרך הישר (ע"פ ת"י): **כִּד הִרִי אֶת כִּפְרָה** | חמור הבר (רד"ק) שהוא **לְמַד** ורגיל לרוץ בִּ**מַדְבָּר בָּאוֹת** בחשק **(נַפְשׁוֹ) נִפְשָׁה** **שְׂאֵפָה רוּחַ** האויר אל הריאות, כדי לרוץ מהר בתאוות לבד, (ע"פ רש"י) **תִּבְאֲנֶתָהּ** [מלשון "אנה לידו"] וכאשר זימנה עצמה ללכת למקום תאוה **מִי יְשִׁיבָנָה** מי יוכל להשיבה (רד"ק) **כָּל-מִבְקָשֶׁיךָ** כל המחפשים, המבקשים אותה **לֹא יֵעָפוּ** אינם צריכים להתעייף ולהתייגע (מ"ד), **כִּי בַחֲדָשָׁה** [זו] **יִמְצְאוּנָהּ** כי חדש אחד יש בשנה שהיא ישנה ואז היא נלכדת, אף

עיונים והאזרות

אם תראה לפני הבריות צדקות ומעש"ט הנה לא תועיל בזה כי עונך שאתה עושה בסתר נראה לפני ככתם כי לא העבירים הנתר והבורית כלומר הצדקה שאתה עושה לפני הבריות לא כפרו על העון שנסתר. והמלבי"ם פירש בענין אחר ולפי פירושו אתי שפיר חיבור פסוק זה לפסוק הבא ע"ש.

נו. ורש"י פירש משכרת - מחזקת בדרכי נעוריה לשון מסריך סריך ויש לחברו עם שרוך הנעל (בראשית יד) קושרת דרכי נערותה בלבה. והמלבי"ם פירש שתדבק שרוך פרסותיה בדרכיה שניכר הפסיעה שפסעה שם. וכן נכרו פסיעות רגליך.

נז. כאילו אמר: בחדש-ה' שהוא חודש אב כמ"ש. (רמ"ד וואלי במרפא לשון).

יש מפרשים החדש שתשלם הריונה אז היא מלאה וכבדה ואז יוכלו להשיגה ולמצאה כן כנסת ישראל והמבקשים אותה הם הנביאים המוכיחים אותה לשוב אל ה' ולא יועילו אמר כי בחדש שיכבד עליה פשעה ונפלה והוא חדש אב שנפל הבית והוחרב אז ימצאוה ותודה על פשעה כי לא שמעה אל הנביאים כשתראה

נב. הוספתי לך על שבע מצות של בני נח שש מאות ושש כמנין שורק (רש"י).

נג. והסוד הוא, לפי שכל נשמותיהן של ישראל נמשכות מן הזיווג של יסוד ומלכות דקדושה, וכבר ידוע שהשם של היסוד נשמתו הפנימית הוי"ה בניקוד שורק והוא משפיע אל המלכות שהיא הכלה הכלולה, וז"ס: ואני נטעתך שורק כלו, כלה כתיב, ושורק כלה הוא שרומז אל הזיווג הנזכר שקבלתו מן הת"ת אמת דיקא, בסוד: תתן אמת ליעקב, שהיה מטתו שלמה ולא נמצא פיסול בזרעו ח"ו. וז"ש: ואנכי נטעתך שורק כלה זרע אמת. (רמ"ד וואלי במרפא לשון).

נד. יש הבדל בין כיבוס חיצוני כמו כיבוס הבגדים ובין כיבוס הלב. לכן אומר כנגד תשובה חיצונית, "כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עוונך", אבל לעניין תשובת הלב אומר (ירמיה ד, יד): "כבסי מרעה (מעוון) לבך ירושלים למען תיוושעי" (עיין מעם לועז).

נה. ובמ"ד פירש אם תרבי לעצמך בורית לצחצח עצמך ר"ל אף

אתם חדש אחד (הוא אב) הוכן לכם כבר מימות המרגלים שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו (רש"י): כה ובזה את דומה לפרה, שנביאי אומרים לך חזרי בתשובה כדי ש**מִנְעִי רַגְלְךָ מִיָּחָף** שלא תלכי לגולה ברגלים יחפות, ועי"ז תמנעי את (וגורנד) **וגִרְוֹנְךָ** מלמות **מִצְמָאָה** בצמא, ואת במקום לקבל תוכחתם **וְתֹאמְרִי** על דברי הנביאים **נֹאֲשׁ** מיואשת אני מעבודת ה', ואין מיחוש בדבריכם (רש"י) **לֹא** אשוב אליו ית' **כִּי-אֶתְּבִיתִי זָרִים** עבודת אלילים **וְאֶחְרִיָּהֶם** **אֱלֹהֶיךָ** לעבוד אותם (מ"ד) שרואה אני אותם מצליחים (רד"ק): כו תגיע לכם בושה **כְּבִשְׁתָּ גִבְכִּי כִּי יִמָּצֵא** אדם נאמן שנתגלה ונמצא עתה שקרן וגנב (רש"י) **בֶּן הַבִּישׁוֹ** התביישו **בֵּית יִשְׂרָאֵל** בעיני אומות העולם כיון שהיו מוחזקים לעבדי ה', ועתה **הִפָּךְ** המון העם **מִלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם** כהני הבעל **וְנִבְיֵיהֶם** נביאי השקר נמצאו עובדי ע"ז (רד"ק): כז ותתביישו לכם על אשר אתם **אֲמָרִים לְעֵץ** לפסל העשוי מעץ **אָבִי אֶתָּה [נח] וְלֹאֲבִן** לפסל העשוי מאבן **אֶת (ילדתני) יִלְדָתִנוּ** אתה יצרתנו **כִּי-פָנּוּ** [הפנו] **אֵלַי עָרָף וְלֹא פָנִים** כפרו בי ולא רצו לשמוע לי **וּבִעַת רָעָתָם** כשרואים כי אין אלוהיהם מושיע אותם **יֹאמְרוּ** ויתפללו אלי **קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ** (רד"ק): כח וכביכול שואל השי"ת **וְאֵיךְ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ** תנסו אותם אם **יָקוּמוּ** הם **אִם** יוכלו **יוֹשִׁיעוּךָ בְּעַת רָעָתְךָ** ואל תאמר אין לי אלהים אחרים **כִּי** כמו **מִסְפַּר עֲרִידָה הָיוּ אֱלֹהֶיךָ** עשית צורות של אלילים (רד"ק) [ובכל עיר ועיר אלוה אחר (רש"י)], אתה **יְהוָה**: **אִם-תָּשׁוּב** בתשובה **יִשְׂרָאֵל | נְאֻם-יְהוָה** אז **אֵלַי [נט] תָּשׁוּב** לכבודך וגדולתך הראשונה (רש"י) ולהיות לפני סגולה מכל (מ"ד) **וְאִם-תִּסָּר** **שְׁקוּצִידָה** הפסילים **מִפְּנֵי** מארצי ומירושלים עירי (מ"ד), אז **וְלֹא תִנּוּד** לא תהיה נע ונד לצאת לגלות (רש"י): ב **וְנִשְׁבַּעְתָּ** ואם כאשר תשבע בשמי **חִי-יְהוָה** תשבע רק **בְּאֵמֶת** ולא כמו שענה אם נשבעים לשקר (רש"י), ותתנהגו **בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה** אז **וְהִתְפָּרְכוּ בּוֹ** בישראל ב**גוֹיִם** שיאמרו אחד לחברו ישימך אלהים כישראל **וּבּוֹ [ל] יִתְהַלְּלוּ [לא]** המהלל עצמו יאמר הנה אני מוצלח כישראל (מ"ד):

עיונים והארות

לא. כשהיו ישראל דבוקים עם הס"א אז אומות העולם הם העיקר, לפי שההשפעות באות אליהם וניזונים מן העיקר, וישראל הם הטפל לפי שניזונים מתמצית ההשפעות שנותנים להם אומות העולם, אבל כשהם דבוקים עם הקדושה אז ישראל הם העיקר ואומות העולם הם הטפלה, לפי שמקבלים את המזון שלהם מתמצית ההשפעות שבאות לישראל, וז"ס: והתברכו בו גוים ובו יתהללו. (רמ"ד וואלי במרפא לשון).

בחורבנה ויש מפרשים בחדשה בחדושה כלומר בכל עת ימצאו כאלו עתה תחל לרוץ והיא חדשה במרוצה ויונתן תרגם בזמנ' ישכחונה (רד"ק). והמלבי"ם פירש כל הפס' בענין אחר ע"ש.

כה. והמלבי"ם פירש בענין אחר.

נט. ובתרגום יונתן פירש אם תשוב לעבודתי התשובה שלך תתקבל כל זמן שלא נחתם גזירתך.

ל. עיין רש"י ורד"ק.